

181015

- 637 PRINGLE, Denys. The church of the Holy Sepulchre in the castle of Tripoli (Mont-Pèlerin). *Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Mamluk eras, V: proceedings of the 11th, 12th and 13th International Colloquium ... Leuven ... 2002, 2003 and 2004.* U. Vermeulen and K. D'Hulster (eds.). Leuven, Paris & Dudley: Peeters, 2007, (Orientalia Lovaniensia Analecta, 169), pp.167-182.

181015

- 1581 MATAR, Hisham. Tripoli - Libya. Translated by: London: Bedford Press, 2011, pp.100-108. [From *In the country of men*, London 2006.]

✓ 181015

TRABLUSGARB

13520 SLOUSCH, N. Les Turcs et les indigènes en Tripolitaine. RMM I (1907), pp. 364-372

Tripoli de Turkes ve
genciler-

63485 HATTOX, R. "Some Ottoman tapu defters for Tripoli in the sixteenth century." *al-Abhâth* 29 (1981) 65-90.

17 ARALIK 1998

(Āthār al-ʿArab)

آثار العرب

Trablusgarb

طرابلس : مملكة الآثار بالتمارون
مع تنظيم وإدارة المدينة القديمة
بـطرابلس

v. : ill. (some col.) ; 29 cm.

Quarterly.

Description based on: al-ʿAdad 3.
(al-Fātih 1991) ; title from
cover.

17 ARALIK 1998

خليفة محمد التليسي

Trablusgarb

حكاية مدينة طرابلس لدى الرحالة
العرب والاجانب .

انظر : (1927)

TUCKER (Cresm)

CRESM

C.C.O.E.

6070 AI

توكر (كليس)
ابو خجلة (عمر الديراوي)

معارك طرابلس من الاسطول الليبي والاسطول
الامريكي في القرن التاسع عشر - [طرابلس] -
الفرجاني، 1963، 25، 695 ص.

Maʿārik Tarābulus min al-ʿaṣr al-ʿabī

8°656

17 SUBAT 1994

3150. Stroppa, Francesco: Tripolitania : nomadismo e nomadi della Tripolitania (propriamente detta) / relazione del Francesco Stroppa. - Roma : Bertero, 1915. - 123 S. : Ill. - (Rapporti e monografie coloniali ; 1915,1) 31 A 2084

TRABLUS-
GARB

17 SUBAT 1994

KODAMAN,

Bayram (Prof. Dr.), "1911 Trablusgarp Savaşı'nın Türk Tarihi ve Milli Mücadele Bakımından Önemi", *Milli Kültür Dergisi*, 38, (1982), 5-7.

3783. I servizi sanitari del municipio di Tripoli : relazione compilata a cura della Commissione per l'amministrazione del Municipio di Tripoli / Ministero delle Colonie, Mostra Coloniale di Genova. - Roma : Bertero, 1914. - 127 S. : Ill., Kt. 9 E 5598

TRABLUSGARB

Trablusgarb

الزاوي (الطاهر احمد)
CRESM
C.C.O.E.
6070 AI

ولادة طرابلس من بداية الفتح العربي الى
نهاية العهد التركي - [بيروت] - 1960
1955-1955

Wilāyat Tarābulus min bidayer al-fath

12°152

1 KASIM 1999

Trablusgarb

CRESM

C.C.O.E.

6070 AI

روس (ابتوري)

التليسي (خليفة محمد)

طرابلس تحت حكم الاسبان وفرسان
صالحا - [طرابلس] - 1963، 24، 5، 115 ص.

Trāblus talātā hukm al-Isbān

8°843

17 ARALIK 1998

951.203
EN.1

Enver Paşa

(Mudhakikat Anwar Paşa fi Tarabuls
al-Sharb)

مذكرات انور باشا في طرابلس الغرب

/ تاليف انور باشا : ترجمة عبدالمولى

صالح الحرير : مراجعة حبيب وداعة الحساري

- بنغازي : مركز بحوث قليمي ، 1421

123 p. : ill. ; 24 cm. - (Silsilat al-mudhak-
kicat al-tarikhyya; 1)
Bibliography: p. 121 - 123

1. History, Libya - 1911 - 1952 I. Al-Hadi,
Abd al-Hamid Salih (tr.) II. Al-Hasani, Habib
Wada'a (ed.) III. Author (Arabic) IV. Title V.
Title (Arabic) VI. (Series)

7810

2644 GOLDBERG, H.E. Ottoman rule in Tripoli
as viewed by the history of Mordechai
Hakohen. *Les relations entre Juifs et
Musulmans en Afrique du Nord: Actes
du Colloque International de l'Inst.
Histoire des Pays d'Outre-Mer*, 1978.
Paris: CNRS, 1980, pp.143-159.

15 HAZİRAN 1993

- Trablusgarp (Libya)

TRABLUSGARP

Tez Doktora ALİ

866

Trablusgarp'ta Osmanlı inşaa faaliyetleri (1835-1911) /

Mahmud Ali. -

[y.y. : y.y.], 1982.

XV, [1], 245, 34 cm.

Tez (Doktora). - İstanbul Üniversitesi

BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI
KÜTÜPHANESİ

21 TEMMUZ 1994

MERT,

Özcan (Doç. Dr.), "Osmanlı Belgelerine Göre Banco ile Roma'nın Trablusgarp'daki
Faaliyetleri", *Belleten*, C. L I, No. 200, (1987), S. 820 - 847.

25 MAYIS 1993

6348 AURIGEMMA, S. La moschea di
Ahmad al-Qarāmānī in Tripoli. *Dedalo* 7
(1926-27), pp. 492-513

Trablus (Libya)

17 ARALIK 1993

191015 1169 Ali, Dr. Mahmud: Trablusgarp'ta Osmanlı inşaa faaliyetleri.
Doktora tezi, 1982.

SUBAT 1993

05 KASIM 1993

Turquie: finances, commerce, commerce de
laines, huile de rose, ports (Salonique, Smyrne,
Beyrouth, Trébizonde, Lacarne); Jeddah, Beylik
de Tunis, Beylik de Tripoli, Roumanie, Serbie,
khédivat d'Egypte. *Annuaire de l'économie
politique* 28/29 (1871/72), 610-648.

- Selanik
- İzmir
- Beyrut
- Trabzon
- Cidde
- Tunus
- Trablus
- Romanya
- Sırbistan
- Mısır

05 KASIM 1993

Turquie: finances; Andrinople, Bosnie, Salonique,
Serbie, khédivat d'Egypte, beylik de Tunis,
beylik de Tripoli. *Annuaire de l'économie
politique* 30 (1873), 424-450.

- Edirne
- Bosna-Hersek
- Selanik
- Sırbistan
- Mısır
- Tunus
- Trablus

OSMANLI DEVLETİ
TRABLUSGARP

ZHOVA, Nad'a. Quelques aspects de la
deuxième période Ottomane dans la
Tripolitaine. *Arch. or.* 41(1973),
pp. 42-51.

Trablusgarp'ta Lali 2. b3
müddet dönemi
Beylik faaliyetleri

TARİH

JÖN TÜRKLERİN
OSMANLI DEVLETİ

18970 SLOUSCH, N. Le nouveau régime
turc et Tripoli. *RMM* 6 (1908), pp. 52-57

TRABLUS
İTTİPAK - TERAKKİ

Yeni Türk rejimi ve Tripoli

Trablusgarb.
Ali Salahaddin.

Trablusgarb Mücahidininin Pırsıyâı Muazzamı
Şeyh Senûsi Hazretlerine. (Sıf).
S. Reşad, VIII, sy. 196, s. 262-263.

Kokteyli TRABLUSGARB
Abdülaziz (Hakim).

Trablusgarb Muharebesi - Avrupa ve İntibah-ı
Âlem-i İslâm.
S. Reşad, VIII, sy. 193, s. 199-201.

15116 La guerre italo-turque et ses
conséquences. Afr. franç. 22 (1912), pp.
27-34

İtalyan-Türk Savaşı ve
sonuçları.

961.2
KA.L

Karasepan, Celal Tefik

Libya, Trablusgarb, Bingazi ve Fizan / by
Celal Tefik Karasepan. - Ankara: [s.n.] 1960
(Ankara: Resimli Posta Matbaası)
398 [3] p., plates: plan, map, ill.; 24 cm.
Bibliography: p. 396-398

1. History, Libya I. Title

31 ARALIK 1993

190839 TRABLUSGARP SAVAŞI
4798. Childs, Timothy W.: Italo-Turkish diplomacy and the
war over Libya: 1911 - 1912 / by Timothy W. Childs. -
Leiden; Köln [u. a.]: Brill, 1990. - XIII, 271 S.: Kt. - (So-
cial, economic and political studies of the Middle East: 42)
ISBN 90-04-09025-8 30 A 6881

BINGAZI
TRABLUSGARP

Tez Doktora LE

Pashas, Bedouins and Notables: Ottoman Administration in Tripoli and Benghazi,
1881-1902 /

Michel F. Le Gall. -

New Jersey: Princeton, 1986.

X, 268 yaprak 30 cm.

Tez (Doktora). - Princeton University

BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI
KÜTÜPHANESİ

04 NİSAN 1993

Trablusgarb

Trablusgarb'in Müslümanlarca Ehemmiyeti

(Muthuat).

S. Reşad, VIII, sy. 186, s. 69.

10 OCAK 1994
Elkilani, T. Elkilani: "II. Abdulhamid Döneminde Trablusgarp
Vilayeti ve Mehmet Kâmil Paşa Layihası", Yüksek Lisans Te-
zi, (Danışman: Doç. Dr. Nesimi YAZICI). 181 s.
Bu tezde Trablusgarp tarihinin geçmiş dönemleri kısaca değerlendiril-
dikten sonra bölgenin Osmanlılar tarafından fethi ve 1835'e kadarki devresi Girişte
ele alınmıştır.

Daha sonra iki bölüm halinde konu geliştirilmiştir.

Birinci Bölümde: Trablusgarp vilâyetinin II. Abdulhamid'in tahtta bulundu-
ğu süredeki durumu sırasıyla valilerin icraatları çerçevesinde gösterilmiş, bu-
nun yanında Trablusgarp'la ilgili bir layihanın özeti verilmiştir.

Tezin İkinci Bölümünde: Mehmed Kâmil Paşa'nın 1892 tarihli Trablusgarp
layihası tanıtılıp, önce özet olarak verilmiş daha sonrada geniş bir biçimde de-
ğerlendirilmiştir. Bu bölümün nihayetinde Sonuç başlığı altında bir değerlendir-
me, Bibliyografya ve Ek'ler yer almıştır.

Bu çalışmada, başta arşiv kaynakları olmak üzere, değişik belge ve tarih
malzemesi değerlendirilerek ele alınan konularda orjinal sonuçlara ulaşılmıştır.

956.10743
BE.W

Bennett, Ernest N.

With the Turks in Tripoli: being some ex-
periences in the Turco-Italian war of 1911/ by
Ernest N. Bennett. - London: Methuen, 1912.
319 p.: 4 maps; 19,5 cm.

1. History, Turkey - 1876 - 1918 2. History,
Ottoman Empire I. Title

6083

3106 SURİ, Şaheddine, 'The Ottoman
Administration of Tripoli Between Theory and
Practice'. Arab Historical Review for Ottoman
Studies (Zaghouan, Tunisia), No.5-6, February
1992, pp.177-8

-Trablusgarb Savaşı

1345

Trablus-Garb Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan ilişkileri.
ŞIVGIN, Hale. Bil. Uz. Ankara Üniversitesi, Atatürk İlk.
ve İnk. Tar. Ens., Ankara, 1987. 219s.
Danışman: Prof.Dr.Rafet Yinanç.

Dolidera Teri

28 MAYIS 1993

06735 FILESI, T. Un decennio significativo nei
apporti tra Santa Sede e Reggenza di Tripoli.
1816-1826. *Euntes docete* 26 (1973) pp. 405-442.

Tarabulus

06737 McLACHLAN, K.S. Tripoli and Tripoli-
tania: conflict and cohesion during the period of
the Barbary corsairs (1551-1850). *Trans. Inst.
Brit. Geog. N.S.* 3 (1978) pp. 285-294.

Tarabulus

(69)66: Trablusgarb Savaşı

06738 McLACHLAN, K. Tripoli - city, oasis and
hinterland - Reflections on the old city 1551 to
the present. *Soc. Libyan studies 9th Ann. rep.*
(1977-8) pp. 53-54.

Tarabulus

06736 HUME, L.J. Preparations for civil war in
Tripoli in the 1820s: Ali Karamanli, Hassuna
d'Ghies and Jeremy Bentham. *J. Afr. hist.* 21
(1980) pp. 311-322.

Tarabulus

3392. Nāḡī, Maḥmūd: Tārīḥ Tarābulus al-Ġarb / ta'rif Maḥ-
mūd Nāḡī. Tarḡamat 'Abd-as-Salām Adham ... - Baṅḡazī: al-
Ġāmi'a al-Lībīya, Kullīyat al-Adāb, 1970 = 1390 h. - 237 S.
Einheitssacht.: Tarābulus al-Ġarb (arab.). - Aus d. Türk. ins
Arabische übersetzt. - In arab. Schrift, arab. 34 A 1643

03 HAZIRAN 1995

TRABLUSGARP

15080 GHERARDI, P. La reconquête de
la Tripolitaine vue du camp des rebelles.
Rens. Col., 1925, pp. 292-322

Asiler nobles nazarında
Trablusgarb'ın yeniden fethi.

191015

TRABLUSGARP

3736479

NĀḠĪ (Muḥammad).
NURĪ (Muḥammad).

ناجي (محمد).
نوري (محمد).

- طرابلس الغرب / تاليف محمد ناجي ... محمد نوري
- ترجمة أكمل الدين محمد احسان. - طرابلس
- دار مكتبة الفكر، 1973.

-270p.:couv.ill.en coul. ; 24cm.

[8° 03h.150

"Tarābulus al-Ġarb". - Trad. du turc par Akmal
al-Dīn Muḥammad Ḥsan. -Acq.I0367-75. - Br.

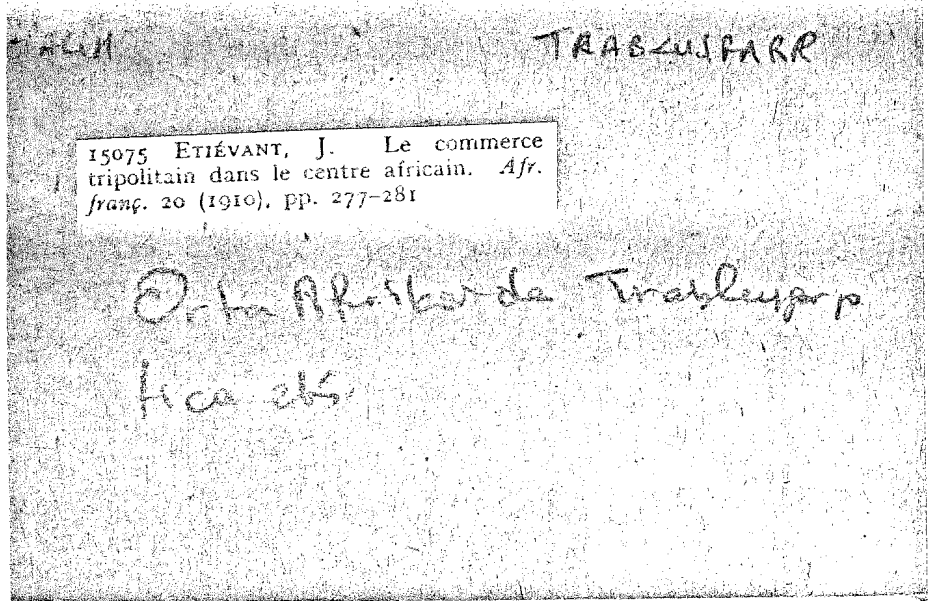
Libye.7e-20e s.(début).

CRESM NĀḠĪ (Muḥammad) (ناجي (محمد)
C.C.O.E.
6070 AI

تاريخ طرابلس الغرب -- [تبروت
1295 سن 1295

Ta'rif Trābulus al-Ġarb

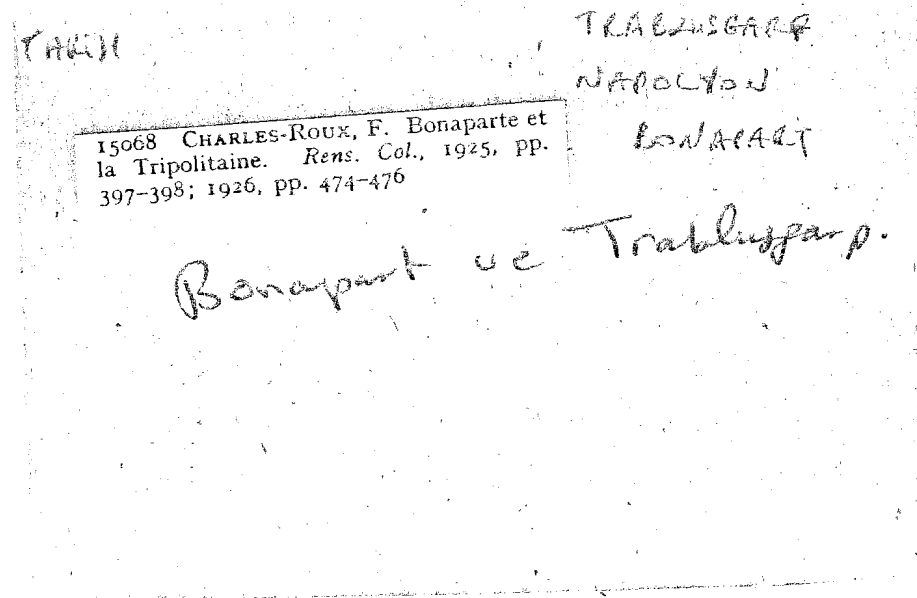
17 NISAN 1995 8°844

06731 BRETT, M. Tripoli at the beginning of the fourteenth century A.D./eighth century A.H. *Soc. Libyan studies*, 9th ann. rep. (1977-8) pp. 55-59.

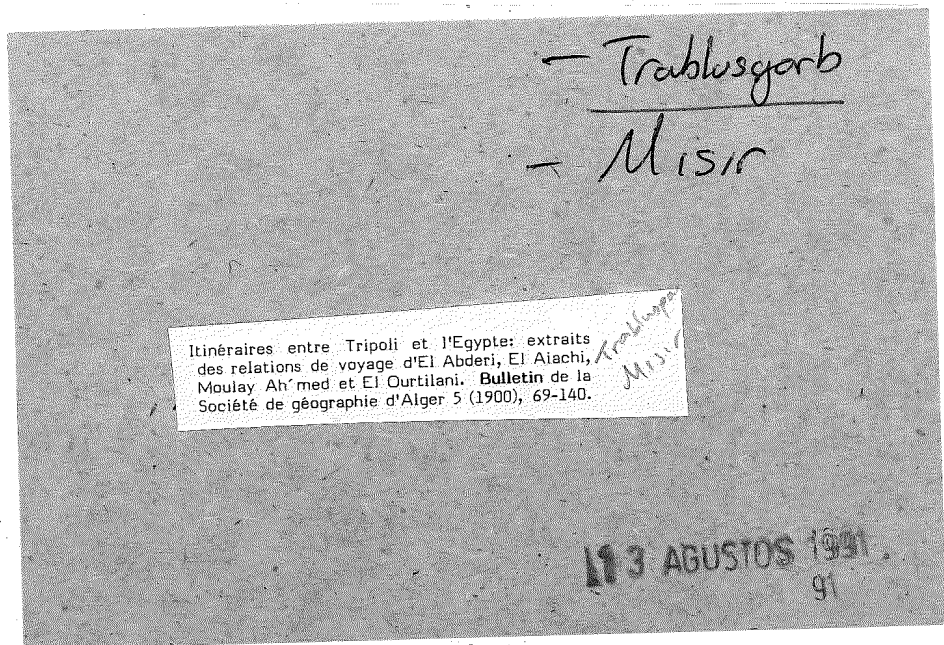
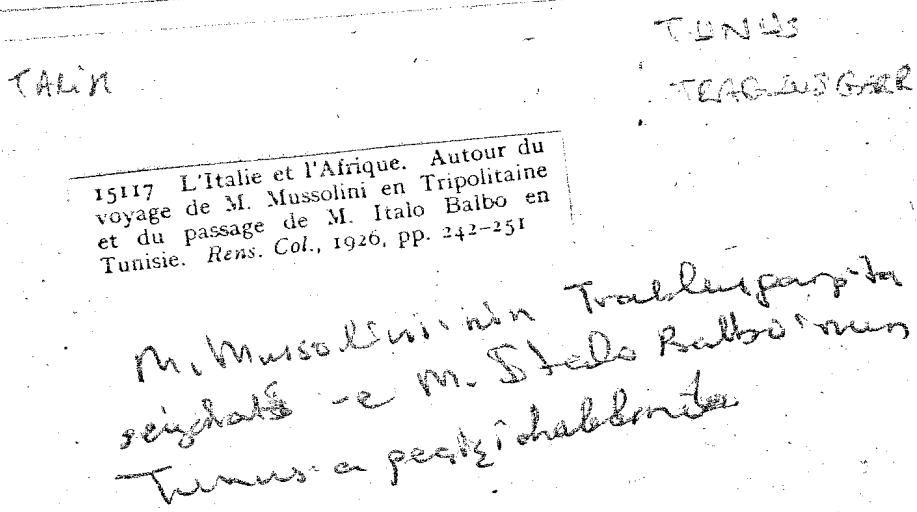
TRABZUSGARB

TRABZUSGARB

06728 ABULAFIA, D. L'attività commerciale genovese nell'Africa normanna: la città di Tripoli. *Atti cong. int. studi Sicilia normanna*, Palermo, 1973, pp. 395-402.

TRABZUSGARB

25985 Tripolitaine: une école supérieure de culture islamique. *IBLA* 21 (1938), pp. 71-72

- Trablusgarb

13518 SLOUSCH, N. Les Juifs en Tripolitaine. *RMM* 2 (1907), pp. 28-35

TRABLUS

YAHUDİK

Tripoli'de yahudiler

TRABLUSGARB

13491 DESPOIS, J. Types of native life in Tripolitania. *GR* 35 (1935), pp. 352-367

Trablusgarb'da yerli hayatı ve adetleri

TALIN

Trablus

08434 PRAWER, J. The earliest commune of Tripoli and the "Tower of the Mint". *Studies in memory of G. Wiet*, Jerusalem, 1977, pp. 171-177.

İlk Trablus kumrini ve "Daphne kulesi"

15114 J.H.G. Deux colonisations: Djé-
tara tripolitaine et Tunisie centrale. *Afr.*
franç. 44 (1934), pp. 679-681, 731-734

2 Zindrpe: Trablusgarp
Cefara ve Orta Tunus

15 MAYIS 1995

TRABLUSGARP
727 KITZEN, M.L.S. Tripoli and the United States at war:
a history of American relations with the Barbary States,
1785-1805. Jefferson: McFarland, 1993. 203pp.

15121 Le voyage de M. Mussolini en
Tripolitaine et les aspirations italiennes.
Afr. franç. 36 (1926), pp. 211-215
See also 14714

Trablusgarp'ta Mussolini
ve İtalyan istekleri.

916.104
BE.E Bernet, Edmond Trablusgarp 6.
En Tripolitaine voyage à Ghadames / by
Edmond Bernet; introduction by M. Duparc.-
Paris: Fontemoing et Cie, 1912.
ix, 265 p., 30 p. of plates: ill., map;
25 cm.
With: Mémoires du Marechal Ibrahim - Pacha

1. Description and Travel, North Africa
2873 I. Duparc, M. (introd.) II. Title

956.6
SA.C Salame-Sarkis, Hassan
Contribution à l'histoire de Tripoli et de
sa région à l'époque des Croisades: problèmes
d'histoire, d'architecture et de céramique / by
Hassan Salame-Sarkis.- Paris: Librairie Orien-
taliste Paul Geuthner, 1980.
xviii, 276 p., 103 p. of plates; 28,5 cm.-
(Institut Français d'Archeologie du Proche-
Orient. Bibliothèque Archéologique et
Historique; t. 106)
Bibliography: p. 259 - 271
Includes bibliographical references

1. Archaeology, Lebanon I. Title II. (Series)
6875

961.202
HA.H Hasan, Hasan al-Faqih
(Hamlat Nabuli 'ala Tarabuls)
حملة نابولي على طرابلس: ١٢٤٤هـ (١٧٢٨م)
تأليف حسن الفقيه حسن: تحقيق محمود الاسطو
عمار جيدر: تقديم علي الفقيه حسن - د.م.د.
مركز بحوث ودراسات الجهاد الليبي - ١٩٧٨
61 p.; 28 cm.- (Manshurat Markaz Buhuth wa
Dirasat al-Djihad al-Libi Masadir al-tarikh al-
Libi; 1)
Bibliography: p. 59
1. History, Libya - 644 - 1911 I. Al-Usta,
Muhammad (ed.) II. Djuhaydir, 'Umar (ed.) III.
Hasan, 'Ali al-Faqih (introd.) IV. Author
(Arabic) V. Title VI. Title (Arabic) VII. (Series)
395

15110 ZÉKI, Ahmed Pacha. Curiosité
historique sur l'Occupation de la Tripoli-
taine par l'Italie. (Un document inédit
vieux de 135 ans.) *BIE* 5th ser., 6
(1912), pp. 15-45

İtalyanların Trablusgarp'ta İspatı
Kahramanlar ve Şehitler - 135 yıllık
yayınlanmamış bir belge.

15081 GIACCARDI, A., and VERDAT, M.
La réoccupation de la Tripolitaine par les
Italiens. *RHCF* 20 (1932), pp. 113-152

İtalyanların Trablusgarp'ta
yeniden İspatı.

10381 WRIGLEY, W.D. Germany and the
Turco-Italian war, 1911-1921. *IJMES* 11 (1980)
pp. 313-338.

Almanya ve Türk-İtalyan Savaşı
1911-1921

TURET-DELOF, G. Le père Mercédaire Antoine
Quartier et sa chronique tripolitaine des
années 1660-1668. *CT* 20(nos.77-78, 1972),
pp. 51-58.

Per Mercedes Antuan Kwartye
ve 1660-1668 yılları Trablusgarp
kroniki.

15066 BLESSICH, A. La penetrazione
italiana in Tripolitania. *BRSGI* 45 (1908),
pp. 766-780, 870-879, 1016-1027, 1104-
1122

Trablusgarp'ta İtalya
müdahaleleri.

TRABLUS (GARB?) 86-963474

Himsi, Nahdi Subhi.
(Tārīkh Tarābulus min khilāl wathā'iq
al-Mahkamah al-Shar'iyah fi al-nisf al-
thāni min al-qarn al-sābi' 'ashar al-
Mīlādī)

تاریخ طرابلس من خلال وثائق
المحكمة الشرعية في النصف الثاني من
القرن السابع عشر الميلادي / نهدي صبحي
الخصص - الطبعة 1 - بيروت :
مؤسسة الرسالة : طرابلس، لبنان : دار
الأمم ، 1986 .

381 p. : ill., facsim., maps ; 24 cm.
Bibliography: p. 373-378.
Includes indexes.
\$5.00 (U.S.)
L&S-Islamic Hist.

TRABLUS GARB

TTM/COG

Trablus Arabe ve Fransızların Trab-
lus'u işgalini mütakip tarihi sayfi.

S. Arslan, "Hönder. --", "C. II, S. 64-128, 136-139,
C. IV, S. 376-385, 397-398

Trablus (Garb)

7996.1

961.1

424-428

BRU.T

915.604
NA.T

Al-Nablusi, 'Abd al-Ghani b. Isma'il

(Al-tuhfat al-Nablusiyya fi rihlat al-Tirab-
lusiyya) = Die reise des 'Abd al-Gani an Nabulu-
si durch den Libanon

التحفة النابلسية في الرحلة الطرابلسية /
تأليف عبد الغني بن اسماعيل النابلسي : تحقيق
هربرت بوسه . - بيروت : المعهد الألماني
للأبحاث الشرقية في بيروت 1978

133, 10 p. ; 25 cm. - (Al-Ma'had al-Almani lil
abhath al-Sharqiyya fi Bayrut, nusus wa
dirasat; 4)

1. Description and, Travel, Middle East I.
Busse, Heribert (ed.) II. Author (Arabic) III.
Title IV. Title: Die reise des Abd al-Gani an
Nablusi durch den Libanon V. Title (Arabic)

5519

TRABLUS GARB

15069 CHARLES-ROUX, F. En Tripoli-
taine. Afr. franç. 35 (1925), pp. 281-284

Trablusgarp

2036 ZIADEH, Khaled. Place Abdul Hamid Karamé ou Place
de la Lumière à Tripoli: conflit de dénominations.
Liban: espaces partagés et pratiques de rencontre. Sous
la dir. de Franck Mermier. Beirut: IFPO, 2008, (Les
Cahiers de l'IFPO, 1), pp.109-118. [Commemorating
Lebanese history from 18th century to now.]

Trablusgarp

30 EYLÜL 2010

1635 WRIGHT, John. Nahum Slouschz and the Jews of
Tripoli. *Journal of Libyan Studies*, 3 ii (2002)
pp.41-55. [Slouschz (Slousch) visited Libya between
1906 and 1909.]

30 EYLÜL 2010

TRABLUS GARB

REBUFFAT, R. Nouvelles recherches dans le
sud de la Tripolitaine. CRAIBL 19(1972),
pp. 319-339.

Trablusgarb'in genelinde
yeni araştırmalar.

6551 SAUVAGET, J. Notes sur les
défenses de la marine de Tripoli. *Bull.
Mus. Beyrouth* 2 (1938), pp. 1-25

Tripoli deniz savunması
üstüne notlar.

16712 RICHARD, J. Questions de topo-
graphie tripolitaine. *JA* 236 (1948), pp.
9

Trablusgarp topografi
sorunları.

SOME Islamic sites in Libya: Tripoli,
Ajdabiyah and Ujlah. The old city of
Tripoli, Muhammad Warfelli; The city of
Ajdabiyah, 'Abd al-Hamid 'Abd al-Sayyad;
The old mosque of Ujlah, Mas'ud Shagluf.
London: AARP, 1976.

Libya'da bazı islami yerler:
Tripoli (Trablusgarp), Ajdabiyah
ve Ujlah. Eski Trablusgarp şehri
Muhammed Warfelli; Ajdabiyah
Şehri, Abdülhamid Ahsolud sayid;
Eski Ujlah camisi, Mas'ud Şagluf

LIBYA
TRABLUS (Libya) TRABLUSGARP
600 F

Trablusgarb

TRIPOLI

GRANDCHAMP, P.

Notes tripolitaines [Divers extraits de publications antérieures].
CT 13 (1965), pp. 171-199

Tripoli nothari (Eski yazın-
lardan çeşitli alıntılar).

5 SUBAT 1993

- MEDRESE
- TRABLUS
- MEMLÜKLER

Desen-Nr./Standort
25 A 9603

Tadmuri, Umar (Abd-as-Salam: Tarih wa-ahbar masajid
wa-madris Tarabulus fi 'asr al-manalik. "Min al-
fath al-Manguri batta 'l-'asr". 688 - 1394 h. /
1289 - 1974 m.) Dirasa tarihiyya li-masajid ...
Tarabulus: Dar al-Bilad (1394 = 1974). 10, 440 s.
[Arab.]
Geschichte d. islam. Denkmäler in d. libanes. Stadt
Tripoli, die von d. Herrschern d. Mameluckendynastie
errichtet wurden, mit
Sultane, muslim.
lehrer u. Prediger
Kurzbiographien d.
Gelehrten, Schul-
von 1289 bis 1974.]

29 TEMMUZ 1992

- Cerayir

- Trablusgarb

2 TEMMUZ 1991

CORBETTA, C. Da Tripoli ad Algeri. L'Esplu-
ratore 7 (1883), 265-268.

17 OCAK 1992

Salam-Liebich, Hayat. The architecture of the Mamluk city of Tripoli (1983)
JAOS 108 (1988), 489-490. N. Hanna
MEJ 38 (1984), 535-536. S. S. Blair
MESA bull. 19 i (1985), 114-115. D. Behrens-Abouseif

- Trablusgarb

- Mesir

Itinéraires entre Tripoli et l'Egypte: extraits
des relations de voyage d'El Abderi, El Aiachi,
Moulay Ah'med et El Ourtilani. Bulletin de la
Société de géographie d'Alger 5 (1900), 69-140.

13 AGUSTOS 1991

- Trablusgarb

PRAX, M. Régence de Tripoli: topographie
des arabes; le désert; les Touareg; commerce
de l'Algérie avec le Touat; le Sâh'el; la plaine
de Djefara; la montagne de Nefouça; plateau
tripolitain; le Fezzan; Ghdâmes; routes com-
merciales. Revue de l'Orient 7 (1850), 257-280.

14 AGUSTOS 1991

- Trablusgarb

PRAX, M. Carte de la régence de Tripoli.
Bulletin de la Société de géographie, 3e série,
14 (1850), 81-103.

14 AGUSTOS 1991

TRABLUSGARB

McLACHLAN, K. Landed property and
economic change in Tripolitania. Bull.
Fao. Arts, Univ. Libya 2(1968), pp. 85-
100.

Trablusgarb
Tarinmar mülhne
ekonomik değişme

TRABLUSGARB

GWARZO, Hassan Ibrahim. Seven letters
from the Tripoli archives. Kano studies
4(1968), pp. 50-67.

Tripoli Arşivlerinden
birkaç mektup

KIRMANLILAR

- Trablusgarb -

961-2 RUS-2

Libya - 272 v.d.

05384 JIDEJIAN, Nina. *Tripoli through the ages*. Beirut: Dar el-Mashreq Publ. (1980).

Trablus San
Beirut

28 MAYIS 1993

GOLDBERG, H.E. Jewish-Muslim religious rivalry in Tripolitania. *JMES* 12 (1980) pp. 157-170.

5 SUBAT 1993

534 ANDERSON, L.S. The Tripoli Republic, 1918-1922. *Social & Economic Development of Libya*. Ed. E.G.H. Joffe & K.S. McLachlan. Wiesbaden: Middle East & North African Studies Press, 1982. pp.43-65

5 SUBAT 1993

- italya
Trablus

Les italiens et la navigation de la Tripolitaine. *Bulletin du Comité de l'Afrique française*, 1900, p. 317.

28 MAYIS 1993

12111 BANSE, E. Das nordafrikanische Tripolis und seine Mnschia. *PGM* 54 (1908), pp. 49-57, 78-85

TRABLUSGARP

5 SUBAT 1993

3574 MANZALAOUI, M.A. Philip of Tripoli and his textual methods. *Pseudo-Aristotle: the Secret of Secrets. Sources and influences*. Ed. W.F. Ryan & C.B. Schmitt. London: Warburg Inst., 1982 (Warburg Inst. Surveys, IX). pp.55-72

Trablusgarb.

5 SUBAT 1993

366 IRWIN, R. The Mamlūk conquest of the County of Tripoli. *Crusade and settlement: papers read at the First Conference of the Society for the Study of the Crusades and the Latin East and presented to R.C. Smail*. Ed. P.W. Edbury. Cardiff: University College Cardiff Press, 1985. pp.246-250

5 SUBAT 1993

9322 VERGARA-CAFFARELLI, E. Le antichità della Tripolitania negli ultimi due anni. *Libia* 21 (1954), pp. 77-81

TRABLUSGARP

5 SUBAT 1993

McLACHLAN, K.S. Aspects of agriculture and agricultural settlement in Western Tripolitania (Libya). *Ann. Algér. de géog. Num. spec.*, 1972, pp. 141-155.

Libya
Coğ.

3945 PENNELL, R. Tripoli in the mid eighteenth century: a guidebook to the city 1767. *Revue d'Histoire Maghrébine*, 25-26 (1982) pp.91-95

Batı Trablusgarb (Libya) da
tarim ve tarimsal yerleşim
kurumları

5 SUBAT 1993

5 SUBAT 1993

14802

26 EYLUL 1995

4693. **Bergna, Costanzo**: Tarābulus min 1510 ilā 1850 / Kū-TRABULUS stānzyū Birnyā. - Tab'a 1. - Tarābulus, Libiyā: Al-Firgānī, GARP 1969. - 375 S. : Ill.
Einheitssacht.: Tripoli dal 1510 al 1850 (arab.). - In arab. Schrift, arab. 33 A 3445

ARA III 2315 **TRABULUS GARP**
[54] IBN 'ABD al-DĀ'IM al-ANṢARĪ (Aḥmad) ابن عبد الدائم الانصاري (أحمد)
تاريخ طرابلس الغرب السبق التذكاري من ملك طرابلس وما كان بها من الاخبار. وهو شرح لابي عبد الله محمد بن خليل غلبون الطرابلسي على قصيدة الشيخ احمد ابن عبد الدائم الانصاري الطرابلسي... حتى ينشره وتصحيحه والتعليق عليه. الطاهر احمد الزاوي...
- Le Cairo, al-Matba'a al-salafiyya, 1349/1930. In 8°, 16+232 p.
(Tarīḥ Ṭarābulus al-Ġarb al-musamma al-taḍkār... Commentaire sur le poème de Aḥmad ibn 'Abd al-Dā'im al-Anṣarī par 'Abd Allah Muḥammad ibn Ḥallī Ḡalbūn al-Ṭarābulī) Tripoli. Histoire debut -18 s; A 81275

13 OCAK 1995

TRABULUS GARP
YASUDILK

GOLDBERG, H. From shaikh to mazkir: structural continuity and organizational change in the leadership of a Tripolitanian Jewish community. *Folklore Research Center stud.* 1(1970), pp. 29-41.

Seyhleri Mezkire :
Trablusgarp yahudi toplumu
liderliğinde yerel deraneler
ve teşkilat değişikliği

TRABULUS GARP (بیم الدين غالب)
CRESM KIB (Naṣm al-Ḥa (al-ḥa))
C.C.O.E.
8070 AI مدینة طرابلس عبر التاريخ... [النبالة]
دار الجیل ۱۹۶۱-۱۹۵۵-۱۹۵۰ م.
Padinat Trābulus 'abra al-ta'riḥ
12°160

13 OCAK 1995

191015 **TRABULUS GARP** 01027 52
MISRATĪ ('Alī Muṣṭafā al-). المصراطي (علي مصطفى).
- أعلام من طرابلس.
- Tripoli (Libye), Matba'at Māḡi, 1955. - In-8° (22cm), 6-190p., couv. ill., [Don 3039-61] - VIIIg - portrait à la coupe 1 [8° 03h. 104
(A'lām min Ṭarābulus.)
Tripoli. Hommes célèbres. -
Homme célèbre. Tripoli.

13 OCAK 1995

894 PEREIRA, Christophe. Urbanization and dialect change: the Arabic dialect of Tripoli (Libya). *Arabic in the city: issues in dialect contact and language variation*. Ed. Catherine Miller, Enam al-Wer, Dominique Caubet and Janet C.E. Watson. London: Routledge, 2007, (Routledge Arabic Linguistics Series, 5), pp. 77-96.

07 TEM 2009

1645. **Habbāt, 'Abdallāh Ḥalīfa al-**: Al- 'Alāqa as-siyāsiyya baina iyalat Tarābulus al-Ġarb wa-Ingiltirā: 1795 - 1832 m. / 'Abdallāh Ḥalīfa al-Ḥabbāt. - Tab'a 1. - Tarābulus, al-Ġamā-hiriyya al-'Arabīya: Al-Munṣa'a al-'Amma, 1985 = 1394 W.R. - 336 S.
Inhalt: Geschichte d. tripolitan.-engl. Beziehungen zur Regierungszeit Yūsuf Bāṣā al-Qaramānlīs (1795 - 1832); mit Dokumenten. - In arab. Schrift, arab. - Zugl.: Tarābulus, Libyen, Univ., [Magisterarb., 1983] 30 A 10615

26 EYLUL 1995

ARA III 3548 **ROSSI** روسي (ایتری)
[54] طرابلس تحت حكم الاسبان وفرسان مالطا. إيتري روسي.
ترجمة وتقديم خليفة محمد التليسي.
- Tripoli, (Lybie), Mu'assasat al-taqāfa al-lībiyya li al ta'lif wa al-targama wa al-naṣr, 1969, In-8°, 125 p. + fig.
- (Tarābulus taht ḥukm al-isbān wa fursān Mālṭa. - Trad. et présentation par H Muḥammad al-Talīṣī.)
Tripoli (Lybie), histoire. Documents.
A. 103857.

27 HAZ 2010

2878. **Macey, Paul**: Al- Waḍ' ad-daulī li-Tarābulus al-Ġarb: nuṣūṣ al-mu'ahadāt al-lībiyya al-faransīyya; ilā nihāyat al-qarn at-tāsi' 'aṣar / ta'lif Būl Māsāy. - Tab'a 1. - Tarābulus, al-Ġamā-hiriyya: Markaz Ḡihād al-Lībiyyīn li'd-Dirāsāt at-Tārīhiyya, 1991. - 159 S. - (Markaz Ḡihād al-Lībiyyīn li'd-Dirāsāt at-Tārīhiyya: Silsilat Nuṣūṣ wa-waṭā'iḡ; 18)
Einheitssacht.: Statut international de Tripoli < arab. >. - In arab. Schrift, arab.
ISBN 977-00-1800-7 10 E 3179

TRABULUS GARP

708 VOISIN, Jean-Claude. Problématique de l'architecture militaire dans l'ancien comté de Tripoli - Liban (XIIe-XIIIe siècles). *Tempora: Annales d'Histoire et d'Archéologie*, 18 (2007-2009) pp.95-125.

Trablusgarp

Russi, Ettore.
(Tarābulus tahta hukm al-Asbān wa-fursān Mālā)
طرابلس تحت حكم الأسبان وفرسان مالطا / تأليف إيتوري روسي، ترجمة خليفة محمد التليسي. - الطبعة 2. -- طرابلس، الجماهيرية العربية الليبية الشعبية الاشتراكية: المنشأة العامة للنشر والتوزيع والاعلان، 1985.

126 p. : ill. ; 24 cm.
Translated from Italian.
Appendix in Italian.
Includes bibliographical references (p. 121-123).
3.750TD
Tripoli (Libya)

03 ARALIK 1993

4113. Rossi, Ettore: Tarābulus tahta hukm al-Asbān wa-fursān Mālā / ta'lif Itūrī Rūssī. Targamat wa-taqdīm Halifa Muḥammad at-Tillīsī. - Ṭab'a 2. - Tarābulus: Al-Munṣa'a al-'Ammā li'n-Naṣr, 1985 = 1394 W.R. - 126 S. : Ill.
Einheitssacht.: Il dominio degli spagnoli e dei Cavalieri di Malta a Tripoli (arab.). - In arab. Schrift, arab. 9 E 1183

05 OCAK 1994

4111. Abū-Hāmid, Maḥmūd aṣ-Ṣadiq: Madīnat Tarābulus: mundu l-istūṭān al-finiqī ḥatta l-'ahd al-bizānī / Maḥmūd aṣ-Ṣadiq Abū-Hāmid; Maḥmūd 'Abd al-'Azīz an-Nims. - Tarābulus: Al-Idāra al-'Ammā li'l-Buḥūt al-Aṭariya wa'l-Maḥfūzāt at-Tāriḥiya, 1978 = 1398 h. - 112 S. : Ill.
Inhalt: Kulturgeschichte der libyschen Stadt Tripolis von den Anfängen bis zur arabischen Eroberung. - In arab. Schrift, arab. 9 E 1181

05 OCAK 1994

6465. Zāwī, aṭ-Ṭāhīr Aḥmad az: Gihād al-abṭāl fī Ṭarābulus al-Garb / ta'lif aṭ-Ṭāhīr Aḥmad az-Zāwī aṭ-Ṭarābulusī. - Ṭab'a 1. - Al-Qāhira: Maṭba'at al-Faḡḡala al-Gadīda, 1950. - 8, 386 S. : Ill.
Inhalt: D. italien. Besetzung von Tripolis (1911) u. d. libysche Widerstand. - In arab. Schrift, arab. 24 A 19996

21 TEMMUZ 1994

191015 TRABLUSGARP 92-960097

Shākīr, Yūsūf Amīn.
(Sarāb Tarābulus)
سرآب طرابلس: القصة الكاملة لمعاملات المخابرات الأمريكية لاغتيال القذافي / يوسف أمين شاكير. - الطبعة 1. -- المهندسين [Jiza]: مرعز الدراسات الاستراتيجية العربية، 1991. 262 p. : ill. ; 25 cm.
ISBN 977-5090-11-3 : \$28.00
Qaddafi, Muammar
United States. Central Intelligence Agency
Egy-Post 1800-Hist. & Pol.

22 OCAK 1994

31 ARALIK 1993

5367. LeGall, Michel F.: Pashas, bedouins and notables: Ottoman administration in Tripoli and Benghazi, 1881 - 1902 / by Michel F. Le Gall. - 1986. - X, 268 S.
Princeton, N. J., Univ., Diss., 1986 1 G 1860

191015
TRABLUSGARP
020926
BINBAP

5363. Barbar, Aghil Mohamed: The Tarabulus (Lybian) resistance to the Italian invasion: 1911 - 1920 / by Aghil M. Barbar. - 1980. - VII, 420 S.
Madison, Univ. of Wisconsin, Diss., 1980 1 G 1803

31 ARALIK 1993

SEVESTRE, H. D'Alger à Tripoli: mission de l'aviso le Kléber, mai et juin 1874. Revue maritime et coloniale 43 (1874), pp. 685-722.

Rückblick 1844: Maghreb. Das Ausland 17 (1844), 1345-1348.

17 TEMMUZ 1993

Die Verhältnisse in den Barbarenstaaten. Das Ausland 14 (1841), 861-862.

PALMA, F. di. La Tripolitania e l'Italia. Rivista d'Italia 8 ii (1905), 169-194.

28 MAYIS 1993

- Cezayir
- Trablus

CORBETTA, C. Da Tripoli ad Algeri. L'Esploratore 7 (1883), 265-268.

194 HAZIRAN 1993

3863 BESSIS, J. L'évolution des relations entre la Libye indépendante et la France. Maghreb Review, 12 (1987) pp.9-17

3864 BONO, S. L'image de Tripoli à la fin du XIXe siècle dans les écrits de Jean Lorrain. Maghreb Review, 12 (1987) pp.38-42

- Libya
- Trablus

TRABLUS GARP

FWLER, G.L. Italian colonization of
Tripolitania. *Annals Assoc. Amer.
Geographers* 62(1972), pp. 627-640.

İtalyanlar Tripolis
Sömürgeleşmesi

27 TEMMUZ 1992

657. 'Abdallāh Ḥabīb Naūfal: *K. Tarāğim 'ulamā' Tarābulus wa-udabā'ihā.*
— Tripolis 1929: Ḥadāra. 303 S. 8°. — Biographien v. Gelehrten u.
Schriftstellern aus Tripolis in Syrien.

TRABLUS GARP

191015 TRABLUS GARP

1. ALİ, Mahmud (Dr.) ✓

06 OCAK 1994

İstanbul Üniv. Edb. Fak. Tarih Böl. İstanbul 1982, I c, XV+245 s, eb:23x18cm

Doktora tezinin adı:

"Trablusgarb'ta Osmanlı İnşa Faaliyetleri." (1835-1911)

Giriş kısmında Trablusgarb'ta Osmanlı idaresi (1551-1835), idari teşkilat 1551-1835 arasında osmanlı inşa faaliyetleri ele alınmıştır. I. Bölümde, Trablusgarb'ta Osmanlı idaresi ve idari teşkilatı ele alınmıştır. II. Bölümde ise idari teşkilatla ilgili faaliyetlerle inşa faaliyetleri üzerinde durulmuştur; Bu bölümde askeri yapılar, eğitim, sağlık yapıları, kara yolu yapımı, posta-telgraf, liman inşaatı, ziraat ıslahatı ile ilgili faaliyet ve yapılar, kasır ve han'lar ele alınmıştır. Tez özet mahiyetinde bir 'sonuçlar' tamamlanırken ayrıca biyografi verilmiştir.

961.2 : 325

ITALYAN SAVAŞI (1911)

حافظ الهوي (عبد المصنف).
الغزو الإيطالي للليبيا: دراسة في العلاقات الدولية / عبد
المصنف حافظ الهوي. — طرابلس، تونس: الدار العربية للكتاب،

1983. — 445 ص؛ 24 سم.

شاكر مصطفى، موسوعة العالم الاسلامي ورجاله،
ISAM KIP DN. 24598، ١٩٩٢، بيروت، ٢٠ مج

Trablus gar b

١٢٤٧

- ١٢٤٧ ليبيا (طرابلس).
- ١٢٤٧ ولاية طرابلس.
- ١٢٤٩ بنو ثابت (عمار).
- ١٢٥٠ ولاية طرابلس الحفصيون.
- ١٢٥١ من الفقهاء.
- ١٢٥٣ من القضاة.
- من الفلاسفة ورجال
- ١٢٥٣ العلوم
- ١٢٥٣ من علماء اللغة والنحو.
- ١٢٥٤ من أهل التصوف.
- ١٢٥٤ من المؤرخين.
- ١٢٥٤ من الشعراء.
- ١٢٥٥ المدارس.
- ١٢٥٥ بنو حفص.

7 ARAIK 1998

خليفة محمد التليسي

حكاية مدينة طرابلس لدى الرحالة العرب
والاجانب خليفة محمد التليسي - تونس،
طرابلس: الدار العربية للكتاب،
١٩٨١/٠ - ٣٦٢ ص: صور ٢٥ سم
يصنف ايضا في ٩١٠

17 SUBAT 1994

3148. Bartolotti, Domenico: Il passato e l'avvenire de la Tripolitania / Domenico Bartolotti. - Torino: Lattes, 1919. - VI, 205 S. : Ill. Kt. 31 A 2085

808 LUZ, Nimrod. Tripoli reinvented: a case of Mamluk urbanization. *Towns and material culture in the medieval Middle East*. Ed. Yaacov Lev. Leiden: Brill, 2002, (The Medieval Mediterranean, 39), pp.53-71.

JABRE-MOUAWAD, Ray. Un témoin melkite de la prise de Tripoli par les Mameluks (27 avril 1287). *Studies on the Christian Arabic heritage in honour of Father Prof. Dr. Samir Khalil Samir S.I. at the occasion of his sixty-fifth birthday*. Ed. Rifaat Ebied & Herman Teule. Leuven: Peeters, 2004, (Eastern Christian Studies, 5), pp.133-161. [By Sulaymān al-Ashlūhī, written in Karshuni, presented here in Arabic script with French trans.]

Tripoli
Trablus gar b
Melkite

05 TEM 2007

ROSSI (Ettore).
روسي (ايتوري)
- ايتوري روسي - طرابلس تحت حكم الاسبان وفرسان مالطا
ترجمة وتقديم خليفة محمد التليسي - Tripoli (Libye), M.
Mu'assasat al-taqāfa al-libiya li al-ta'liff wa al-tarḡama wa al-naṣr, 1969. - 25 cm., 125 p., ill.
[Acq. 8770-74]
[4e 0³ h. 140
(Tarābulus taht hukm al-Asbān wa fursān Maltā.
Titre original: Il dominio degli Spagnoli e dei

17708.]

TARRAF-NAJIB, Souha. Travail et déni de travail: les Palestiniens de Tripoli et des camps de réfugiés (Nahr al Bared, Beddawi) au Nord du Liban. *Revue des Mondes Musulmans et de la Méditerranée*, 105-106 (2005) pp.283-305. [With abstract in English.]

17 AGU 2007

302 RICHARD, Jean. Affrontement ou confrontation? Les contacts entre deux mondes au pays de Tripoli au temps des Croisades. *Chronos: Revue d'Histoire de l'Université de Balamand*, 2 (1999) pp.7-28.

643 JABRE-MOUAWAD, Ray. Un témoin melkite de la prise de Tripoli par les Mameluks (27 avril 1287). *Studies on the Christian Arabic heritage in honour of Father Prof. Dr. Samir Khalil Samir S.I. at the occasion of his sixty-fifth birthday*. Ed. Rifaat Ebied & Herman Teule. Leuven: Peeters, 2004, (Eastern Christian Studies, 5), pp.133-161. [By Sulaymān al-Ashlūhī, written in Karshuni, presented here in Arabic script with French trans.]

Trablusgarb (Libya)

TRABLUSGARP

- Osmanlılar tarafından fethi -

15 TEMMUZ 1985

961.2.RUS-L

Libya - 173 v.d.

Tripoli (1209 - 210

Trablusgarb

"History of Modern Middle East"

M.C. Chatterji

256.5/cf A.H

15 TEMMUZ 1985

TRABLUSGARP

961.2.RUS-L

Libya - 102 v.d.

جلال يحيى
«استيلاء الإيطاليين على طرابلس»
كلية الآداب - جامعة الإسكندرية ١٩٥٤ (ماجستير)
Italya
Trablus

TRABLUSGARP

- İstâmin Zuhuru -

961.2.RUS-L

Libya - 67 v.d.

TRABLUSGARP

Trablusgarb ve İtalya

507 LAFI, Nora. Bienfaisance citadine et gouvernement urbain à Tripoli au XIXe siècle. *Annuaire de l'Afrique du Nord*, 39 / 2000-2001 (2003) pp.209-216.

508 MARTINEZ, Luis. Quels changements en Libye? *Annuaire de l'Afrique du Nord*, 39 / 2000-2001 (2003) pp.181-194.

509 MATTES, Hanspeter. Revolutionary Libya in western research. An introductory survey on studies published between 1969 and 2002. *Modern and contemporary Libya: sources and historiographies* / edited by Anna Baldinetti. Rome: Istituto Italiano per l'Africa e l'Oriente, 2003, (Fonti e Studi per la Storia della Libia, 1), pp.195-205.

515 VILAR, María José. El nacimiento de la prensa en Libia: "L'investigateur Africain" de Tripoli, 1827. *Africa: Rivista Trimestrale di Studi e Documentazione dell'Istituto Italiano per l'Africa e l'Oriente*, 59 ii (2004) pp.221-230.

516 VILAR, María José. Un diario español inédito sobre la expedición de la Real Armada de las Sicilias contra Tripoli en 1828. *Africa: Rivista Trimestrale di Studi e Documentazione dell'Istituto Italiano per l'Africa e l'Oriente*, 58 i (2003) pp.67-88.

653 SNOUSSI, Mohamed Larbi. Histoire et légende d'un cimetière à Tripoli. *Revue d'Histoire Maghrébine / Al-Majalla al-Tārikhiya al-Maghāribiyya*, 31 / 116 (2004) pp.151-156.

654 SOREL, Jean-Marc. L'épilogue des affaires dites de Lockerbie devant la C.I.J.: les temps du soulagement et le temps de regrets. *Revue Générale de Droit International Public*, 107 iv (2003) pp.933-946.

عبد العزيز محمود عبد الدايم
«امارة طرابلس الصليبية في القرن الثاني عشر»
كلية الآداب - جامعة القاهرة ١٩٧٢ (ماجستير)

06 OCAK 1994

6695. Abū-Suwaīsa, Riḍwān: 'Inda Bāb al-Baḥr; hawāmiš-1910/5
maḡhūla min-tārīḥ Tarābulus / Raḍwān Abū-Suwaīsa. = TRABLUS-
Tab'a 1. - Miṣrāta, al-Gamāhīriya al-'Arabiya al-Lībiya: CARP
Ad-Dār al-Gamāhīriya li'n-Naṣr, 1987 = 1396 W.R. -
197 S. : Ill. - (Kitāb as-ṣa'b; 118)
Inhalt: Geschichten aus d. Kampf Libyens gegen amerikan.
(1803) u. italien. (1825) Flottenverbände bei Tripolis. - In
arab. Schrift, arab. 9 E 1802

6355. Al-Waṭāiq al-īṭālīya. - Tarābulus, al-Gamāhīriya al-
'Arabiya al-Lībiya as-Sa'biya al-Istirākiya al-'Uzmā. - (Mar-
kaz Dirāsat Gihād al-Lībiyīn qidda 'l-Gazw al-īṭālī : Silsilat
al-waṭā'iq at-tārīhiya; ...
Inhalt: Italien. Dokumente zum libyschen Widerstands-
kampf gegen d. italien. Kolonialherrschaft. - Text. teilw. in
arab. Schrift, arab., teilw. ital.) 30 A 21179
2. I'dād Muḥammad 'Abd-as-Salām al-Ġafā'irī. - Tab'a 1. -
1989. - 591 S. - (...; 2) 30 A 21179-2
3. I'dād 'Amr Sa'īd Baḡannī. - 1989. - 279 S. - (...; 3) 30 A 21179-3
5. Al-Qurḍābiya / i'dād Ḥalīfa Muḥammad Duwaibī ... -
Tab'a 1. - 1989. - 374 S. - (...; 8) 30 A 21179-5
6. Al-Qurḍābiya / i'dād Ḥalīfa Muḥammad Duwaibī ... -
Tab'a 1. - 1989. - 597 S. - (...; 9) 30 A 21179-6

09 NISAN 1994

CARIN

DEARDEN, Seton. A nest of corsairs: the
fighting Karamanlis of Tripoli. London:
J. Murray, 1976.

Tripoli

Bir korsan yuvarı:
Tripoli'nin mücadeleni Karamanli'si

TARİH

15104 TERRIER, A. La guerre italo-
turque et la Tripolitaine. Afr. franç. 21
(1911), pp. 360-376

İtalya-Türk harbi ve
Trablusgarp

06730 BRETT, M. The journey of al-Tijānī to
Tripoli at the beginning of the fourteenth century
A.D./eighth century A.H. Soc. Libyan Stud. Ann.
rep. 7 (1975-6), pp. 41-51.

956.10743
IR.W

Irace, Chevalier Tullio

With the Italians in Tripoli: the authentic
history of the Turco-Italian war / by Chevalier
Tullio Irace. - London: John Murray, 1912.
xxxiii, 321 p., plates: ill., maps; 22 cm.

1. History, Turkey - 1876 - 1918 2. History,
Ottoman Empire I. Title

961.2
KI.M

Al-Kib, Nadīm al-Din Ḡhalib

(Madina Tarabuls 'abr al-tarikh)
مدينة طرابلس عبر التاريخ / تأليف نجم
الدين غالب الكيت - ط ٢ - ليبيا : تونس : الدار
العربية للكتاب ، ١٩٧٨

144 p.: ill.; 24 cm.
Includes bibliographical references and
index

1. History, Libya - Tripoli 2. Tripoli I.
Author (Arabic) II. Title III. Title (Arabic)

14073 MOSAFERİ. La Tripolitaine il y a
cent ans et aujourd'hui. RMM 7 (1909),
pp. 311-315

100 yıl önceki ve bugünkü
Trablusgarp.

TRABLUSGARP
(LIBYA)

LIBYA - 22 v.d.
TRABLUSGARP

961.2.RUS-2

TRABLUSGARP

- Osmanlı devleti hakimiyetinde -

961.2.RUS-2

Libya - 181 v.d.

TRABLUSGARP

961.2.RUS-2

Libya - 238 v.d.

6825. DeCillis, Emanuele: L' oasi di Tripoli : studio statistico-agronomico / del prof. DeCillis. - Roma : Ministero delle Colonie, 1920. - 52 S. : Kt.
Aus: Bullettino di informazioni / Ministero delle Colonie. 1920,7/9 31 A 10209

23 SUBAT 1994

6829. Stroppa, Francesco: Tripolitania : nomadismo e nomadi della Tripolitania (propriamente detta) / relazione del Francesco Stroppa. - Roma : Bertero, 1915. - 123 S. : Ill. - (Rapporti e monografie coloniali / Ministero degli Affari Esteri, Direzione Centrale degli Affari Coloniali, Ufficio di Studi Coloniali; 1915,1) 31 A 2084

23 SUBAT 1994

17 SUBAT 1994

3780. Marieni, Giovanni: I lavori del genio militare in Tripolitania : relazione sommaria / del Colonnello G. Marieni. - Roma : Bertero, 1914. - 42 S. : zahlr. Ill. - (Rapporti e monografie coloniali - 1914,3 - Tripolitania) 9 E 5595

3781. Micacchi, Rodolfo: L' edilizia scolastica in Tripolitania / Rodolfo Micacchi. - Firenze : LeMonnier, 1934. - 31 S. : Ill., Kt.

Aus: Annali dell'istruzione elementare : 9. 1934,2/3 9 E 5596

09 NISAN 1994

6826. Eredia, Filippo: Climatologia di Tripoli e Bengasi : studio eseguito nel R. Ufficio Centrale di Meteorologia e Geodinamica. - Roma : Bertero, 1912. - 79 S. : graph. Darst. - (Rapporti e monografie coloniali / Ministero degli Affari Esteri, Direzione Centrale degli Affari Coloniali, Ufficio di Studi Coloniali; 1912,4) 26 A 18458

17 SUBAT 1994

6347. Marieni, Giovanni: I lavori del genio militare in Tripolitania : relazione sommaria / del Colonnello G. Marieni. - Roma : Bertero, 1914. - 42 S. : zahlr. Ill. - (Rapporti e monografie coloniali / Ministero delle Colonie; 1914,3 : Tripolitania) 9 E 5595

961.2
NA.T

Nadji, Mahmud

(Tarikh Tarabuls al-Gharb)
تاريخ طرابلس الغرب / تأليف محمود ناجي :
ترجمة عبدالسلام ادهم و محمد الاسطى - بيروت :
منشورات الجامعة اللبنانية ، ١٩٧٠ .
237 p. ; 24 cm.

1. History, Libya - Tripoli 2. Tripoli I. Adham, Abd al-Salam (tr.) II. Al-'Usta, Muhammad (tr.) III. Author (Arabic) IV. Title V. Title (Arabic)

2541

961.2
NA.T

Nadji, Mahmud

(Tarabuls al-Gharb)
طرابلس الغرب / تأليف محمود ناجي و محمود نوري : ترجمة اكمل الدين محمد احسان (اوغلو) .
١٩٧٣ .
270 p. ; 24 cm.

1. History, Libya - Tripoli 2. Tripoli I. Nuri, Muhammad (J.auth.) II. [Ihsanoglu], Ekmeleddin Mehmed (tr.) III. Title IV. Author (Arabic) V. Title (Arabic)

6531

17 SUBAT 1994

13.6 LIBYEN

6341. DeCillis, Emanuele: L' oasi di Tripoli : studio statistico-agronomico / del prof. DeCillis. - Roma : Ministero delle Colonie, 1920. - 52 S. : Kt.
Aus: Bullettino di informazioni. 1920,7/9 31 A 10209

"TRABLUS"

COG

Trablus'un Islam ordularınca fethi

P.K-Hitti, "History...", S.160 vd.

TRABLUSGARB

14072 MEDINA, G. Les Karamanli de la Tripolitaine et l'occupation temporaire de Tripoli par Ali Bougour. RT, 1907, pp. 21-32

Trabluspar Karamanliları
ve Ali Bougour'un Trablus-
parlı isgali

Trablusgarbi Libya

3422 DUPREE, L. The non-Arab ethnic groups of Libya. MEJ 12 (1958), pp. 33-44

Libya'nın Arap olmayan
Etnik Gurubları

TRABLUSGARB

416.104

B.P.E

En Tripolitaine
voyage a Ghadame's

(IRCICA)

2873

Libya
- Trablusgarb
جامعة رجب حسن طنطيش
« محافظة طرابلس - الجمهورية العربية الليبية (دراسة في الجغرافيا الإقليمية) »

كلية الآداب • جامعة الاسكندرية • ١٩٧٥ (ماجستير)

KASIM 1996

Trablusgarb Savaşı
- Tanin Gazetesi

SIVGIN.

Hale (Öğr. Gör.), "Tanin Gazetesi'ne Göre Trablusgarb Savaşı", Yüksek Lisans Tezi, (Danışman : Doç. Dr. Rafet Inanç), Ankara Üniversitesi, İnkılap Tarihi Enstitüsü, (1982).

İktisat ferw
194 HAZİRAN 1993

TRABLUSGARB

15098 Piazza, G. "La nostra terra promessa." (Lettres de Tripolitaine.) RT, 1912, pp. 263-277

Trablusgarb meblaqları

Kavalcı
Abdülaziz (Kavalcı)
TRABLUSGARB

Âlem-i İslâm ve Harb-i Hâzir - Trablusgarb
Cihadı ve Mösyo Hanoto.

S. Resâd, VIII, 54, 194, s. 226-228.

1464. Fahrâs al-mahşûrât bi-Markaz Dirâsât Gihâd al-Li. Libyâ
biyîn dîdd al-Gazw al-İtâlî / l'dâd İbrâhîm Sülim ü Şurîf. - Trablus
Tarâbulus. - (Mansûrât Markaz Dirâsât Gihâd al-Libîyîn
dîdd al-Gazw al-İtâlî ; ...)
İnhalt: Handschriftenverzeichnis. - In arab. Schrift. arab.
30 A 21174
1. - Tab'a 1. - 1989. - 239 S. - (... ; 7) 30 A 21174-1

01 SUBAT 1994

Trablusgarb
Tripoli

808 LUZ, Nimrod. Tripoli reinvented: a case of Mamluk urbanization. Towns and material culture in the medieval Middle East. Ed. Yaacov Lev. Leiden: Brill, 2002, (The Medieval Mediterranean, 39), pp.53-71.

07 HAZ 2007

17 ŞUBAT 1994

68. Murâbiṭ al-Aqqārī, Muḥammad al-Baṣīr Ibn-Muḥammad: Nuṣuṣ adabiya / Muḥammad al-Baṣīr Ibn-Muḥammad. Gam' Muḥammad at-Tāhīr al-Garrārī. - Tab'a 1. - Tarābulus, al-Gamāhīrīya al-'Arabiya: Markaz Dirâsât Gihâd al-Libîyîn Dîdda l-Gazw al-İtâlî, 1988. - 158 S. - (Markaz Dirâsât Gihâd al-Libîyîn Dîdda l-Gazw al-İtâlî : Silsilat Nuṣuṣ wa-watā'iq ; 10)
İnhalt: Orientierungen auf dem Wege zur Gotteserkenntnis; Gebete und Gedichte eines muslimischen Mystikers aus Libyen (1790 - 1872). - In arab. Schrift, arab. - Vervielfält. einer handschriftl. Druckvorlage 9 E 3974

LIBYA
TRABLUSGARB SAVAŞI 91-967088

Ba Lkhayr, al-Hashimī Muḥammad.
(Hānī)
المقاومة المسلحة / تاليف الهاشمي محمد بالخير. - طرابلس، الجماهيرية العربية الليبية الشعبية الاشتراكية : جامعة الفاتح، مركز دراسة جهاد الليبيين ضد الغزو الإيطالي، 1985.
223 p. : ill., maps. 24 cm. --
(موسوعة الجهاد الليبي ; 2)
Includes bibliographical references (p. 205-211) and indexes.
Afr-Post 1800-Hist. & Pol.

LIBYA
TRABLUSGARB SAVAŞI 91-967163

Markaz Dirâsât Jihâd al-Libîyîn Dîdda al-Ghazw al-İtâlî. Nadwah (1983 : Tripoli, Libya)
(İsti'mâr al-istîṭânî al-İtâlî fî Libyâ, 1911-1970)
الاستعمار الإيطالي في ليبيا، ١٩١١-١٩٧٠ : أعمال الندوة العلمية التي قددها مركز دراسة جهاد الليبيين ضد الغزو الإيطالي بمناسبة عيد الثار في السابع من أكتوبر ١٩٨٢ م ؛ تحرير أدريس صالح الحرير. - طرابلس، الجماهيرية العربية الليبية الشعبية الاشتراكية : المركز، 1984.
188 p. : naps ; 25 cm. --
[سلسلة الدراسات التاريخية]
\$9.85 (U.S.)
Afr-Post 1800-Hist. & Pol.

POLAYAN, Kola. The "Tripolitan War", a reconsideration of the causes. Africa (Rome) 27(1972), pp. 615-626

Trablusgarb savaşı, scheps
Görünüşünden ve neşredilmesi

TRABLUSGARIB (de italyan zulmü)
İsmet Gıyaseddin Bey.

"Kudret-i İman" ve "Mezâlim-i Nasraniyye".

(Mektup).

S. Müstekim, VIII, sy. 178, s. 353.

9 MART 1994

940. *Attività di valorizzazione agraria in Tripolitania*: 1930 / Governo della Tripolitania, Direzione della Colonizzazione, Camera di Commercio, Industria e Agricoltura della Tripolitania. - Tripoli: Azienda Poligr. Esperia, 1931. - 86 S. 31 B 1070

941. *DelBoca, Angelo: Gli italiani in Libia / Angelo Del Boca*. - Roma [u. a.]: Laterza Taschenbuchausg. in d. Reihe »Biblioteca universale Laterza« ersch. 32 A 768

1. Tripoli bel suol d'amore: 1860 - 1922. 2. ed. - 1988. - 478 S. - (Storia e società) ISBN 88-420-2783-9 32 A 768-1

2. Dal fascismo a Gheddafi. - 1988. - 564 S. - (Storia e società) ISBN 88-420-3219-0 32 A 768-2

LIBYA

Ahmed Şerif es-Senûsî.

Afrika Cihadı (Haber).

S. Reşâd, VIII, sy. 199, s. 330.

9 MART 1994

381. *Al-Watâ'iq al-İtâliya*. - Tarābulus: al-Gamāhīriya al-'Arabiya al-Libiya as-Sa'biya al-İstirākīya al-'Uzmā. - (Silsilat al-watâ'iq at-tārihiya; ... Inhalt: Italienische Dokumente zum libyschen Widerstandskampf gegen d. italienische Kolonialherrschaft. - Text. teilw. in arab. Schrift, arab., teilw. ital.) 30 A 21179

LIBYA

Ahmed Şerif es-Senûsî.

Senûsî Hazretlerinin Mücahidin-i İslamın Mektubu ve İki Oğlunun Meydan-ı Harbe Vüsulü. ^{İsali}
S. Reşâd, VIII, sy. 204, s. 427-428.

5063. *Manfroni, Camillo: İtāliya fî l-ahdāt al-bahriya at-tarābulusiya / ta'lif Kāmillū Manfrūnī. Targamat 'Umar Muḥammad al-Bārūnī*. - Tarābulus, al-Gamāhīriya al-'Arabiya: Markaz Dirāsāt Gihād al-Libiyyin didda l-Gazw al-İtālī, 1988. - 94 S. - (Manşūrāt Markaz Dirāsāt Gihād al-Libiyyin didda l-Gazw al-İtālī / Silsilat al-kutub al-mutar-gama; 18) Einheitssacht.: L' Italia nelle vicende marinare della Tripolitania (arab.). - In arab. Schrift, arab. 9 E 3972

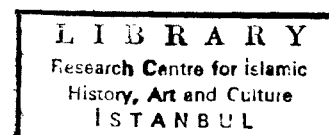
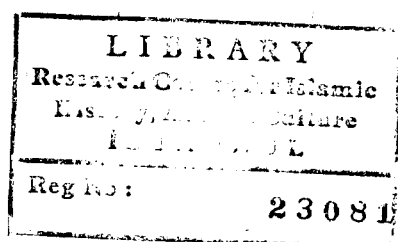
31 ARALIK 1993

190833 TRABLUSGARIB SAVASI 1903 ✓
Şıvgın (Taşar), F. Hale: "Trablusgarib Savaşı Öncesinde İtalyan Emellerinin Tanin Gazetesinden İncelenmesi (Nisan-Ekim 1911), Yüksek lisans tezi (Danışman: Prof. Dr. Serafettin TURAN). ^{Tarih Arş. Dal.}
Ank. U. Sosyal Bil. Ens. 1982. 4. 220 s. 1.

23 SUBAT 1994

**La Vie Administrative, l'Emergence
du Nationalisme et le rôle
des Minorités dans les provinces
Arabes à l'époque ottomane**

Etudes réunies et présentées par :
Abdeljelil TEMIMI

Publications du Centre d'Etudes et de Recherches Ottomanes, Morisques,
de Documentation et d'Information (CEROMDI)
Zaghouan, Février 1992

**الدور الاقتصادي والثقافي والاجتماعي للمل
في طرابلس الغرب اثناء الحكم العثماني**

د. رافت غنيمي الشخ
كلية الآداب - جامعة الزقازيق

كانت تعيش في أنحاء الولايات العربية اثناء الحكم العثماني ، طوائف دينية كاثليات . وكانت سياسة الدولة العثمانية الداخلية تقوم على اعتبار كل طائفة من الطوائف الدينية والمذهبية ، من غير المسلمين ، جماعة قائمة بنفسها . وكانت تمنح تلك الطوائف امتيازات خاصة في كل ما يمت بصلة إلى الشؤون الدينية والمذهبية . وقد تمثلت هذه الطوائف فيما عرف بأهل الذمة أو أصحاب المل الدينية والمذهبية وخاصة اليهود والمستوطنين الذين عرفوا بالجاليات الأجنبية ، و هي التي عاشت في الولايات العربية اثناء الحكم العثماني والتي استقرت في هذه الولايات منذ أزمان متفاوتة وأصبحت من القوى ذات التأثير في أمور البلاد ، التي تقيم فيها سواء في المجال الاقتصادي أو الاجتماعي أو الثقافي .

وقد عاشت طوائف المل في الولايات العربية في ظل الحكم العثماني متمتعاً بامتيازات اقتصادية واجتماعية وثقافية كقوة متماسكة محافظة على نفسها من الزوال أو الذوبان داخل المجتمع الإسلامي في الدولة العثمانية ، كما إستفادت من الامتيازات الممنوحة لها في كل مجال ، فعلى سبيل المثال ظهرت المدارس الحديثة عند هذه الطوائف الملي بينما حرم منها المسلمون الذين حرموا أصلاً من الإمتيازات المسموح بها لهذه الطوائف الدينية ، ولذلك فقد سبقت هذه الطوائف الدولة العثمانية في كل ولاياتها في ظهور المدارس العصرية . بينما تخلفت الدولة عن تطوير التعليم لرعاياها من المسلمين الذين حرموا من الأخذ بالتعليم الحديث في أقطارهم .

وكان في ولاية طرابلس الغرب - كما كان في غيرها من الولايات العربية في العهد العثماني - طائفة يهودية ، و جاليات أجنبية استفادت من الامتيازات الممنوحة لها في ممتلكات الدولة العثمانية . ومنها ولاية طرابلس الغرب . وكانت كل دولة من الدول الأوروبية تتطلع إلى بسط نفوذها على جزء أو أجزاء من الاقاليم الخاضعة للحكم العثماني وحيث كان التعليم أسلوب هذه الدول لنشر ثقافتها ونفوذها ومن ثم العمل على ضمان ولاء الأبناء الذين يأخذون من هذه الثقافات بقدر .

وفي هذه الدراسة سوف نستعرض نشاط أصحاب المل في ولاية طرابلس الغرب في المجالات الثقافية والاقتصادية والاجتماعية وخاصة اليهود وأصحاب الجاليات الأجنبية من الأوروبيين غير المسلمين .

5.343-352

المراجع :

- (1) جي . اي . سالدانا ، الشؤون القطرية 1873 - 1904 ، لجنة كتابة التاريخ ، الدوحة ، 1976 .
- (2) ج . ج . لوريير ، دليل الخليج - القسم التاريخي والجغرافي - ، مكتب حاكم قطر، ترجمة وطبع ، الدوحة .
- (3) جمال زكريا قسام (دكتور) ، الخليج العربي عصر التوسع الاوربي الاول ، دار الفكر العربي - القاهرة 1985 .
- (4) صلاح العقاد (دكتور) ، التيارات السياسية في الخليج العربي ، مكتبة الانجلو ، المصرية ، القاهرة ، 1974 .
- (5) عبد العزيز محمد المنصور (دكتور) ، التطور السياسي لقطر 1868 - 1916 ، ذات السلاسل ، الكويت ، 1980 .
- (6) عبد العزيز نوار (دكتور) ، داود باشا .
- (7) تاريخ العراق الحديث ، دار الكاتب العربي ، القاهرة ، 1968 .
- (8) عبد الفتاح ابو علي (دكتور)
- (9) فتوح عبد الحسن الخترشي (دكتورة) ، عبد العزيز محمد المنصور (دكتور) ، مصادر تاريخ قطر 1868 - 1916 ، الطبعة الثانية ، ذات السلاسل ، الكويت 1984 .
- (10) محمد عرابي نخلة (دكتور) ، تاريخ الاحساء السياسي 1818 - 1913 ، ذات السلاسل ، الكويت ، 1980 .

7 AGUSTOS 1995

Taoufik AYADI

*Maître assistant à la Faculté
des Lettres et Sciences Humaines
de Tunis*

MOUVEMENT REFORMISTE ET MOUVEMENTS POPULAIRES A TUNIS (1906 - 1912)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	72377
Tas. No:	961.1 A-1A.17

Imprimerie Officielle de la République Tunisienne

Publications de l'Université de Tunis

1986

se sont mis à attiser contre les Turcs le feu du fanatisme exécré, sans songer qu'ils sont musulmans comme nous, et ils n'ont pas hésité à manifester leur parti-pris pour les Italiens » (34). Plus loin, il ajouta : « Ces journaux ont-ils oublié tout cela pour se rappeler seulement une chose, à savoir que l'Italie est la sœur latine et chrétienne de la France ? si oui, que Dieu maudisse le fanatisme ».

Toute la presse musulmane de Tunis se fit unanime, appelant la population à soutenir le sultan et la Tripolitaine contre l'Italie (35), dénonçant la complicité des autres pays européens (36).

Quelle était la position des puissances européennes vis-à-vis de l'agression italienne ? Dès le début du conflit, la France afficha une politique de neutralité qu'elle imposa aussi au gouvernement du protectorat tunisien (37). En réalité, la France ne voyait pas d'un bon œil l'installation des Italiens en Tripolitaine, en raison du « voisinage » entre ce pays et le Protectorat, en raison aussi des soucis et des craintes que lui causait la nombreuse colonie italienne en Tunisie et qui ne feraient qu'augmenter avec l'occupation de la Tripolitaine. Ne disait-on pas déjà que la Tunisie était une « colonie italienne administrée par la France... » (38). Malgré ces réserves, la France ne fit rien pour empêcher l'agression italienne. Etant sur le point d'achever les négociations avec l'Allemagne, lui permettant d'occuper le Maroc, la France laissa faire l'Italie ; d'autant plus que les accords franco-italiens de décembre 1900 engagèrent les deux puissances à reconnaître respectivement leurs préten-

tions sur le Maroc et la Tripolitaine. Quant à l'Allemagne, partenaire de l'Italie dans la « Triple Alliance », conclue en mai 1882, elle se garda d'entraver l'action de son alliée en Afrique. De cette opération, elle attendait un affrontement entre la France et l'Italie, ce qui pousserait davantage les Italiens dans la « Triple Alliance » et renforcerait cette dernière (39).

L'Angleterre, grande puissance méditerranéenne et protecteur « traditionnel » de l'Empire ottoman, ne fit rien, elle non plus, contre les Italiens. Voyant que ceux-ci bénéficiaient de l'appui allemand et du consentement français, la Grande Bretagne, tenant aussi compte des considérations d'équilibre entre les grandes puissances méditerranéennes, renonça à s'opposer à l'Italie (40). Ainsi, sur le plan diplomatique et international, l'isolement de la Turquie était total (41).

Des fronts, les nouvelles des victoires italiennes étaient accompagnées de descriptions des atrocités engendrées par cette agression. Devant ces nouvelles alarmantes, les Jeunes-Tunisiers passèrent de l'appui moral et verbal au secours matériel. Dans ce domaine, Ali Bach Hamba joua un rôle primordial.

3°) L'aide des Tunisiens aux Tripolitains

Partout dans la Régence, les Jeunes-Tunisiers organisèrent des collectes au profit du Croissant Rouge. Ils se chargèrent aussi de recruter les volontaires pour aller combattre en Tripolitaine. Les demandes affluèrent, de tout côté, en grand nombre. Mais la neutralité, proclamée par le gouvernement français, empêchait le départ de convois d'hommes ou de vivres vers la Tripolitaine (42). Aussi le travail de soutien aux Tripolitains se fit-il secrètement et les documents qui le concernent sont rares. La plupart viennent de la perquisition opérée chez Ali Bach Hamba, le jour de son arrestation, au lendemain du boycott-

(34) *El Ittihad-el-Islami*, 19 octobre 1911.

(35) En plus de *L'Ittihad-el-Islami* et du *Tunisien* dans ses deux versions, organes du « parti » Jeune-tunisien, voir, entre autres, *Mourched-el-Oumma* (3 novembre 1911), *Al Mouchir* (15 octobre et 5 novembre 1911), *Essaweb* (13 octobre), *Al Hadira* (10 octobre)...

(36) « Mais si nous sommes justement affligés, nous musulmans, de voir l'Italie s'emparer de ce vilayet, partie intégrante de l'Empire ottoman, que les Italiens, néanmoins, ne s'en montrent pas fiers, car sans la complicité tacite des autres puissances européennes, ils n'auraient jamais osé se permettre à l'égard de la Turquie cet acte de banditisme que l'on ne saurait plus justement flétrir qu'en le qualifiant de *Sicilien* » ; *El Hadira*, 10 octobre 1911.

(37) Tlili (B) : *Les rapports arabo-turcs...* op. cit. p. 123.

(38) Cité par J. Ganiage..., *L'Afrique au XX siècle*, op. cit., p. 67.

(39) Voir Tlili (B) : *Les rapports arabo-turcs*, op. cit., p. 123.

(40) Tlili (B) : *idem*, p. 124.

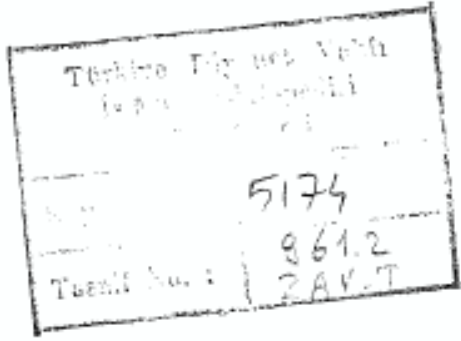
(41) Kraïem (M) : La question de l'annexion italienne de la Libye..., in *Revue d'Histoire Maghrébine*, op. cit. pp. 178-179.

(42) Le Protectorat autorisa les échanges commerciaux n'ayant pas de caractère militaire. Le déplacement des personnes, séparées et non armées, est toléré dans certains cas.

تاريخ الفتح العربي فلسطين

تأليف

الطاهر أحمد الزاوي

الناشر

دار التراث العربي
بيروت

دار الفتح

ولما وصلوا برقة وجدوا فيها عقبة بن نافع، فانضم إليهم هو ومن معه من المسلمين.

وتوجه الجيش إلى إفريقية، وكان - وهو في طريقه - يرسل الطلائع في كل وجه، فكانت تأتي بالبقر والشاة وعلف الدواب. ولما وصلوا إلى طرابلس مرت إحدى طلائع المسلمين بها، فأروا مراكب راسية على الساحل خارج السور فشدوا عليها، فأسروا أهلها - وكانوا مائة - وغنموا ما في المراكب، وكان ذلك على مرأى من أهل المدينة، فلم يتعرضوا لهم، قال في رياض النفوس: «وتحصن أهل طرابلس ولم يتعرضوا لنا ولم نهجمهم، وأخذنا ما في السفن فكانت هذه أول غنيمة أصيبت»، ولما لحق بهم عبد الله ابن أبي سرح سلموا له الأسرى فقتلهم. لأنهم نقضوا عهد عمرو ابن العاص، وارتد من كان أسلم منهم.

وكانت طرابلس إذ ذاك تابعة لجرجير^(١) حاكم سبيللة. واكتفى ابن أبي سرح من طرابلس بهذه الغنيمة، ولم يفتحها، واستمر في طريقه إلى سبيللة. هكذا يقول صاحب فتح العرب للمغرب، وهو يوافق ما جاء في رياض النفوس. وذكر غيرهما أنه فتحها. وهذه الرواية معقولة لأنه يبعد أن يتركها شوكة في ظهره، وهو يعلم أنها نقضت عهدها وارتد من أسلم من أهلها، وقد يستغلها الروم لمهاجمته من الخلف.

(١) تقدم أنها هي وربة كانتا تابعتين لمصر. ولعل أهل طرابلس يود أن غادرهم عمرو أبقوا أن صلحهم بمصر غير ممكنة، وغير مجدية، فسعوا في تحمين علاقتهم بحاكم سبيللة وانضوا إلى حكمه.

Abadile
Trablusgarn

غزوة العبادلة

تسمى هذه الغزوة غزوة العبادلة، ويسمى الجيش جيش العبادلة، لأنه اجتمع فيه سبعة من كبار الصحابة كل منهم اسمه عبد الله، وهم:

عبد الله بن عباس^(١)، وعبد الله بن أبي سرح^(٢). وعبد الله ابن جعفر^(٣)، وعبد الله بن عمر بن الخطاب^(٤). وعبد الله بن عمرو بن العاص. وعبد الله بن الزبير^(٥). وعبد الله بن مسعود.

(١) كنيته أبو الفضل، وهو ابن عم النبي صلى الله عليه وسلم، ولد بالشعب قبل الهجرة. وتوفي النبي وهو ابن ١٥ سنة. ودعا له فقال: «اللهم علمه الكتاب والحكمة» فكان أعلم الناس بمعاني القرآن وناسخه ومنسوخه.

(٢) عبد الله بن سعد بن أبي سرح، أبو يحيى القرشي العامري، أُرِضت أمه عثمان بن عفان فهو أشبه من الرضاع، له صحبة وكان يكتب الوحي للنبي صلى الله عليه وسلم، وكان يغير فيها بجليه عليه النبي، فأهدر دمه، فخرج هارباً من المدينة إلى مكة مرتدّاً عن الإسلام، فاستأمن له عثمان يوم الفتح، وقبل النبي إسلامه. وكان يفر من مقابلة النبي حياء منه، فشكا ذلك عثمان إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال له: «الإسلام يجب ما كان قبله» فكان بعد ذلك يجلس مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ويسلم عليه. ولاء عثمان مصر سنة ٢٥ فشكاه أهلها وأخرجوه منها. وولاه عثمان على إفريقية وفتحها سنة ٢٧. ولم يبايع لعلي ولا لمعاوية.. وكان دعا الله أن يميت وهو في الصلاة فصلي الصبح وسلم على يمينه، وفاضت روحه قبل أن يسلم على شماله. وكانت وفاته بعثقان سنة ٣٦. وقيل سنة ٣٧. ودفن بها في مقابر قریش.

(٣) كنيته أبو عبد الرحمن، أسلم بإسلام أبيه، وشهد بدرًا وأحداً. وكان عمره يوم بدر ١٢ سنة. غزا إفريقية مرتين: الأولى مع عبد الله بن أبي سرح، والثانية مع معاوية بن حديج. وكانت معه في إفريقية أم ولد توفيت بإفريقية، وكان له منها أولاد.

(٤) كنيته أبو محمد، ولد قبل الهجرة بسبع سنين، وبينه وبين أبيه في العمر ١٣ سنة. شهد فتح إفريقية مع ابن أبي سرح سنة ٢٧ وتوفي سنة ٦٥ عن ٧٢ سنة.

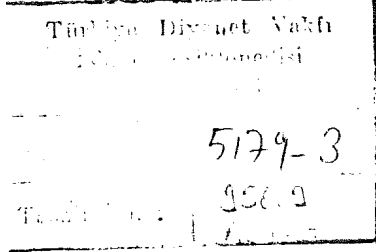
(٥) ولد بعد الهجرة بعشرين شهراً، وهو أول مولود ولد في الإسلام بالمدينة. وهو أول من كسا الكعبة الديباج. وهو الذي قتل جرجير. قتله الحجاج بن يوسف وصلبه بمكة في ١٨ من ج. خ سنة ٧٣.

خريطة الشبلة

Trablusgarp

تأليف

محمد كرد علي

الجزء الخامس

الناشر
مكتبة النوري
دمشق

١٥٧

فرضتا جونية وجبيل :

أخذت ترتقي مدينة جونية الواقعة على عشرين كيلو متراً تقريباً من شمال بيروت وقد قامت داخل خليج كبير يصلح ملجأ للمراكب الشراعية بل للسفن الكبيرة أيام اشتداد الأنواء، ولهذه المدينة مرفأ صغير يمكن توسيعه بنفقات قليلة . أما مدينة جبيل فهي في تأخر مستمر ولكنها ذات مكانة أثرية أكثر منها تجارية وما استخرجه علماء الآثر من الغربيين من مطاوي أرضها من العاديات النفيسة دليل على ما كان لها في الأعصر الحالية من المكانة البحرية . وقد حاول اللبنانيون أواخر الحكم العثماني أن يجعلوا من جونية أو البترون أو غيرهما من المنافذ البحرية في لبنان مرفأ يستغنون به عن بيروت فلم يفلحوا، لأن ما وراء هذه الموانئ الصغيرة من القرى لا شأن له في استهلاك المتاجر، ولا اتصال له بمدن كبرى في الداخلية .

مرفأ طرابلس :

إن مرفأ طرابلس غير صالح لإرساء البواخر الضخمة لذلك تبقى فيه بعيدة عن ساحل البحر نحو ١٢٠٠ إلى ٢٠٠٠ متر . وقد بنت شركة الخطوط الحديدية مرفأ صغيراً قرب المحطة محفوظاً من جهة البحر ومدت عليه خطوطها، وإنشاء مرفأ كبير في طرابلس من المسائل القديمة العهد . لأن شكل المدينة ملائم كثيراً لهذا العمل لوقوعها على الطريق بين جبال لبنان والعلويين . وتم من هذه الطريق سكة الحديد التي تصل طرابلس بحمص بصورة سريعة وسهلة مما لا مثيل له في بقية السواحل كبيروت مثلاً لأنها منفصلة عن الداخل بسلسلة جبال شاهقة لا يمر لها إلا من شواهد عظيمة .

تتألف مدينة طرابلس من قسمين الأول المدينة وهي تبعد عن الشاطئ ثلاثة كيلو مترات والميناء وهذا هو مرفأ المدينة . والسهل بين هذين القسمين غير صحي ويتجه مرفأ الميناء نحو الشمال . وهناك جزيرتان صغيرتان تحفظان هذا المرفأ من الرياح الغربية . والغربية الجنوبية . والسد القديم الممتد من الشرق إلى الغرب يحفظه من الرياح الشمالية أيضاً . فموقع المرفأ إذاً يوافق إرساء السفن في كل وقت وإذا اشتدت الأنواء تجد هذه السفن ملجأ منيعاً

GİRİŞ

**Türk-Fransız ilişkileri ve Kuzey Afrika'da Türk hâkimiyetine genel bir bakış.
Trablusgarb'ın 1835'de merkeze bağlanarak Türk idaresinin vilâyete yerleşmesi.**

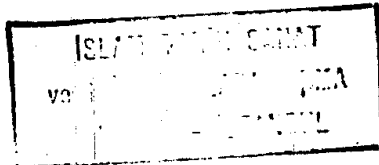
İlk Osmanlı-Fransız münasebetleri, Yıldırım Beyazıt'ın Niğbolu savaşına kadar gider. Bilindiği gibi, bu savaşta haçlı ordusu saflarında yer alan altı bin kişilik Fransız askeri, Türklere karşı dövüşmüşler ve ileri gelen Fransız asilzadeleri esir edilerek fidye karşılığı serbest bırakılmışlardı. İşte bu şekilde başlayan Osmanlı-Fransız ilişkileri, 1525 yılına kadar aynı düşman hava içinde devam etmiştir. Bunun sebebi o devirde devletlerin dış politikalarında dinî hislerin büyük ölçüde müessir olması, dolayısıyla Fransız krallarının «Hristiyan tesanüdü» ve «haçlı zihniyeti» içinde, müslümanlığın temsilcisi olarak Avrupa'da fetihler yapan Türkleri iyi gözle görmemeleridir. Fakat durum 1525'de değişir. Bu tarihte Pavia meydan savaşında Roma-Germen İmparatoru Charles-Quint'e esir düşen Fransa kralı I. François, kendi gücüyle başedemediği İmparator ile mücadele için dışardan destek arar. Aradığı desteği Avrupa'dan temin edemeyince, bu sefer müslüman, fakat Avrupa'nın en büyük gücünü temsil eden Muhteşem Süleyman'a müracaat ederek ondan yardım ister. Fransa kralına istediği yardım fazlasıyla yapılır. Bu arada Fransa'ya bazı imtiyazlar da tanınır. İşte bu suretle 1525'de başlayan Türk-Fransız işbirliği İmparatora karşı bir ittifak halini alır. Bu ittifak 1559 yılına kadar devam eder. Bu suretle ananevî Türk-Fransız dostluğu teşekkül eder. Bundan sonra, asrın sonuna kadar Fransızlar memleket içinde din harpleriyle (1560-1598) meşgul ve dışardan her hangi bir tecavüze maruz bulunmadıklarından, iki devlet arasındaki münasebetler daha ziyade iktisadî sahalara intikal etmiştir. XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti duraklama devrine girmiş, buna mukabil Fransa Avrupa'nın en kuvvetli devleti haline gelmiştir. Bu sırada gençlikte iki devlet arasındaki münasebetler dostane bir hava taşımaktadır. Bu arada kapitülasyonlar muhtelif tarihlerde yenilenmiş ve Osmanlı Devleti'nde Fransız ticarî ve iktisadî menfaatleri çoğalmıştır. Fransa XVIII. yüzyılda, İspanya, Polonya, Avusturya Varsay ve Yedi Sene Harpleri ile yıpranmış, kıtadaki üstün durumunu artık kaybetmiştir. Bu arada Osmanlı İmparatorluğu da 1683 ikinci Viyana muhasarasından beri gerilemekte, buna mukabil kuzey komşusu Rusya ise, Türkler aleyhine devamlı olarak ilerlemektedir. Bu durumda Fransa Osmanlı Devleti'nin kaderi ile ilgilenmek zarureti hissetmeğe başlamıştır. Bunun sebebi Fransa'nın Osmanlı Devleti'nde en imtiyazlı devlet durumunda olması ve bundan büyük ticarî

Trablusgarb (7+14)

BÜYÜK SAHRA'DA TÜRK-FRANSIZ REKABETİ (1858-1911)

Türkiye Diyanet İşleri Bakanlığı	
Kayıt	815
Tasnif No.	961 GAY

Dr. Abdurrahman ÇAYCI
Atatürk Üniversitesi Yakınçağ Tarihi Doçenti

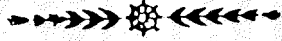
5281

1st ed. 1947
7-4-1947
1-Özdemir

Muhammed L. Halil Galban
Trablusgarb

تاریخ بن و صنعانک

جلد اولدر

بعض کور بلان مرتب سهو و خطا لایحه ایجاب ایدن خطا و صواب
جدول ایکنجه جاده علاوه اونه جقدر

DIA Ref

Tarand

A-Gönel

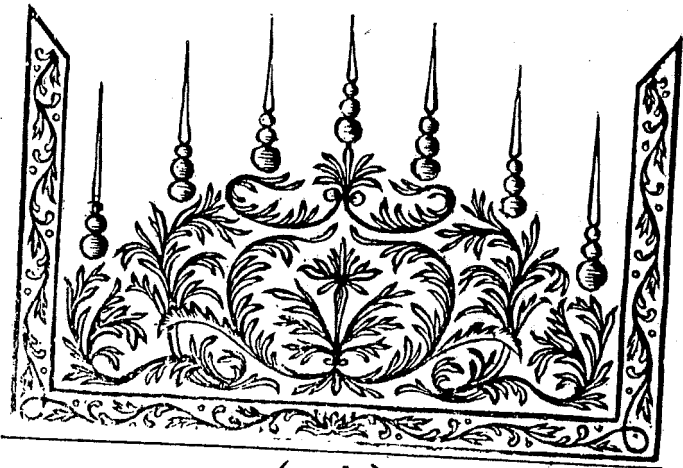
6759

953.3

ANNI

۳

عاجزانه مدن طولای دنیای بنجه سنه سونم و عصره عالی حصر
عالیسی زبده اعصار و نخبه ادوار اولان ولی نعمت بیتم پادشاه
مرحمت سمات السلطان ابن السلطان عبدالعزیزخان
لازال دولتیه الی اخر الزمان افندمن حضرتلری ایسه دائم
علوم کلیه و بالخاصه فن جلیل توار بنجه عطف نگاه لطف
ورفت ملو کانه لری بار آریز و زمان عدالت بیان خلافتناهیله
کافه فنون یک زیاده شهرت انکی اولدیغندن مجرد شو و سیه
جزئییه الیه افزایش عرواجلال ناجداریلری دعای اجابت
آراسنه بالسارعه زیور ناطقه اخلاص ایدلک مقصد
مخصوصه سیه کتاب مذکور لسان اضافت رسان ترکی به
ترجمه نه تشیرتاق جسارت ایتش ایسه فده اش و تاریخ دینلان
مجلده مرغوبه علماء متبحریندن الشیخ احمد ابن عبدالدام
الانصارینک قضاء مذکور حقنه مفصل برقصیده سنک
شرحیه حسب الماسبه یکرمی اوچدین یک یکرمی اوچ سنه سنه
قدر بیل سنه لک بعض وقایع مهمه بی حاوی اولوب انجیق
مورخ و می الیه تحقیقات و تدقیقاتی یکده التزام انجیق
ماعدلری درت سند سندن بردن بره بشیور قرق سنه سنه
یکمیش ولدیغندن اره یردی و قوعات الیه عصر مزه قدر
ارقه سی نور و دلم اوزره سیر کلاعیه و ابن ناجینک معالم
الایمان تاریخ خیس و عیاشی مغربی و نجینک سیاحتنامه لری
والی اسن یوسف پاشانک خیلی وقت ککابت خدمتده بولنان
متوفی بزرین الدین و سائر ذوات قیودات مقبوله سی و دایره
حکومت و واقع دفاتر اقلامده بولسان صور اوراق و او وقتلر

(مقدمه)

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمین * والصلوة والسلام علی رسولنا محمد وآله
وصحبه اجمعین * بعد از اقل پریشان رقم محمد نهج الدین شو و جمهله
بسط فالیحه مرام ایدر که طرابلس غربک تفاسیل حقیقیه سی
بزجه مجهول اولوب فی الواقع بعض تاریخلردن معلومات جزئییه
التمقده ایسه ده بتون مورخین استماع اوزرینه کتمش و ایس الخبر
کالعیان قضیه سی دخی امنیت مجرد بی منسلب ایتش مع مافیه
اولیه اخبار ضعیفه و قلیله دن قناعت کافیه حاصل اوله میه جفتندن
شیخ الاسلام اسبقی عاشر افندی حنفیدی پدرم مصطفی عاشر
افندی طرابلس مولویت شرعیه سنه وقوع بولان ما موریتلری
اوزرینه بالمعیه بورایه مواصلتدنبرو شایان مطالعه و اعتماد
رتفصیلاته دسترس اولقی افکارنده ایکن طرابلسی ابو عبد الله
محمد ابن خلیل غابون نام ذاتک تألیف ایتدیکی طرابلس تاریخی
الیه یکد کده فن تاریخچه برپولک مشکاک حل و کشفنه موفقیته
عاجزانه مدن

المغرب الكبير

Trablusgarp 55-63

الفترة المعاصرة
وحركات التحرير والاستقلال

دكتور حسن الحجي

7 MAYIS 1991

١٩٨١

دار النهضة العربية
للطباعة والنشر
ببيروت من.ب.ب ٧١٩

— ٥٥ —

على برقه ، فان الايطاليين قد نجحوا كذلك في البدء في التدخل في شئون القبائل . وإذا كان الأمير قد نجح في الاحتفاظ بالادوار والمسكرات ، فان الايطاليين قد نجحوا كذلك في وضع معسكر إيطالي الى جوار كل معسكر سنوسي . وادى ذلك إلى إمتداد عناصر التناقض داخل الاقليم الليبي نفسه ، وبشكل قد يؤدي إلى اصطدام عند كل موقع من مواقع تقابل الايطاليين والليبيين . وإذا كان نفوذ السنوسية قد ازداد في ذلك الوقت فان سلطة إيطاليا قد امتدت كذلك وتوغلت صوب الداخل . وكان من الضروري أن نصل إلى اصطدام ، وخاصة بعد التطور الذي كان قد وقع في طرابلس ، والذي أدى إلى تقديم طرابلس البيعة للسيد محمد إدريس السنوسي .

(٤) جمهورية طرابلس :

كان الموقف في إقليم طرابلس يختلف اختلافا واضحا عنه في إقليم برقه ، ذلك أنه كان يشتمل على مراكز حضرية كبيرة وتنتشر فيها التجارة أكثر من المراكز الموجودة في إقليم برقه . هذا من ناحية . ونلاحظ من ناحية أخرى أن نفوذ السنوسية لم يكن قد انتشر في هذا الاقليم بنفس الطريقة وببنفس القوة التي كان قد انتشر بها في إقليم برقه . وفي الوقت الذي كانت فيه أسماء السيد أحمد الشريف السنوسي ، والسيد محمد إدريس السنوسي هي أشهر الأسماء في برقه ، كانت الأسماء المعروفة في طرابلس هي سليمان الباروني ورمضان السويحي وأحمد المريضي . ويمكننا أن نقول أن هذه الشخصيات الطرابلسية كانت تتميز باتجاهات جمهورية في الوقت الذي كانت العوامل تجبر فيه إقليم برقه على إتخاذ الامارة شكلا للحكم .

— ٥٤ —

إدريس السنوسي . وكان الايطاليون يعملون على إحاطة الأمير بكل مظاهر الاحترام والتبجيل ، وانتمزوا فرصة اعترافه السفر الحج في سنة ١٩١٩ ، ووضعوا تحت تصرفه البارجة الحربية طبرق التي أقلته حتى الاسكندرية وعقب اتفاقية الرجمة في سنة ١٩٢٠ سافر الأمير إلى روما واستقبلته الحكومة الإيطالية استقبالا رسميا ، ونزل ضيفا على الملك فيكتور عمانويل الثالث ، وظل هذا التكريم مدة الأربعين يوما التي قضها في شبه الجزيرة الإيطالية .

ولكن سرعان ما أخذ الايطاليون ينسبون إلى الأمير ترددات في حل الادوار والمسكرات ، وفي التدخل لدى العرب لتسليم الاسلحة . ولكن الأمير جمع عددا من الرؤساء والمشايخ في إجتماع الايسار الذي قرروا فيه عدم امكانه تسليم الاسلحة وفض المسكرات ، ثم اقترحوا إنشاء معسكر إيطالي إلى جانب كل معسكر سنوسي ، وعلى أن تقوم إيطاليا بالاتفاق على الادوار مدة خمس سنوات . وكانت هذه المسألة بالذات أساسا لا اتفاقية جديدة عقدت بين السيد محمد إدريس وبين دي مارينو الوالي الإيطالي في برقه ، وهي التي تسمى باتفاقية يومريم في ٣٠ سبتمبر سنة ١٩٢١ . وكانت في شكل خطابات متبادلة بين الأمير والوالي . وشرح فيها الأمير خوفه من حدوث رد فعل بين القبائل نتيجة لحل الادوار ، وخوفه من أن يستأنف البدو القتال بين بعضهم بعضا وطالب بحل وسط . ووافق الوالي بعد ذلك على تنفيذ اتفاقية الرجمة بعد فترة تمهيدية ، وأن يبدأ في تأسيس ادوار مشتركة ، سنوسية وإيطالية ، وتكون النسبة بين عدد رجالها هي عشرة للايطاليين مقابل كل ثمانية للسنوسيين . ووافق الأمير على ذلك . وإذا كان الأمير قد نجح في الاحتفاظ بسلطة السنوسيين

العالم العربي الحديث

الدخول

دكتور جلال يحيى

7085-1
956.3
YAH.A

١٩٨٢

دار المعارف

ويحكمها الوالي ، والباشا ، ومستصرفيه يتفازى التي تخضع لمستصرف يعتبر نائباً
لوالى ، وإن كان له حق الاتصال بحكومة القسطنطينية رأساً في بعض الحالات
وكان نظام القضاء العثماني هو المطبق في طرابلس وإن كانت القبائل في الداخل
قد اظلمت تحتفظ بعرفها وتقاليدها وكانت هناك الامتيازات الأجنبية سارية
المفعول في طرابلس ، مثلاً في ذلك مثل بقيه أقاليم الدولة العثمانية ، وكانت
هذه الامتيازات تحقّق في قوضى إدارية وقضائية وتساعد على سيطرة الأجانب
على أبناء البلاد .

وكان الحكم العثماني في طرابلس يهتم أولاً وقبل كل شيء بمجمع الضرائب حتى
يتمكن بها من الإتفاق على الولاية وإرسال الجزية السنوية إلى القسطنطينية ،
وإن كان أهالي الداخل قد ظنوا لا يعرفون الكثير عن الحكم العثماني الذي ظل
قريباً من السواحل . ولكن إذا كانت الدولة العثمانية قد عجزت عن إقامة حكم
فعلي في ولايتها فإن سياسة الجامعة الإسلامية التي سار عليها السلطان عبد الحميد
كانت تلقى قبولا كبيراً في هذه الولاية التي اعتدت بإسلامها في نفس الوقت
الذي اعتدت فيه بعروبها . وكان هناك عدد من الطرق الصوفية ينتشر في
طرابلس ولهم كثير من الأتباع ، وكان أشهر هذه الطرق هي الطريقة السنوسية
التي نشأت في واحة الخبيوب وانتشرت منها في كل برقة ووصلت إلى إفريقيا
السوداء . ولكن الدولة كانت مشغولة بمشاكلها الكثيرة في البلقان وفي أفريقيا
وتعمر بحركة واضحة من الضعف تتطلب التغيير والإصلاح ، ولفترة طويلة ،
فمجزت عن إصلاح أحوال ولايتها ما دامت قد عجزت عن إصلاح أحوال
نفسها .

وكان ضعف هذه الولاية مع قربها من إيطاليا وجود جالية إيطالية فيها
يساعد إيطاليا على التفكير في التوسع فيها ، وبخاصة حينما بدأت إيطاليا تحاول

الفصل الثالث والعشرون

إيطاليا والاستيلاء على طرابلس الغرب

كان هجوم الإيطاليين على طرابلس سنة ١٩١١ عملية العدوان الاستعماري
للتوسع في الأقاليم القريبة من إيطاليا ، وكان في نفس الوقت انقطاع لاقليم عربي
عثماني من جسد الدولة العثمانية واخضاع لاهله العرب لحكم أجنبي أوربي ومسيحي
حدث هذا العدوان في الوقت الذي تزايد فيه النقاش بين الأتراك والعرب .
والعدو على الأبواب ، وشعر كل من الترك والعرب بمسئوليته أمام هذا العدوان
ولمسئوليته في ضرورة إصلاح أمور الدولة والتعاون سوياً من أجل الصالح
العام . ولكن أحوال الولاية العثمانية كانت تجعل منها فريسة سهلة أمام المعتدين
الأجانب ورغم ذلك فإن مقاومة عنيفة قد نشبت في هذا القطر العربي ظهر فيها
اتحاد مصلحة العرب مع الأتراك . لولا استمرار الحرب لفترة طويلة ، وقيام
مشكلات جديدة أمام الدولة لاستمر الكفاح .

١ - أحوال الولاية :

وكانت الدولة العثمانية قد أعادت حكمها المباشر إلى طرابلس وبرقة في سنة
١٨٣٥ بعد أن أنهت حكم الأسرة القرمانلية . وكان الإقليم فقيراً من الناحية
الطبيعية ولا يشتمل إلا على بعض الميون التي يقوم الأهالي بالزراعة حولها ،
ويستقون مواشيم منها . أما التجارة فكانت تمر فيما مضى عبر هذا الإقليم عن
طريق التوافل بين إفريقية السوداء في الجنوب والموانئ الطرابلسية على البحر
المتوسط ، ولكن هذه التجارة انخفضت في قيمتها بعد ذلك نتيجة لاستيلاء بعض
الدول الأوروبية على مخرج القارة الإفريقية في الغرب وفي خليج غانة .

وكانت الولاية تنقسم من الناحية الإدارية إلى قسمين . ولاية طرابلس

وصف إفريقيًا

للحسن بن محمد الوزان الفاسي

المعروف بليون الإفريقي

الجزء الثاني

Trablus gasp, 97-101

بسم الله الرحمن الرحيم

ترجمة عن الفرنسية

محمد الخضر

دكتور دولة من جامعة السربون

محمد عجي

دكتور دولة من جامعة السربون

الطبعة الثانية

دار الغرب الإسلامي

ص.ب 113/5787 - بيروت

1983

طرابلس القديمة

هي مدينة عتيقة بناها الرومان كذلك، ثم حكمها الوندال فالمسلمون الذين احتلوها أيام عمر ثاني الخلفاء الراشدين. وقد حوصر بها الدوق الوندالي مدة ستة أشهر، واضطر إلى الفرار إلى قرطاجنة، فهبت المدينة وقتل أهلها أو أخذوا أسرى إلى مصر والجزيرة العربية حسب رواية المؤرخ ابن رقيق⁽⁸⁷⁾.

طرابلس الغرب

بناها الأفارقة إثر خراب طرابلس القديمة⁽⁸⁸⁾. تحيط بها أسوار عالية جميلة، لكنها غير متينة كما يجب، وتقع في سهل رملي مغروس بنخل كثير. دورها جميلة بالنسبة لدور تونس، وأسواقها منسقة مفصول بعضها عن البعض بحسب اختلاف الحرف، لا سيما حرفة النساجين. وليس بها سقايات ولا آبار، وإنما فيها خزانات، وتعاني كثيراً من قلة الحبوب، لأن البادية كلها ليست سوى رمال كبادية نوميديا. والسبب في ذلك أن البحر

وسماها التجاني في رحلته (ص 83) ليبيدي، وقال: كذا تحققتها، وسماها الرشاطي لبيدة، ينسب إليها الفقيه الصالح أبو القاسم عبد الرحمن بن محمد الحضرمي الليبي، مؤلف الكتاب الكبير المسمى بالشرح والتفصيل لمسائل المدونة؛ وتوفي قريباً من عام 430 هـ.

(87) يظهر أن الأمر اختلط على المؤلف، فطرابلس الغرب هي التي فتحها عمرو بن العاص، سنة 22 هـ. واقتحمها على الروم بعد حصار دام شهراً.

(88) ذكر البكري في المسالك والممالك (ص 6-7) أن ترجمة طرابلس باللغة الإغريقية ثلاث مدن. وصفها التجاني في الرحلة (ص 237 وما بعدها) وصفاً دقيقاً مطولاً، وذكر أخبارها منذ الفتح الإسلامي إلى أوائل القرن الثامن الهجري، مع أدب كثير نظماً ونثراً. وورد اسمها في النص الفرنسي طرابلس بلاد البربر، وهو ظاهر التحريف في الترجمة للتعريف عند المسلمين من مقابلة طرابلس الغرب لطرابلس الشام. ويفرق بعضهم بينها بكتابة طرابلس الغرب بزيادة همزة وصل في أولها «أطرابلس» وكتابة الأخرى «طرابلس» بدونها.

İslâm Ansiklopedisi
Gnablungarp (115-117)

الاسلام والمسلمون في إفريقية الشمالية

دراسة في جغرافية انتشار الإسلام

تأليف
الدكتور عبد القليم عبد الرحمن خضر

الأستاذ المساعد في كلية العلوم العربية والاجتماعية
بجامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية
فروع القصيم

Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Yayınları	4997
No. :	961 HAD.1

الطبعة الأولى

١٤٠٦ هـ - ١٩٨٦ م

جميع حقوق الطبع والنشر محفوظة
لعالم المعرفة - جدة

جدة - المملكة العربية السعودية - ص. ب. ٥٧٦ - بريقاً زادفكر
تلكس ١٠١٢٠٩ شوركو اس جي تلفون: ٢٨٧٧٢٩٠ (٠٢) - ٢٨٧٧٢٢٢ (٠٢)

□ - وقد كان النظام الإداري المتبع في طرابلس في عهد الفرسان يتلخص فيما يلي:

- يرسل المعلم الأعظم للمنظمة واليا لإدارة شئون طرابلس، يشترط فيه الأقدمية في الجيش وفي الالتحاق بالمنظمة.
- بجانب الوالي قائد عسكري مهمته الجيش والدفاع.
- ومع الوالي القائد ملحق مالي لإدارة الدخل والصرف والاشراف على الجمارك.
- يربط في القصر عادة في الأحوال العادية خمسون فارسا ومائتا جندي من بينهم ١٢ مدفعيا. وتعطى لكل وال تعليمات يحكم بمقتضاها وتتخلص في النقاط الآتية:
- ★ عدم اقراض أية قطعة من قطع المدفعية أو اخراجها من القصر.
- ★ اعطاء مرتبات الجند كل أربعة أشهر، حتى لا تحدث ثورات أو تدمير.
- ★ عدم السماح لأي عربي مسلم بالدخول إلى القصر قبل نزع سلاحه والنزول عن فرسه.
- ★ عدم السماح باقامة الاسواق العامة إلا في خارج المدينة^(١).

وقد علت شكوى المسلمين بالشمال الافريقي مما عانوه من ظلم [المسيحيين] وطفغيانهم، وكان الأتراك العثمانيون قد وصلوا القمة في مجدهم السياسي والحربي آنذاك، ومن أجل هذا تطلع سكان شمالي افريقية إلى الخلاص على أيدي الأتراك العثمانيين، كما كان الشمال الافريقي هو الخطوة التالية الطبيعية للعثمانيين بعد أن أصبحت مصر تابعة لهم.

(١) المرجع نفسه - ص ٣٥٧.

لما استقرت الأمور نسبيا في طرابلس، رغب الكونت نافارو في جعل طرابلس قاعدة لغزو الشمال الإفريقي، لذلك قاد أسطوله في ربيع الآخر سنة ٩١٦ هـ. قاصدا جزيرة جربة مركز (القراصنة)، وحاول فتحها مرتين، ولكنه عجز عن ذلك لاستماتة أهلها في الدفاع عنها. وفي الفترة من ٩٣٦ هـ - ٩٥٨ هـ خضعت طرابلس لفرسان القديس يوحنا.

وكانوا في أول أمرهم منظمة خيرية مقرها القدس، مهمتها الخاصة مساعدة حجاج بيت المقدس من المسيحيين، وتحولت هذه الهيئة إلى منظمة عسكرية في أثناء الحروب الصليبية، تعنى بمعالجة الجرحى في المعارك الحربية^(١).

رحل وفد منهم إلى طرابلس ليستلم المدينة من واليها الإسباني، ثم لحق به القسيس سنقويسا، وهو أول الولاة على طرابلس من قبل الفرسان.

بهذا انتهى حكم الإسبان المباشر على طرابلس بعد أن دام عشرين سنة.

قابل الفرسان صعوبات كثيرة: منها عدااء العرب والأتراك الذين كانوا يترصدون بسفنهم ويعرقلون الانتقال بين جنوب أوروبا وشمال افريقية ومنها أن عرب ضواحي طرابلس كانوا يتحينون الفرصة لينقضوا على المدينة وليخلصوا بلادهم من الأعداء^(٢).

من الواضح أن [المسيحيين] مثلوا دور الطغاة الجبارين في كل البلاد التي احتلوها بشمال افريقية، شأنهم في كل البلاد الإسلامية التي استطاعوا أن يطئوها بأقدامهم.

(١) المرجع نفسه - ص ٨٦.

(٢) علي حبيبة - المرجع السابق - ص ٣٥٠.

ابن نافع الفهري إلى زويلة وبرقة فافتتحها^(١)، ويؤيد ابن أبي دينار القيرواني هذه الرواية في كتابه المؤنس^(٢)، والظاهر أن عمرو بن العاص اطمأن إلى تقرير عقبة بن نافع عن بلاد برقة، فعمجل بتسيير جيوشه لفتحها.

سار عمرو على رأس جيش من فرسانه غرباً حتى قدم برقة، وكانت وقتئذ أشبه بولاية بربرية مستقلة عن الدولة البيزنطية، وكان يسكنها بطون من قبيلة لواتة البترية وهي من أكبر قبائل البربر شأناً وأشدّها بأساً. وكان بربر لواته ساخطين على البيزنطيين، كارهين لحكمهم الجائر، وتعسفهم في جباية الضرائب، كما نعموا منهم لكثرة مظالمهم؛ فعملوا على التخلص من الحكم البيزنطي، وكانت قد بلغتهم الأخبار باستيلاء العرب على بلاد الشام ومصر، فطلّعوا إلى الخلاص على أيدي العرب، وهذا يفسر مبادرتهم بتقديم فروض الولاء لجيش المسلمين واستسلامهم لهم طائعين مختارين، فصالحهم عمرو نظير جزية يؤدونها إليه وهي دينار على كل حال^(٣).

فتح طرابلس :

وما إن أتم عمرو فتح برقة حتى شرع في فتح طرابلس تمهيداً للدخول في إفريقية، وقد استلزم الأمر تجهيز جيشين : أحدهما يسير بجذاه الساحل بهدف

(١) ابن عذاري، البيان المغرب، تحقيق ليفي بروفنسال وكولان، ج ١ ص ٨
(٢) ابن أبي دينار القيرواني، المؤنس في تاريخ إفريقية وتونس، تونس، ١٢٨٦ ص ٢٢
(٣) ابن عذاري، ج ١ ص ٨. وذكر مؤرخو العرب أنه صالح أهلها على ١٣ ألف دينار على أن يبيعوا من أحسبوا من أبنائهم في جزيته (ابن عبد الحكم، فتوح مصر والمغرب، ص ٢٢٩ - البلاذري، فتوح البلدان ج ١ ص ٢٦٤ - البكري، المغرب في ذكر بلاد إفريقية والمغرب، الجزائر ١٩١١ ص ١١) ويستبعد الدكتور مؤنس ذلك من العرب ويمتدح أن يبيع الذراري عند البربر كان أمراً شائعاً في ذلك الحين (فتح العرب للمغرب، ص ٥٦)

Library
M. 2D
K. 2D
Islam Ansiklopedisi

دراسات في تاريخ العرب

تاريخ الدولة العربية

IA
1912
المصنف

Trablas

تأليف

الدكتور السيد عبد العزيز سالم

أستاذ التاريخ الاسلامي والمضائق

كلية الآداب - جامعة الاسكندرية

High Diy net Ya'fi
8311
297.9
SAL.T

٢

الناشر
مؤسسة شباب الجامعة
للطباعة والنشر

M.82

Trablus (167-169)

تَارِيخُ الْبَحْرِ فِي الْإِسْلَامِيَّةِ

في مصر والشام

تأليف

الدكتور السيد عبد العزيز سالم
أستاذ التاريخ الإسلامي
بجامعة القاهرة وبيروت العربية

الدكتور أحمد مختار العبادي
أستاذ التاريخ الإسلامي
بجامعة الاسكندرية وبيروت العربية

١٩٨١

دار النهضة العربية
للطباعة والنشر
بيروت - لبنان

اضمحلت شأن القازم منذ أن تحولت التجارة إلى عيذاب ، ولذلك أعفى الحاكم بأمر الله أهل القازم بما كان يؤخذ منهم من مكوس المراكب^(١) ، تشجيعاً للتجار على قصدها .

وامتازت بعض مدن مصر بنشاط كبير لوقوعها وسط مناطق زراعية وصناعية هامة ، أو لوقوعها على طريق المتاجر المنقولة في النيل إلى الثغور الشمالية لمصر أو إلى الفسطاط ، ومن أمثال هذه المدن فوه التي تقع على الطريق المائي الهام بين ساحل البحر المتوسط والفسطاط ، قريباً من مخرج خليج الاسكندرية ، ومنفلوط الواقعة على النيل والتي يصعد إليها التجار في المراكب النيلية لاستجلاب قمحها إلى الفسطاط والقاهرة ، وكان معروفاً بطيبه ورزانة حباته^(٢) .

طرابلس

كان لنشأة طرابلس في السهل الواقع على مصب نهر أبي علي أثر كبير في اشتغال طائفة من سكانها بالزراعة وكانت المناطق المزروعة لا تقتصر على غوطة طرابلس المحيطة بها ، وتعرف أحياناً بالمرج ، وإنما كانت تمتد على ضفتي نهر أبي علي وعلى سفوح الجبال القريبة منها . وقد اشتهرت طرابلس في العصر الفاطمي بزراعة قصب السكر ، والنخيل^(٣) ، والفواكه أمثال التارنج والترنج والموز والليمون^(٤) ، وكان يحمل من طرابلس إلى مصر في زمن الحاكم بأمر الله الفواكه اليابسة والرطوبة^(٥) . ويصف الادريسي محاصيلها الزراعية في عصره بقوله : « ولها رساتيق وأكوار

(١) المقرئ ، الخطط ، ج ١ ص ٣٧٥ .

(٢) ابن جبير ، ص ٦٠ .

(٣) الاصطخري ، المسالك والممالك ، تحقيق الدكتور محمد جابر الحيني ، القاهرة ١٩٦١ - ناصر خسرو ، سفرنامه ، طبعة القاهرة ، ١٩٤٥ ص ١٣ - Heyd, Histoire du commerce du Levant, t. II, p. 459

(٤) ناصر خسرو ، ص ٨ .

(٥) يحيى بن سعيد الأنطاكي ، ص ٢٠٠ .

4965

358.253

Tasnif No. : 5AL.T

Publications of the
Institute for the History of
Arabic-Islamic Science

Edited by
Fuat Sezgin

NUMISMATICS
OF THE
ISLAMIC WORLD

Volume 18

Coins and Coinage
of
North Africa

Studies
Collected and Reprinted
II

2003

Institute for the History of Arabic-Islamic Science
at the Johann Wolfgang Goethe University
Frankfurt am Main

NUMISMATICS
OF THE
ISLAMIC WORLD

Volume
18

COINS AND COINAGE
OF
NORTH AFRICA
II

Studies
Collected and Reprinted
by
Fuat Sezgin

in Collaboration with
Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer,
Mazen Amawi

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	95279
Tas. No:	737.4 NUM.1

2003

Institute for the History of Arabic-Islamic Science
at the Johann Wolfgang Goethe University
Frankfurt am Main

TABLE OF CONTENTS

Cimino, Guido: *La zecca di Tripoli d'Occidente nell'opera di Mr. Valentine*. (Review of: Valentine, W.H.: *Modern copper coins of the Muhammadan states*. London 1911.) *Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini* (Milano) 29. 1916. pp. 251-260.

1

Cimino, Guido: *La zecca di Tripoli d'Occidente sotto il dominio dei Caramanli*. *Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini* (Milano) 29. 1916. pp. 527-540.

11

Cimino, Guido: *La zecca di Tripoli d'Occidente sotto il dominio degli Ottomani*. Appendice: *Descrizione delle monete*. *Notiziario Archeologico* (Roma) 3. 1922. pp. 115-143; 5 pls.; pp. I-XL.

25

Cimino, Guido: *Numismatica e storia dell'Africa del Nord*. *Rivista Coloniale* (Roma) 20. 1925. pp. 347-353.

103

Cimino, Guido: *Storia e numismatica dell'Africa del Nord*. *Libya* (Roma/Milano) 3. 1927. pp. 202-227.

110

de Castries, Henri: *Identification de l'atelier monétaire de Mohammedia*. *Hespéris* (Paris) 2. 1922. pp. 317-321.

137

Gousse, E.: *Découverte d'une monnaie avec inscription bilingue arabo-libyque*. *Recueil des Notices et Mémoires de la Société Archéologique du Département de Constantine* 53. 1921-22 (1922). pp. 205-208.

143

Boneschi, Paulo: *Problemas de numismatica e metrologia magribinas*. *Rivista degli Studi Orientali* (Roma) 10. 1923-25. pp. 377-405; 1 pl.

147

50 copies printed

ISSN 1611-1869

ISBN 3-8298-8023-5 (Coins and Coinage of North Africa, Vol. I-III)

ISBN 3-8298-8021-9 (Coins and Coinage of North Africa, Vol. II)

© 2003

Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften

Westendstrasse 89, D-60325 Frankfurt am Main

www.rz.uni-frankfurt.de/fb13/igaiw

Federal Republic of Germany

Printed in Germany by

Strauss Offsetdruck, D-69509 Mörlenbach

11 MAYIS 2004

217

سلسلة الدراسات التاريخية 16

أعمال المؤتمر الأول للوثائق والمخطوطات في ليبيا واقعتها واقفاة العمل حولها

زليطن 1988 م

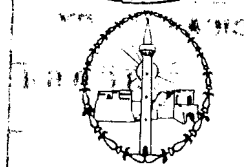
الجزء الثاني

وقعت على نشرها وقدم لها

عبد المجيد

36064

البحر الهيرتية العربية الليبية الشعبية الاشتراكية العظمى

1992 م

المصادر التاريخية «إقليم طرابلس»

للمؤرخ الإيطالي باولو توسكي.

د. محمد مصطفى الشركسي

قام المؤرخ الإيطالي باولو توسكي (Paolo Toscho) في شهر الكانون (ديسمبر) ١٩٣٤ بنشر كتاب تحت عنوان «المصادر التاريخية لولاية طرابلس الغرب»^(١). ويتكون هذا الكتاب من خمسة أجزاء. ويتحدث الكاتب في الجزء الأول (الذي يعتبر مقدمة) عن أهم مدن العالم التي تحتفظ بوثائق ومخطوطات عن طرابلس الغرب. وجاء في هذا الجزء أن المراكز التي توجد فيها مصادر تاريخ إقليم طرابلس هي طرابلس وتونس ومالطا واستانبول ونابولي والبندقية وليفونرو وفلورنسا وتورينو ومارسيليا وباريس ولندن.

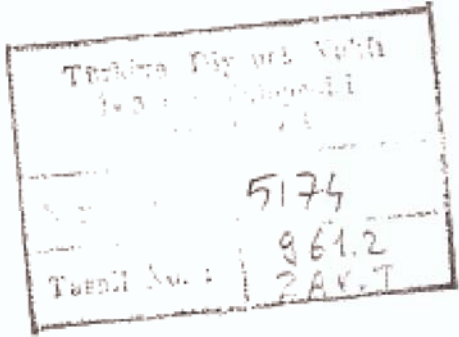
«وتوجد كذلك مراكز أقل أهمية في عواصم الدول الأخرى التي كان لديها قنصل في طرابلس مثل هولندا والدانمارك والسويد والامبراطورية النمساوية-المجرية. ولا يمكن أن نتجاهل مصر والجزائر والولايات المتحدة».

ويؤكد الكاتب أن أهم المصادر من ناحية الجودة والكمية توجد في البندقية وباريس ولندن واستانبول. ومن بين الوثائق التاريخية التي تتعلق بإقليم طرابلس الغرب تعتبر مراسلات القناصل الأوروبيين في مدينة طرابلس من أهم وأكثر المصادر. وتتناول هذه الوثائق الشؤون السياسية والتجارية وكذلك مواضيع بشأن الأفراد الذين ينتمون إلى الجاليات الأجنبية.

(١) Paolo Toschi, « Le Fonti Storiche della Tripolitania », Airoldi Editore, XIV.

تاريخ الفتح العربي فلسطين

تأليف
الطاهر أحمد الزاوي

الناشر

دار التراث العربي
بيروت

دار الفتح

على بلدة ، فأنجدوها وهاجموا بلدة فتغلبوا عليها ، وخرّبوا ضواحيها ، والتجأ السكان إلى المدينة ، فدافع عنها « فاليريوفيستو » وطرّد الجرّميتين ^(١) .

وفي أوائل القرن الثالث الميلادي أقيم خط دفاعي ضد الهجوم من قبائل الجنوب وسمي هذا الخط « ليمس تريبوليتانوس » ، ومنذ ذلك الحين أطلق اسم « تريبوليتانوس » على المنطقة الواقعة بين السرتين : السرت الكبير وهو خليج قابس ، والسرت الصغير وهو خليج سرت . .

وكلمة « تريبوليتانوس » تفيد معنى « إقليم المدن الثلاث » ، وهي بلدة ، وطرابلس ، وصبراتة . . ومع طول الزمن وكثرة الاستعمال اختصرت إلى تريبولي ، ومعناها أيضاً المدن الثلاث ، لأن كلمة « تري » معناها ثلاثة ، وكلمة « بولي » معناها مدينة .

وما يدل على أن كلمة تريبولي تشمل الإقليم كله أن الظليان بعد احتلالهم طرابلس سنة ١٩١١ ، كانوا يسمون كل مدينة

(١) الجرّمتين : سكان جرما عاصمة فزان إذ ذاك ، وما زالت آثارها موجودة (انظر فزان) . وقد أطلقت دائرة المعارف الإيطالية على الجرّمتين كلمة بربر ، ولا تدري هل هم من البربر حقيقة ، لأن البربر كانوا موجودين في إفريقية إذ ذاك ، أو لأنهم كانوا يطلقون كلمة بربر على القبائل الحمجية فأطلقت عليهم لهماجيتهم .

ويلاحظ أن الصلة بين طرابلس وفزان كانت موجودة من قبل الميلاد ، وقد تطورت هذه الصلة مع الزمن حتى أصبحت فزان تابعة لطرابلس . واستمرت هذه التبعية زمناً طويلاً قبل العهد التركي ، وطول العهد التركي ، وأيام الاحتلال الإيطالي . وهذا مما يدحض أكاذيب الفرنسيين من أن فزان تعتبر امتداداً للقطر التونسي فهي تابعة لتونس . وهذا كذب على التاريخ ، وإخفاء للحقيقة لإشباع الرغبة الإستعمارية التي أنست المستعمرين كل صفات الإنسانية التي تميزهم عن البهائم ووحوش الصحراء .

Trablusgarp

طرابلس الغرب

نبذة من تاريخها القديم

طرابلس مدينة قديمة فينيقية على أرجح الأقوال ، أو قرطاجنية . وفي حوالي سنة ٧٩٥ ق م ، شمل النفوذ القرطاجني ما بين خليج قابس وخليج سرت ، وأسسوا موانئ صبراته ، وأويا ، ولبتس مانيا ، وربطت هذه المنطقة مع إفريقية بطرق القوافل ، ومع قرطاجنة بطريق ساحلي يبلغ طوله ٥١٢ ميلاً .

والثابت أنها أنشئت بعد صبراته ولبدة ، ولم يعين أحد زمن إنشائها وكانت أقل منها أهمية ، وكانت تسمى « أويا » ^(١) .

وفيما بين سنتي ٢٤ ، ١٧ ق م حصلت فتنة بين لبدة و« أويا » طرابلس بسبب نهب بعض الماشية ، فأرسلت لبدة رسلاً إلى « أويا » ، طرابلس للتفاهم وإزالة الخلاف ، فاعتدوا عليهم ، وازدادت الفتنة حتى انقلبت إلى حرب بين الطرفين .

وكان الجرّمتيون إذ ذاك يسكنون فزان ، وكان لسكان أويا صلة بهم فاستنجدت أويا بالجرّمتين وبعض سكان الجنوب

(١) ذكر بعض المؤرخين أن اسمها « أوايات » ويظهر أنه اسم بربري حرفه الروم إلى « أوا » ، وأن أوا كانت مدينة قديمة ، فخرّبت وبنيت على أنقاضها مدينة طرابلس الآن . وذكرت في دائرة المعارف الإيطالية باسم « أويا » فكتبتها كما جاءت فيها . . . وذكر في بعض المصادر أن اسمها « أناس » ولا أعلم مبلغ صحته .

ORGANISATION DE LA CONFERENCE ISLAMIQUE
OCI
CENTRE DE RECHERCHES SUR L'HISTOIRE, L'ART ET LA CULTURE ISLAMIQUES
IRCICA

LA CIVILISATION ISLAMIQUE EN AFRIQUE DE L'OUEST

Communications du Symposium International
tenu les 27-30 Décembre 1996
Dakar, Sénégal

organisé conjointement par

Le Centre de Recherches sur
l'Histoire, l'Art et la Culture
Islamiques (IRCICA)

Institut Fondamental
d'Afrique Noire
(IFAN)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	73503
Tas. No:	966 CIV.1

Édité par
Samba DIENG

Préface par
Ekmeleddin İHSANOĞLU

Istanbul, 1999

Trablusgarp
Kavlar

L'ACTIVITE DES TURCS AU TCHAD ET AU NIGER DE 1850 A 1913

AHMED KAVAS

L'Etat Ottoman s'étendait sur trois continents: l'Asie, l'Europe et l'Afrique. Les relations qu'il a développées avec le dernier sont les moins connues. Celles qu'il a maintenues avec les deux premiers ont été suffisamment étudiées du point de vue historique et géographique et sont bien connues.

C'est pourquoi mon exposé sera consacré aux relations de l'Etat Ottoman avec l'Afrique, précisément, à l'activité des Turcs au Tchad et au Niger au XIXème et au début du XXème siècles, à la période de l'occupation coloniale jusqu'au départ définitif des Ottomans. C'est le début d'une époque qui a modifié l'identité socio-culturelle et économique du continent.

Ce sujet a commencé à m'intéresser il y a quatre ans, au cours de mes recherches doctorales sur l'enseignement moderne arabo-islamique dans la République du Mali. J'ai commencé par consulter les documents se trouvant aux Archives Nationales du Mali, de Paris et celles d'Istanbul. J'ai constaté que les activités menées par les Ottomans dans la région du Sahara avaient besoin d'être étudiées à fond. Bien sûr que certains chercheurs français avaient travaillé là-dessus mais pas de turcs, à l'exception de Abdurrahman Çayci dont le travail concernait la rivalité turco-française au Grand Sahara à l'éveil de la colonisation.

Le but essentiel de cet exposé n'est que d'ouvrir deux débats dont l'un concerne certains chercheurs africains pour leur jugement et même leur accusation sans cause des Ottomans comme responsables de la chute des Sultanats africains aux mains des colonialistes. L'autre concerne les chercheurs turcs qui ne connaissent même pas les frontières africaines de l'Etat Ottoman. Pour eux, l'histoire africaine ottomane se passe aux bords de la Méditerranée, tandis qu'en réalité, les Ottomans avaient des districts (kaza) jusqu'au plein milieu du Sahara. Il est nécessaire aussi que les fautes qui apparaissent sur les cartes ottomanes doivent être corrigées, car ses frontières administratives passaient évidemment de la région de Kavar au Niger et la région d'Ennedi, y compris Tibesti et Borkou au Tchad.

Christian forces as a Muslim fundamentalist. In the Name of Islamic Fundamentalism, Muslims are harassed and even killed by the Police.

However, the Muslims are in possession of the most feared weapon by the Christians. Only that the Muslims are not capable of using this deadly weapon. This weapon is the Muslim Unity and brotherhood. This weapon, which is more deadly than the nuclear weapon, was given to the Muslims by Allah in the Quran and practically taught to the Muslims by the Prophet (SAW). The Quran teaches the Muslims that Muslims are but brothers. It is that true brotherhood that enabled the early Muslims to rule.

Bibliography.

- Argungu, D.M.: "Language use and Literacy during the Sokoto Caliphate" in *Tarihi Journal*, Vol. No.1, 1975.
- Boyd, J. and Maishanu, H.M.: *Sultan Siddiq Abubakar, III*, Spectrum Books limited, Ibadan, 1991.
- Constantin, F.: "Muslim and Politics," in H.B. Hansen and M. Twaddle (eds), *Religion and Politics in East Africa*, James Currey, London 1995.
- Davidson, B.: *The Growth of African civilisation*, Longman, Kenya Ltd, Nairobi, 1967.
- Editor: *An-Nuur*, January 1996.
- Editor: *Imamu* October - November 1994.
- Illiffe, J.: *Tanganyika under German Rule 1905 - 1922* EAPH, Nairobi, 1972.
- Jumbe, A.: *The Partnership: Tanganyika Zanzibar Union 30 Turbulent Years*, Amama Publishers Dar-es-salaam, 1994.
- Kasozi A.B.K.: "Christian - Muslim inputs in Public Policy formation in Kenya, Tanzania and Uganda," in H.B. Hansen and M. Twaddle (eds) *Religion and Politics in East Africa*.
- James Currey, Mansour, Kh. A speech delivered in South Africa, O' Brien, D.B.C. Copying with the Christmas.
- The Muslim Predicament in Hausen and Twaddle (eds) *Religion and Politics in East Africa*, James Currey, London, 1995.
- Said, M.: "Bakwata llinde Historia ya Waislam" in *An-nuur*, February 1996.
- Sivalon J.: *Kanisa Katoliki na Siasa ya Tanzania Bara 1953 Hadi 1985*, 1985, Benedictine publications Ndanda - Paramiho, 1992.
- Supreme Council of Islamic organisations of Tanzania: *Madai ya Hahi za Waislam Kauli ya Waislam*, Baraza Kuu, Dar-es-salaam, 1993.
- Tibendarana, P.K.: *Sokoto Province under British Rule 1903- 1939*, Ahmadu Bello University Press, Zaria Nigeria, 1988.

placing the Burhānī *ṣadr* with another religious leader who had thrown in his lot with him, *Shams al-Dīn Maḥbūbī*, and proclaiming himself sultan of *Bukhārā*. His forces bloodily crushed a Mongol army sent from Karminiya, but Maḥmūd himself and *Shams al-Dīn Maḥbūbī* were killed. Maḥmūd's brothers Muḥammad and 'Alī assumed leadership, but were decisively defeated by a Mongol army sent from *Khudjand* by the governor Maḥmūd Yalawač [*q.v.*]; only Yalawač's intercession with the Great *Khān* Ögedey [*q.v.*] saved *Bukhārā* from the threatened savage sacking.

Bibliography: The main source is *Djuwaynī*, ed. Kazwīnī, i, 85-90, tr. Boyle, i, 109-15. Of studies, see Barthold, *Turkestan*³, 469-71; A.Y. Yakubovski, *Vostaniye Tarabī v 1238 g.*, in *Doklady gripi vostoikov na sessiy Akad. Nauk S.S.R.*, xvii (1936), 1-35. (C.E. BOSWORTH)

✓ **TĀRĀBULUS AL-GHARB** or simply *Tārābulus*, with the local variants of *Itrābulus*, *Itrābulus al-Ghārb* and *Trablus*, the name for the city of Tripoli, of Africa or of Barbary, in Libya, a designation which is also extended to Tripolitania, a region of North Africa bordering the Mediterranean which, with Cyrenaica and the Fezzan, constitutes the State of Libya [see *LĪBIYĀ*; *BARQA*; *FAZZĀN*].

1. General.

The name derives from an Arabisation of the Greek term *Tripolis* which dates back to ancient times. The qualificative *al-Ghārb* (= "of the West") was added after the Turkish conquest in 958/1551 to distinguish it from the Syrian city of Tripoli, *Tārābulus al-Shām* [*q.v.*].

The city of *Tārābulus* is situated at lat. 32° 54' N. and long. 13° 11' E., while the region of *Tārābulus*, or Tripolitania, extends from the Tunisian frontier along the coast as far as *Kūs/Kaws* (Marble Arch). This arch, constructed by the Italians in 1929, some 210 km/130 miles to the east of Syrte, marks the limits of the province, which extends to the south, in the desert, along the line of latitude 28° N., and encloses an area of 250,000 km². Tripolitania under Italian rule comprised six provinces: *Tārābulus*, *Sabha*, *Gharyān*, *Misrāṭa*, *Zāwiya* and *Khums*.

Numerous Islamic dynasties took turns in dominating the city (the *Aghlabids*, *Zīrids* and *Almohads*), which also experienced periods of foreign occupation (Normans from Sicily, Genoese, Sicilians, Spaniards and the Knights of Malta) before being conquered in 1551 by the Ottoman Turks. (G. OMAN)

2. In pre- and early Islamic times.

Tārābulus was established by the Phoenicians and was later enlarged by the Greeks and the Romans. According to G.D.B. Jones, 92, the core of the primary settlement of the Phoenicians in Oea must be located at the elevation within the triangle formed by *Borg el Hahie*. This place, now covered by buildings, has not been excavated.

The port of Oea—which was named Tripoli in the 3rd century A.D. (J. Desanges, *Quelques considérations sur l'usage du grec dans les ports de l'Afrique romaine*, in *Graeco-Arabica*, vi [1995], 30 ff.)—was active during the Graeco-Roman period, but because of the direction of the prevailing wind in North Africa and the difficulty in navigating across it, the main sea routes were usually those between Tripoli and the ports of Greece rather than those between Cyrenaica and Tripoli (M.G. Fulford, *To East and West. The Mediterranean trade of Cyrenaica and Tripolitania in Antiquity*, in *Libyan Studies*, xx [1989], 171). Moreover, navigation was easy from Tripoli via Pantelleria to Sicily.

Nevertheless, in Byzantine times interregional trade

linking Cyrenaica with Tripoli and Carthage developed. Byzantine Tripoli was an active port from where surplus agricultural produce was exported, along with wild animals, and was also an entrepôt in the sea route from Alexandria to Carthage, and via it to Spain and England. Hagiographical works inform us that, on the eve of the Arab conquest, the Patriarchate of Alexandria financed long-run shipping activities originating along the axis Alexandria-Tripoli-Carthage. The impact of such maritime activities had a clear impact on the social structure of Tripoli and the adjacent area of Tripolitania (see V. Christides, *The conquest of Libya by the Arabs and the spread of Islam into the Maghrib*, forthcoming).

Even before the final conquest of Egypt by the Arabs (25/645), the way to Cyrenaica, Tripolitania and the rest of *Maghrib* was open, and a series of expeditions against Cyrenaica and Tripolitania, which formed the spearhead of the Muslim conquest of North Africa, started. 'Amr b. al-'Āṣ, in a spectacular march moving from Alexandria (22/642), conquered *Barqa* and, by-passing the fortified towns of *Apollonia Sozusa* (*Sūs*), *Paraetionium* (*Marsā Matrūh*), and *Ptolemais* (*Tulmayṭa*), reached *Tauchira* (*Tukra*).

The town of Tripoli was the Arabs' next target. 'Amr soon afterwards launched a second rapid cavalry raid, later in that same year; by-passing *Teuchira*, where the Byzantines were still entrenched, he appeared in front of the gates of Tripoli. This town was well fortified and, according to *Pseudo-Rakīḳ al-Ḳayrawānī*, numerous ships had moved into its port (*Ta'rikh Ifrikiya wa 'l-Maghrib*, ed. M. Ka'bī, Tunis 1968). 'Amr did not possess any siege machines, so he applied his usual strategy of besieging the city and waited patiently. After a month, the Arabs penetrated into the city through a neglected opening and sacked it (Ibn 'Abd al-Ḥakam, *Futūḥ Miṣr*, ed. Torrey, 171, and al-Kindī, *al-Wulāt wa 'l-ḳudāt*, Cairo, 10, place the final surrender of Tripoli in 22/642; al-Bakrī (tr. de Slane, *L'Afrique septentrionale*, repr. Paris 1913, 24) places it a year later in 23/643-4). The Byzantine army, along with the majority of the population, abandoned the city and embarked in their ships.

While the Arabs seemed to have secured *Barqa* and even *Zawīla* on the threshold of *Fezzān*, Tripoli was reconquered by the Byzantines. In the successive Arab raids which followed, the situation in Tripoli is hardly mentioned in the Arabic sources. A. Ṭāḥā has shown, basing himself on indirect evidence, that Tripoli was most probably retaken by Ibn Ḥudaydj in 47/667 (*The Moslem conquest and settlement of North Africa and Spain*, London and New York 1989, 60).

There is no concrete evidence whether Tripoli was in Arab hands when 'Uḳba b. Nāfi' [*q.v.*], avoiding the coast of North Africa, undertook his expedition to the extreme *Maghrib*. The Byzantines reconquered *Barqa* in 71/690 (Ibn 'Abd al-Ḥakam, 202-3) and, most probably, Tripoli was again reoccupied by them. It was firmly secured by the Arabs only in the time of al-Ḥasan b. al-Nu'mān, and had become an important port for the Muslims when Mūsā b. Nuṣayr completed and stabilised the conquest of North Africa (91/710).

Tripoli during the Arabo-Byzantine struggle in North Africa presents a vivid and typical example of Byzantine defence policies, i.e. concentration on the heavily-fortified coastal towns and dependence on the Byzantine navy. This policy seems to have boomeranged for the Byzantines who were always ready to abandon the city, leaving in their ships and carrying with them the Romanised inhabitants of the

مَنْ كَلَّ رَوْضَةَ زَهْرَةٍ

النزهة الطليانية في طرابلس الغرب

رمضان بك والقراضاوية

يذكر القراء يوم ٢٩ سبتمبر سنة ١٩١١
اذ اعلنت حكومة ايطاليا المعظمة انها تقصد
بأساطيلها وجنودها نزهة بحرية في مياه
طرابلس الغرب .
ويعجب القراء من ان النزهة القصيرة من
الشاطئ الأوروبي للبحر الأبيض الى شاطئه
الافريقي دامت نحو ست سنين ولم تعد بالعافية
والسلامة والسرور الذي هو بنية النزهة
الطليانية .

افتتحت مدرعات جلالة ملك اخفادالرومان
ليالى مسرات الشعب الطليانى بالملك الجديد
بنيران الزينة التى وجهتها نحو المدن الطرابلسية
وبارسال رسول من القنابل ذات ٣٥ سنتيم
الى اهالى طرابلس المطمئنين يذيع فيهم خبر
النزهة التى يقصدها ابطال رومة عندهم .
فعلم عرب طرابلس من ذلك الرسول ان
ضيفهم يريد منهم ضيافة غير التى اعتادوا ان
يقروا بها قصاص النزهة بين اشجار الزيتون
وتحت عراجين النخيل فى شواطئ ولايتهم
العثمانية فلم ينجلوا عليه باطلاق بنادقهم وتوجيه
نارها نحو الاسطول الطليانى زيادة للزينة وتفننا
فى انواع القرى التى مازالوا يقرون بها ابطال
ايطاليا حتى اليوم !!
واخبار هذه الضيافة العربية الحامية طويلة
ذات فصول وفنون غير انها كادت تتم لان قصاص
النزهة فضلوا بمناسبة فصل الشتاء ان يجعلوها

TRABLUSGARP

A MAHDI IN TRIPOLI IN THE YEAR 1589.

BY

M. GASTER (London).

Among my Mss. there is one written in all probability some time at the end of the XVIth century in oriental Spanish hand which contains a story of a Mahdi who had arisen in Tripoli who rebelled against the Turkish rule and at the same time persecuted the Jews in a most terrible manner. The story is called "A Bitter and Evil Trouble which had Befallen our Brethren in the Lands of Maghreb", is written in a pure and almost classical Hebrew and is an imitation of the Book of Esther, for a similar danger threatened the Jews in the time of Mordecai and Esther from which they were saved by a miracle from above. Here the salvation came after long and severe martyrdom. I am giving here an abstract¹ of the story touching briefly on the incidents affecting the Jews, whilst giving more fully the details concerning that Mahdi, of whom, as far as I have been able to ascertain, no mention is made in any of the oriental chronicles or in the history of KNOWLES or of HAMMER. It is a small contribution towards the volume which is being published in order to show the high appreciation in which Professor Dr. FISCHER is held by all those who have had the privilege of becoming acquainted with and benefitting by his vast erudition in all matters concerning Arabic literature and history.

On the 7th of Nisān in the year of Creation 5349 (1589) there arose a man called Yahyā Ibn Yahyā. He came from the town Tarla (תַּרְלָא) together with his cousin, called al-Suvayah, and reaching the place called Tadjurah (תַּאֲדֻרָה). He sent his cousin to Egypt and then to Makut (Mecca מַכּוּת) and wherever he went he spread the news, that in the lands of the Maghreb a Mahdi had

¹ The names are given also in their Hebrew form.

Tripoli (Lebanon)

22 MART 1996

Tripoli (Lebanon)

Tripoli is located on the north coast of Lebanon and in the medieval period was the principal port.

Tripoli has a long history of settlement although it first became a city in 358 BCE under the Phoenicians. The city was captured by the Muslim Arabs in the early seventh century CE and became a flourishing Arab seaport until 1109, when it was captured by the Crusaders. For nearly 200 years Tripoli was one of the principal Crusader ports and was one of the last Crusader cities to be recaptured by the Muslims. The city was finally retaken in 1289 and an ambitious programme of reconstruction was initiated. The Mamluk city was built on a new site slightly inland from the Crusader city. Tripoli flourished during this period with a series of nine mosques, sixteen madrasahs and five khans constructed before the Ottoman conquest of the sixteenth century. The principal mosque of the city (the Great Mosque) was built in 1294 and includes a Crusader tower which was converted into a minaret. The city remains one of the best examples of Mamluk planning and architecture outside Egypt.

See also: Lebanon, Mamluks

Further reading:

H. Salam-Liebich, *The Architecture of the Mamluk City of Tripoli*, Cambridge, Mass. 1983.

Tripoli (Libiya)

Capital city of Libiya located on the Mediterranean coast.

The name Tripoli derives from the Roman term for the three cities of Tripolitania, which were Leptis Magna, Oea and Sabratha. The present city of Tripoli is built on the site of Oea.

Tripoli was first conquered by the Arab armies of Camr ibn al-As in 643 CE. The captured Byzantine city had a wall which was pulled down by the Arab conquerors and later rebuilt at the end of the Umayyad period. The remains of the Umayyad wall have recently been discovered by archaeologists who have identified a stone wall 6-7 m wide.

Apart from the Umayyad wall there are few remains of the early Islamic period in the city. The oldest mosque is the al-Naqah Mosque which has been interpreted as the mosque of Camr ibn al-As, although it is more likely that it was built by

the Fatimid caliph al-Muciz in 973. The al-Naqah Mosque is roughly rectangular, measuring approximately 20 by 40 m, and divided between the courtyard and the sanctuary. The sanctuary is covered by forty-two brick domes supported on columns, some of which have Roman capitals. The mihrab is in the middle of south-east side of the courtyard and has a slight turn to the east to correct the misalignment of the original building.

Most of the other remains in Tripoli date from the Ottoman period when the city was the most westerly Turkish port. The present city walls date from the sixteenth century as testified by Turkish inscriptions on some of the gates. One of the oldest Ottoman buildings is the mosque of Darghut, governor of Tripoli and Turkish commander, who died in 1564 during the siege of Malta. The mosque has a T-shaped plan with a central area divided into fifteen domed bays flanked by two six-bay annexes recalling the tabhanes of Ottoman mosques elsewhere. Behind the qibla wall is a square domed room which contains the tomb of Darghut Pasha. To the south-west of the mosque is a bath house which is built on the remains of Darghut's palace. The most celebrated Turkish mosque is that of Ahmad Pasha al-Qarahmanli built by the semi-independent Turkish governor in 1736. The mosque is located in the middle of a square complex which includes a madrasa, graveyard and the tomb of Ahmad Pasha. The sanctuary consists of a square area covered with twenty-five domes (i.e. five arcades of five bays). There is no courtyard but there is an L-shaped ambulatory on the north-west and south-west sides. In addition there is a raised gallery at first floor level opening on to a wooden balcony which runs around three sides of the sanctuary. The whole building is decorated with fine green, yellow and blue tiles imported from Tunis.

In addition to mosques Tripoli contains many examples of Ottoman houses and funduqs. The houses are usually two-storey structures built around a central colonnaded courtyard and are decorated with polychrome tile and stucco decoration. A typical funduq has a similar design, consisting of a two-storey structure built around a central courtyard. The lower floors are usually used for storage and the upper floor for shop units. There also used to be many bath houses, but only three of these have survived.

مَسْأَلَةُ الْحَمَاقِ طَرَابُلُسَ بولاية تونس 1834

للكاتب عبد الحليم التميمي

يعتبر الاحتلال الفرنسي للجزائر من الاحداث التاريخية الخطيرة التي اثرت تأثيرا مباشرا على الاوضاع السياسية في الدول المغربية ، كما أثر على جوهر العلاقات التي تربط هاته الدول بمركز الامبراطورية العثمانية ، ذلك ان الاحداث السياسية التي شهدتها العقد الرابع من القرن التاسع عشر ، في هاته المنطقة ، تعكس بوضوح ضعف الانظمة السياسية المغربية القائمة آنذاك وتخطيطها في مشاكل ادارية واقتصادية واجتماعية تضاعفت ابعادها ونتائجها نتيجة الصراع السياسي بين مصالح انجلترا وفرنسا .

ان نجاح فرنسا في احتلال الجزائر ، قد عجل تلاحق الاحداث السياسية وجعل المسؤولين بتونس وطرابلس الغرب والعثمانيين يتتبعون الاوضاع الجديدة باهتمام وبقلق ، وقد اظهر الباب العالي على الخصوص حركة سياسية نشيطة لاسترجاع الجزائر الى حظيرة الامبراطورية العثمانية ، غير ان مساعيها باءت بالفشل نتيجة السياسة التوسعية التي توختها فرنسا في الجزائر ثم في شمال افريقيا برمتها (I) .

وقد تركز اهتمام الباب العالي في العمل على ربط ولاية تونس بالمركز خشية تزايد تسرب النفوذ الفرنسي اليها والحيلولة دون سقوطها في يد الفرنسيين . الا ان الباي ووزراءه اظهروا تصلبا في موقفهم تجاه الباب العالي

(1) ارجمند كوران ، السياسة العثمانية تجاه الاحتلال الفرنسي للجزائر 1827 - 1847 ، ترجمة عبد الحليم التميمي ، الطبعة الثانية ، تونس ، 1974 .

الشيخ طه الولي
سكرتير عام جمعية المكتبات اللبنانية

x Trablus

سار

اسم مدينة "طرابلس"

كلمة طرابلس

تناول المؤرخون اسم مدينة طرابلس كلما عرضوا لذكرها في كتبهم بالوان مختلفة من التأويل والتعليل والتحليل ، وذهبوا في تفسيرها كل مذهب . وعلى الرغم من أن الرأي التقليدي لأكثر هؤلاء المؤرخين كاد يستقر على أن كلمة « طرابلس » ترجع في اصلها وتركيبتها الى اللغة اليونانية ، فان هناك آراء أخرى ، وان كانت قليلة ، تجزم بأن هذه الكلمة اليونانية قد اصبحت اسماً للمدينة في مرحلة تالية من تأسيسها لأول مرة ، وان اسمها الاساسي كان غير ذلك .

وما دامت وجهات النظر غير متفقة في هذا الموضوع ، فاننا نبسط امام القاريء مختلف الاقوال التي قدمها المؤرخون ، من قدامى ومحدثين ، في بيان اصل اسم طرابلس والمعاني التي التصقت بهذا الاسم عبر التاريخ .

أولاً : طرابلس (TRIPOLI) وهو اسمها الحالي .

جاء في مجلة « المقتبس » الدمشقية المجلد السادس ص ٧٦٣ :

الدراسات الأدبية

١٢٤

٨ - بلاشير وماسنو : R. Blachère et P. Masnou :

Al - Hamandani Maqamat , Introduction - Études Arabes et Islamiques , Librairie C. Klincksieck , Paris 1957 .

٩ - جرجي زيدان : تاريخ آداب اللغة العربية (٤ أجزاء) - ج ٢ ، مطبعة الهلال مصر ١٩٣٠ .

١٠ - زكي مبارك : النثر الفني في القرن الرابع (جزءان) - ج ٢ ، المكتبة التجارية الكبرى بمصر ١٩٥٧ .

١١ - شوقي ضيف : الفن ومذاهبه في النثر العربي - مكتبة الاندلس بيروت ١٩٥٦ . المقامة - مجموعة فنون الأدب العربي ، دار المعارف القاهرة ١٩٥٤ .

١٢ - طوبيا العنيسي : كتاب تفسير الألفاظ الدخيلة في اللغة العربية مع ذكر أصلها بحروفه - مكتبة العرب بمصر ١٩٣٢ .

١٣ - عبد النافع طليجات : اهل الكدية أبطال المقامات في الأدب العربي - دار ابن الوليد حمص ١٩٥٧ .

١٤ - عز الدين اسماعيل : الأدب وفنونه - دار النشر المصرية ١٩٥٥ .

١٥ - فيكتور الكاك : بديعات الزمان - المطبعة الكاثوليكية بيروت ١٩٦١ .

١٦ - مارون عبّود : بديع الزمان الهمداني - مجموعة نوابع الفكر العربي ، دار المعارف ببيروت ١٩٥٤ .

١٧ - مصطفى الشكعة : بديع الزمان الهمداني ، رائد القصة العربية والمقالة الصحفية - مكتبة القاهرة الحديثة ١٩٥٩ .

- **The Architecture of the Mamluk City of Tripoli**, by HAYAT SALAM-LIEBICH. 250 pages, 193 plans and photos, bibliography, index. The Aga Khan Program for Architecture at Harvard University and MIT, Cambridge, Mass. 1983.

This book presents a survey of the Mamluk architecture of the city of Tripoli in Lebanon done for the first time on an art-historical basis. It starts with a historical introduction on the city itself, whose golden age started with its capture by the Mamluks from the Crusaders at the end of the thirteenth century. The survey includes nine mosques, twelve madrasas, secular buildings such as khans and hammams, and other monuments, such as Sufi foundations. A last chapter deals with the methods and materials of construction and decoration.

Each building is presented to the reader by a paragraph on its history and inscriptions, including sometimes the identification of the monument and its founder according to historical sources. A second paragraph deals with the description of the building in its present state with its decoration, followed by a selected bibliography.

The publication of the inscriptions in Arabic followed by an English translation is a great contribution, because many of these inscriptions contain the waqf text of the foundation: the endowment deed mentioning the investments made by the founder in order to secure the maintenance of the institution throughout the centuries, with the definition of its function and the duties of the persons attached to it. The importance of waqfs to the understanding of the social and urban character of medieval Islamic cities cannot be stressed enough.

The author describes the buildings in this survey with particular attention to their decoration, always showing the relationship with other Islamic Middle Eastern examples of the same period. She does not discuss, however, the plans of the monuments, which are documented in the book with ground plans and sections. Sometimes a comment or comparison would have been interesting in view of the great variety of buildings shown in this study. For example, the plan of a mosque such as the Uwaysiyya, with a prayer hall covered by one large dome, otherwise known only in Ottoman architecture or in fifteenth-century Egypt, deserves more attention.

Buildings labeled as madrasas are sometimes a mystery to the architectural historian because, as noticed in some cases by the author, this description does not always correspond to its name in the building inscription. Unfortunately, the plans in this book show only the central part of the madrasas—the prayer halls—and we are not informed about the existence of living units once attached to the construction for the use of the students. This detail could help in answering the question about the dif-

ference between a mosque and a madrasa in the Mamluk architecture of Tripoli.

The reader of this book should not expect to be shown an evolution of the architecture of Tripoli throughout its Mamluk history, but rather to find valuable documentation. Salam-Liebich's approach is more descriptive than historic, and this book presents a detailed and clear picture of the architecture of an interesting city with a rich medieval heritage. It is a great contribution to our knowledge of Mamluk architecture and history.

DORIS BEHRENS-ABOUSEIF
American University in Cairo

- **Persian Miniature Painting and Its Influence on the Art of Turkey and India**, by NORAH TITLEY. 272 pages, two indexes, select bibliography, 45 color plates, 83 black-and-white figures, 1 map. The British Library Reference Division, London 1983. £25.00.

Specialists in the field of Near Eastern miniature painting have long been well acquainted with brilliant works by Norah Titley. The present volume is her most recent book, which, we hope, will be followed by many others. In a way, the book goes beyond the topic outlined in its title, for it is actually a history of miniature painting in the countries of the Middle East—Turkey, Iran, Central Asia, and India. This broader cultural context is helpful in revealing the role of Iran in the formation of miniature painting in these countries from the fifteenth to the eighteenth century.

This book examines all schools of Iranian miniature painting from the fourteenth to the nineteenth century and illustrates the process of their formation and progress. The author dwells, although briefly, on the problem of Jewish-Persian illuminated manuscripts and the influence of the Isfahan school on some seventeenth-century Georgian manuscripts. There follows a concise but very informative survey of fifteenth- to nineteenth-century Turkish miniatures.

Two chapters deal with the history of miniature painting in India during the reign of the Muslim monarchs. The first, entitled "The Sultanate Period of India and Influence of Persian Art, Fifteenth to Mid Sixteenth Century," is of greatest interest, as it sums up the research of recent decades, which has reconstructed the growth and development of Indian book illustration in the fifteenth and sixteenth centuries.

The next chapter, "Mughal India," gives an account of a much more familiar and remarkable period in the history of the Indian miniature. The fourteenth chapter of the book, "Methods and Materials," investigates the creative methods and media used by medieval Near Eastern painters. This kind of information is extremely rare and adds value to Miss Titley's work.

Tripoli (Lebanon)

Tripoli (Lebanon)

Tripoli is located on the north coast of Lebanon and in the medieval period was the principal port.

Tripoli has a long history of settlement although it first became a city in 358 BCE under the Phoenicians. The city was captured by the Muslim Arabs in the early seventh century CE and became a flourishing Arab seaport until 1109, when it was captured by the Crusaders. For nearly 200 years Tripoli was one of the principal Crusader ports and was one of the last Crusader cities to be recaptured by the Muslims. The city was finally retaken in 1289 and an ambitious programme of reconstruction was initiated. The Mamluk city was built on a new site slightly inland from the Crusader city. Tripoli flourished during this period with a series of nine mosques, sixteen madrasas and five khans constructed before the Ottoman conquest of the sixteenth century. The principal mosque of the city (the Great Mosque) was built in 1294 and includes a Crusader tower which was converted into a minaret. The city remains one of the best examples of Mamluk planning and architecture outside Egypt.

See also: Lebanon, Mamluks

Further reading:

H. Salam-Liebich, *The Architecture of the Mamluk City of Tripoli*, Cambridge, Mass. 1983.

Tripoli (Libiya)

Capital city of Libiya located on the Mediterranean coast.

The name Tripoli derives from the Roman term for the three cities of Tripolitania, which were Leptis Magna, Oea and Sabratha. The present city of Tripoli is built on the site of Oea.

Tripoli was first conquered by the Arab armies of Camr ibn al-As in 643 CE. The captured Byzantine city had a wall which was pulled down by the Arab conquerors and later rebuilt at the end of the Umayyad period. The remains of the Umayyad wall have recently been discovered by archaeologists who have identified a stone wall 6–7 m wide.

Apart from the Umayyad wall there are few remains of the early Islamic period in the city. The oldest mosque is the al-Naqah Mosque which has been interpreted as the mosque of Camr ibn al-As, although it is more likely that it was built by

the Fatimid caliph al-Muciz in 973. The al-Naqah Mosque is roughly rectangular, measuring approximately 20 by 40 m, and divided between the courtyard and the sanctuary. The sanctuary is covered by forty-two brick domes supported on columns, some of which have Roman capitals. The mihrab is in the middle of south-east side of the courtyard and has a slight turn to the east to correct the misalignment of the original building.

Most of the other remains in Tripoli date from the Ottoman period when the city was the most westerly Turkish port. The present city walls date from the sixteenth century as testified by Turkish inscriptions on some of the gates. One of the oldest Ottoman buildings is the mosque of Darghut, governor of Tripoli and Turkish commander, who died in 1564 during the siege of Malta. The mosque has a T-shaped plan with a central area divided into fifteen domed bays flanked by two six-bay annexes recalling the tabhanes of Ottoman mosques elsewhere. Behind the qibla wall is a square domed room which contains the tomb of Darghut Pasha. To the south-west of the mosque is a bath house which is built on the remains of Darghut's palace. The most celebrated Turkish mosque is that of Ahmad Pasha al-Qarahmanli built by the semi-independent Turkish governor in 1736. The mosque is located in the middle of a square complex which includes a madrasa, graveyard and the tomb of Ahmad Pasha. The sanctuary consists of a square area covered with twenty-five domes (i.e. five arcades of five bays). There is no courtyard but there is an L-shaped ambulatory on the north-west and south-west sides. In addition there is a raised gallery at first floor level opening on to a wooden balcony which runs around three sides of the sanctuary. The whole building is decorated with fine green, yellow and blue tiles imported from Tunis.

In addition to mosques Tripoli contains many examples of Ottoman houses and funduqs. The houses are usually two-storey structures built around a central colonnaded courtyard and are decorated with polychrome tile and stucco decoration. A typical funduq has a similar design, consisting of a two-storey structure built around a central courtyard. The lower floors are usually used for storage and the upper floor for shop units. There also used to be many bath houses, but only three of these have survived.

Following the flight of Fakhr al-Dīn al-Maʿnī to Tuscany in 1613, the Ottomans carved out Şafad, Sidon, Beirut, and Ghazir and created a new province. With this arrangement, they intended to watch carefully the behavior of the Druzes.⁵³ This short-lived experiment was most likely an antecedent to the later arrangement whereby Sidon became the seat of a new province in 1660. Again, the attempt was planned in order to crush local Arab power groups. In the words of Işţifān al-Duwayhī (d. 1704), "In order to twist the arms of the Arabs, he (governor of Damascus, Aḥmad Pāshā Köprülü) made Sidon a *Pāshāwiya* (province)."⁵⁴ This opened a new chapter in the history of Sidon during Ottoman times, which deserves separate treatment.

AL ABHATH
C. 29 . 1981
S. 65-90

American Univ Beirut
Lebanon

53 Al-Khālidi al-Şafadi, *Taʾrikh*, p. 33; Heyd, *Ottoman Documents*, pp. 47-48.

54 Işţifān al-Duwayhī (d. 1704), *Taʾrikh al-azmina*, ed. Ferdinand Taoutal (Beirut, 1951), pp. 357-59.

SOAS
DOKÜMANTASYON MERKEZİ
Trablusgar
SOME OTTOMAN TAPU DEFTERS FOR TRIPOLI
IN THE SIXTEENTH CENTURY

RALPH S. HATTOX

The sixteenth century represented, in a way, a golden age for certain cities in the Levant. The Muslim reconquest of the former Crusader states did little to abate the European taste for eastern commodities; throughout the late Middle Ages goods from the Levant reached Europe, at times by way of Cyprus, at times directly from Arab shores. This trade survived the threat posed by the Portuguese circumnavigation of Africa in the late fifteenth century, and a number of events in the early sixteenth century were of great benefit to coastal trading centers. First of all, the virtual stranglehold of the Italian city-states on European-Levantine trade came to an end; with increasing frequency English and French merchantmen sailed the waters between the eastern Mediterranean and Portsmouth or Marseilles. Secondly, the Ottoman conquest of the area provided, if not a panacea, at least a partial stabilization of political, and especially commercial conditions. While the existence of feuding local interests prevents us from speaking of a "*Pax Ottomanica*", nonetheless conditions were improved from the abuses of Mamlūk times.

Owing to its natural situation as a sea outlet for the emporium of Aleppo, Tripoli was among the major beneficiaries of this trade; not only a port for transit trade, but also a source of local goods such as silk, Tripoli flourished for a time. This study is an attempt to examine certain aspects of life in Tripoli, based primarily on Ottoman census and tax registers from the period. In it I seek to do three things: to investigate the major population trends in sixteenth century Tripoli, and to attempt in some way to account for them; to edit and translate, as fully as possible, the section on tax revenues from one of these registers; and to use the information on these revenues to discuss, with some supplementary material, selected aspects of economic activity in Tripoli.

bek atmalar, topuk çarpmalar, omuz titretmeler, kendini geri geri atmalar ve hoylayarak vücudunun etlerini, göğüslerini sallamalarla doluydu. Fasişların arasında çengiler istirahat eder, müstesna kıyafetli, tuvaletli hanımefendiler bunları tatıyıp ve takdir eyleyerek alınlarına altın yapıstırırlar, bahşişler verirdi.

«Üçüncü fasılda tavşan raksına çıkarlar. O zaman tek erkek biçiminde elbiseler giyerlerdi.

«Dördüncü ve sonuncu fasılda da raks yoktu. Sıraclar sazları çalarken, çengiler hânendelik ederler, türlü türlü şarkılar ve gazeller okurlar, güzel ve gür sesleriyle dinleyenlerin kalbini yakarlar, ezerler, bukerler, ağlatırlar, güldürürler, ruhanî bir hava verirdi.

«Köçek oğlanlarla erkekler arasında hayli taammüm etmiş olan sapık aşk ve alâka, aynen çengi kadınlarla hanımlar arasında da câri idi. Tıbbın «müteşâbihül-cins aşklar (Homoseksüalite)» diye isim verip teşhis ettiği bu ruhi malûliyet, eski kadınlar arasında da icrây-ı hükmetmekte idi. Nice zengin hanımefendiler vardı ki, haremelerinde birbirleriyle muşaka ederler ve heveslerini tatmin için sureti mahsusada genç ve yakışıklı kızlar, kadınlar bulundurulur, hususî, mahrem hizmetlerini onlara gördürürlerdi.

TÜRK ÇENGI OLMAZDI

«Çengiler umumiyet itibarıyla bu kabil hayata ve hizmete alışmış insanlardı ve çengilikten kocalıp yetişme olan kolbaşı ve muavini de aynı surette hevesperverâne bir tarzda yaşarlardı. Bu kabil kadınlardan bir kısmı kendilerini saklamaya hiç lüzum görmezler, doğrudan doğruya icrây-ı faaliyet ederlerdi. Bunların alâmet-i fârikaları da boyunlarında bağladıkları birer boyun çevresiydi; beyaz tül bentden, köşeleri «Ah, ah!» işlemeliydi, kolbaşı da böyle bir tül bent bağlardı. Köçeklerin erkekler arasında nasıl mütalaaaları varsa, çengilerin de öylece kadın âşıkları vardı, ve bunların ekserisi zengin hanımefendilerdi, çengi mahbûbelerini zaman zaman taltif ve takdirle evlerine davet ederlerdi» (Refik Ahmed, İstanbul Nasıl Eğleniyor- du; İstanbul 1927).

Refik Ahmed Sevengil'in bilgili güzel yazısında «çengi» tipi üzerinde birkaç küçük zühûlî vardır. Evvelâ kıptî olduklarından bahsetmiyor. İstanbullu, taşralı Türk kızlarından asırlar boyunca tek çengi çıkmamıştır. Zaruretini, sefâletin, dibinde yaşayan, hattâ fahişelik eden genç kadınlar bile, koltuk denilen gizli umumha-

nelerde şermayelik etmişlerdir. Oyun öğrenmişlerdir, hattâ bir çengiden daha us-taca raksedenler olmuştur, kendi hususî âlemlerinde, ve hattâ düğünlerde ısrarla kalkıp oynamışlardır, fakat çengiliği meslek edinip bu işi para için yapmamışlardır.

Yukarıda da kaydetmiştik, kıptî olan çengilerin büyük ekseriyetini İstanbul'da bilhassa XIX. asırda lonca yetiştirmiştir. Daha evveleri çengi kıptiler Rumeli'nde, Bulgaristan'da Tırnova'dan, Suriye'de de Şam'dan getirilirdi. Tırnova kıptileri harikulâde oyun kabiliyetleri ile, Şam kıptileri de homoseksüel münasebette gayet ateşli olmaları ile meşhurdur. Beyaz göğüslerden bahsediliyor; Tırnova çingeneleri mat beyaz tenli, koyu kumral saçlı, lâcivert gözlü âfet-i devrânî güzellerdi, vücut yapıları da, birâz da bakımla tepeden tırnağa oğlan yapısında idi. Zamanımızda Trakya'da Lüleburgaz ve havalisinde hasırcı çingeneler vardır ki, Tırnova çingeneleri soyundandır. İçlerinde öyle güzellere rastlanır ki, yüz çizgileriyle, boyları, bosları, elleri, ayaklarıyla birer vahşî âhû hâlin dedir; sinema dünyasının güzellikleri dilere destan olan yıldızları onların ellerine değil, ayaklarına su dökemezler.

Öyle olduğu halde o mat beyaz derileri güneşte güvertilir, kızarmış gül yaprağı rengini aldığı zamandır ki nâzenin oynaslarında, tenleri oğlan, erkek tenine benzediğinden pek makbûle geçerlerdi. Aslında esmer olanları ise evveliyette baş tacı idiler. Yukarıdaki güzel yazıda, çengilerin ayaklarına hafif oyun terlikleri, bir nevi balerin papucu giydiklerinden bahsediliyor ve uzun, geniş eteklerini kaldırarak bacaklarını da bililtizam teşhir ettikleri anlatılıyor. Ayakları yalın olarak görülme-yen bacakların güzelliği güdük kalır, biz çengilerin evlerde, konaklarda, hasır, kilim, halı üstünde daima yalın ayak oynadıklarında duracağımız. Nitekim Refik Ahmed de tezâda düşüyor, rakı anlatırken: «Topuk çarpar...» diyor. Ne kadar ince, hafif olsa da terlik ile topuk çarpılmaz, topuk ancak yalın olarak çarpılır. Üstadı belki bazı ecnebi ressamların yapmış oldukları çengi gravürleri yanıltmış olabilir.

Bu sanatkarlar, çengiyi dışarda görmüşlerdir. Onları resmettikleri, muhayyel harem dekoru içinde oynatırlarken, elbette ki ayaklarından papuçlarını çıkarmayı düşünmemişlerdir. O gravürlerde harem diye tersim edilen dekorlarda hiçbir zaman Türk evinin, konağının içi olmamıştır.

İstanbul'da çengi yetiştirmede, Sulukule Lonca'nın yanında ikinci derecede, çok sönük kalmıştır.

Afrika Hâtıraları: 3

Hums Cephesinde Bir Hafta

Troplis Job Samoy

Yazan: İhsan Aksoley

Em. Gn. Dr. Müh.

İTALYANLAR, Afrika Grupları Kumandanlığı'nın bulunduğu Mısra'ta'ya, on iki tayyare ile taarruz ederlerdi. Her seferinde ellişer kiloluk yirmi dört bomba atarlardı. Yukarıda anlatmıştım. İtalyanlar'ın, Pola'ya yaptığı hava taarruzunda olduğu gibi, Mısra'ta'ya yaptıkları hava taarruzları da neşeli geçirdi. Centilmen İtalyan tayyarecileri önemli bir isabet kaydetmezlerdi. Ekseriya şehrin civarındaki boş arazide derin çukurlar açıldı. Hava taarruzlarını 3 - 5 dakika önce haber alırdık. Telefon santralindeki Muhtar Efendi, derhal İtalyanlar'dan kalan ve kumandanlık binası önüne yerleştirilen bir çanı çaldırarak suretiyle alarm haberini yayardı. Kumandanlık karargâhında çalışanlar, 300 metre kadar uzaktaki küçük bir hurmalıkta hazırlanmış siperlere girerdi.

İtalyanlar'ın hava taarruzu ile ilgili birkaç hâtıramı yazayım:

Tayyare taarruzlarından çok sinirlenen Alman denizaltı gemi mühendisi, biraz Almanca bildiğim için, siperde daima benim yanıma gelirdi. Bu mühendis hem çok korkardı, hem de çok komikti. Sirt üstü yere yatar, ortasına bir şakul astığı bir halkayı bir eliyle bir gözünün istikametinde yukarı kaldırırdı. Tayyare bu halkanın içine girinceye kadar Alman mühendisinin neşesi yerinde olurdu. Ama bir tayyare bu halkanın içine girdi mi, hele o

sırada bomba attı mı, mühendiste de şafak atardı. Sar'a nöbetleri geçirenler gibi titrerdi. Alman mühendisi; tayyarenin halka içine girdikten sonra atacağı bombanın uzaklara düşeceğini ve tayyarenin, halkanın içine girmeden önce atacağı bombanın tehlikeli olacağını bir türlü düşünemezdi.

Kumandan Şehzâde Osman Fuad Efendi, Mısra'ta'dan 15 kilometre kadar bir mesafede bir hurmalık içinde İtalyanlar'ın bir yatır için inşa ettiği ve zaviye adı verilen bir türbenin yanındaki büyük binada kalırdı.

Geçirdiğim bir hastalıktan sonra tabldot yemeklerini yiyemediğim için, ben de Şehzâde Osman Fuad Efendi'nin kaldığı binanın müstemilâtında yatar ve Bolulu aşçının yaptığı güzel yemeklerden yerdim.

Tayyare taarruzlarının her seferinde, İtalyanlar'ın Pola'ya yaptıkları hava taarruzunu hatırlar ve bu hava taarruzlarını pek küçümserdim. Fakat ansızın yakalandığım bir hava taarruzunda heyecanlı dakikalar geçirdim. Hâdise şöyle oldu:

Bir gün Zaviye yanındaki evimden Mısra'ta'ya bir kır atla gelirken ve büyükçe bir kumluktan geçerken, İtalyan tayyarelerinin üzerinde uçtuğunu gördüm. Hemen attan atladım, ata bir kırbaç vurarak yanımdan uzaklaştırmak ve plajlarda

YIRMİSEKİZ MEHMET ÇELEBİ'NİN
FRANSA SEYAHATNAMESİ
(Seyahatnamesi Mehmet Çelebi)

Günümüzden tam iki yüz elli yıl önce, Üçüncü Ahmet devrinde Fransa'ya ilk defa Türk Elçisi olarak giden Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin orada saygı ile karşılanışını, nehirler üzerinden Paris'e gidişini, o zaman henüz çocuk olan Fransa Kralı Louis XV.'e itimatnamesini takdim edişini, bu arada Paris'te gezdiği sarayları, bahçeleri ve başta Opera olmak üzere, gördüğü yeni şeyleri pek tatlı bir üslupla anlatan bu ünlü eser, Türk harfleriyle ilk defa kitap halinde yayınlanmış, eserin dili Şevket Rado tarafından sadeleştirilmiştir.

Genel dağıtım: Bates — Fiyatı: 25 liradır.

Muhabere Tesislerini Kuruyoruz

Yazan: İhsan Aksoley

Em. Gn. Dr. Müh.

1911 OSMANLI - İtalyan harbinde Kuzey Afrika'da bulunan Enver Paşa'yı; Tunus hududundan Mısır huduna kadar herkes bilir, gönülden sever, sayar ve Enver Paşa'ya sonsuz güvenirdi. Trablusgarb halkı, Türk subaylarına ve çavuşlarına da aynı duygularla bağlı idi. Türkler'i yanlarında görmekten ve Türkler'in başlarında kumandan olmasından sonsuz memnurluk ve huzur duyarlardı.

Sahrada bir çobanın ve şehirlerarası bir deve kervanı güdücüsünün uzun uzun çektiği yâleller arasında dört kelime duyulurdu:

«Yaşa, yaşa Enver Bâşâ...»

Enver Paşa'nın başına «re'sek Enver Bâşâ» diye yemin edilir, bu yeminden sonra yalan söylenmez ve yalan söyleneceği de düşünülemezdi. Karargâh muhafız bölüğünden kaybolan bir silâh yüzünden bir mücahit, Mısırata mutasarrıfı Ramazan Şitevi tarafından, sanık olarak tutulmuş ve mutasarrıflık binası önündeki meydana yüzüstü yere yatırılarak kırbaça — eskiden Kuleli'de sopa ile yapıldığı gibi — dövülmüştü. Her kırbaça mücahit yerden bir karış sıçırıyordu. Kırbacın sayısı çoğaldığı bir sırada, şefaath için mutasarrıfın

yanına gittim. Mücahid bayılmıştı. Yüzüne su serptirdim. Bir müddet sonra aylan mücahid, Enver Paşa'nın başı üzerine yemin ederek silâh çalmadığını tekrarladı. Bu yemin, mücahidin suçsuzluğunu kabul kâfi geldi.

Bu mücahidin dövülmesine benzeyen ve bizim zamanımızda Kuleli'de uygulanan «meydan dayağını» anlatayım:

Kuleli'ye ilk girdiğim sene, 4 arkadaş yaz tatilinde babalarından çaldıkları para ile Yunanistan'a kaçmış, tutulmuş ve Kuleli'ye getirilmişti. O zamanın âdetine göre; çarşamba günleri akşam yoklamasında 3 defa «padişahım çok yaşa» diye bağdıktan sonra evâmir-i yevmiye (günlük emirler) okunurdu.

Böyle bir gün bu 4 arkadaş muhafız erleri içtima yerinin ortasına getirdi. Suğları okundu. On beşer değnek cezaya çarılacakları ve alaya çıkarılacakları (okuldan kovulacakları) açıklandı. Önceden hazırlanmış iki demet sopayı iki er getirdi. Birisi yere serilen hasırın bir tarafına, diğeri de karşısına geçti. İki subay, erlerin önünde yer aldı. Talebelerin önceden ve hafifçe diktikleri ceket düğmeleri; seri bir el hareketiyle ve ceketin bir eteği öne doğ-

Afrika Hâtıraları: 5

Esir Oluyoruz

Yazan: İhsan Aksoy
Em. Gn. Dr. Müh.

Mondros mütarekesinin zannederim on dördüncü maddesi, Kuzey Afrika'da bulunan Türkler'in derhal İtalyanlar'a teslim olmalarını âmirdi. Biz, İtalyanlar'a mağlûp olmamıştık. Bilakis, onları mahdûd bölgelere çekilmeye ve tel örgülerin, üzerlerine cam kırıkları yerleştirilmiş kalın taş duvarların arkasına sinmeye mecbur etmiştik. Bir avuç mücahidin ve bir avuç Türk'ün yumruğu altında başlarını kaldıramıyorlardı. Galip durumda iken esir olmak! Bu, bizim kolayca yapacağımız iş değildi ve İtalyanlar'la harp hâlini devam ettirdik. Bu sırada anavatanından ayrı düşen Türk kuvvetlerinin, bu arada Medine'deki kuvvetlerimizin, İngilizler'e teslim olduklarını telsiz haberlerinden öğrendik.

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN SONRAKİ DURUM

İstanbul'dan muhtelif tarihlerde iki defa telsizle padişahın fermanını aldık. Bu fermanlarda bizim derhal İtalyanlar'a teslim olmamız irade buyruluyordu. Padişahın fermanlarını da dinlemedik. İtalyanlar'la harp hâlini devam ettirdik.

Bu sırada Afrika Grupları Kumandanı Şehzâde Osman Fuad Efendi, maiyyeti ile birlikte önce Urfelle'ye, oradan da Terhune'ye seyahate çıktı.

Terhune'de padişahın üçüncü fermanını eski Trablusgarb Valisi Receb Paşa'nın

oğlu ve maiyyeti seniyeye süvari bölük kumandanı Yüzbaşı Ekrem Efendi getirdi; Şehzâde Osman Fuad Efendi'ye verdi. Bunda da İtalyanlar'a teslim olmamız emrediliyordu.

Bu durum karşısında Trablusgarb'lı mücahid reisleriyle de mutabık kalarak aşağıdaki kararları verdik ve tatbik ettik:

1 — Türk subayları ve çavuşları, vazifelerini mücahidlere teslim edecek ve bilfiil iş başından ayrılacak.

2 — Mücahidler yeni vazifelerine alıstıkça Türk subayları ve çavuşları, kademe kademe İshak Paşa'nın emrinde Gıryan'da toplu olarak ikamet edecek ve ikinci bir emre âmâde olacak.

3 — Şehzâde Osman Fuad Efendi ve maiyyeti de Gıryan'da ikamet edecek.

Trablusgarb'lı mücahidler ve reisler, Türkler'in, çok küçük gördükleri, büyük bir kin besledikleri ve nefret ettikleri İtalyanlar'a teslim olmalarına kat'i surette muvafakat etmediler ve böyle bir duruma tahammül edemeyeceklerini ve mâ'nî olacaklarını bildirdiler. Trablusgarb'lılar ve özellikle yıllardan beri yanyana çalıştığımız ve çarpıştığımız mücahidler, aldığımız kararlardan çok üzülmüşlerdi. Türk subay ve çavuşları, kumanda ettikleri birlikleri teslim ederken: «Bizi terkemeyin. Siz giderseniz, tekrar İtalyanlar

gelir başımıza. Biz İtalyan hâkimiyeti altında yaşayamayız» feryatları ile karşılaştı.

Şehzâde Osman Fuad Efendi, kumandanlık görevini, Abdülkadir Paşa'ya (fahri paşadır. İstihkâm yarbayıdır. Trablusgarb'lı veya Bingazili'dir) teslim etti.

Abdülkadir Paşa, yegâne telsiz telgraf subayı olmam hasebiyle, benim kendisiyle beraber Trablusgarb'ta kalmam için bana birçok defalar rica etti ve önemli maddi teklifler yaptı. Aynı ricayı Şehzâde Osman Fuad Efendi'ye ve Abdurrahman Nafiz Bey'e de tekrarladı.

Bir müddet sonra Abdülkadir Paşa'nın İtalyanlar'la anlaştığını, teslim olduğunu, bu müessif olaydan sonra mücahidlerin dağılmaya başladığını, İtalyanlar'ın senelerden beri sığındıkları ve üzerinde elektrik cereyanı olan tel örgülerden çıkıp ilerlediğini ve Abdülkadir Paşa'nın — İtalyanlar'ın vaadettiği parayı alamayınca — Trablusgarb şehrinde kaldığı otelin pen-ceresinden kendisini atarak intihar ettiğini Tunus'ta iken duyduk.

Şehzâde Osman Fuad Efendi de maiyyeti ile birlikte Gıryan'a gitti ve Muhtar Kâbar Bey adında eşraftan bir zatın, İtalyanlar tarafından yapılmış, şâhâne evinde yerleşti.

Üçüncü fermanı aynen yerine getirme-

diğimizden olacak, saray, şehzâdesine küsmüş, harbiye nezâreti bizi unutmüş ve biz bir nevi eşhas-ı metrûke olmuştuk.

Gıryan tuhaf bir şehirdi. Oturduğumuz konaktan başka bir ev gözüme ilişmedi. Küme küme toprak yığını ve birer tünel ağzı. Halk, Gıryan'ın sıcağından kendini korumak için; ağzı geniş, bir mevlevî sikkesi şeklinde toprağı kazmış ve etrafına yaymış. Dipte vücuda getirdiği düzlüğe girmek için meyilli bir tünel yapmış. 20 metre kadar derinlikte olan düzlükten, toprağın içine odalar oymuş. Gıryanlılar böyle yerlerde yaşıyor. Tabii Gıryan'da toplu bir halde bulunan arkadaşlarımız da aylarca bu şekildeki evlerde, mağaralarda yaşadılar.

Osman Fuad Efendi de bir türlü İtalyanlar'a teslim olmak istemiyor. İçinden, Şehzâde Cem gibi zehirleneceğinden korkuyor galiba! Sonunda şöyle bir plan kurduk: Büyük bir deve kafilisi. Altı aylık su ve yiyecek ile Büyük Sahrâ'yı geçmek ve Gine körfezindeki tarafsız İspanyol bölgesine girmek. Şehzâde Osman Fuad Efendi bu planı Erkân-ı Harp Reisi Yarbay Abdurrahman Nâfiz Bey'e, birlikte yedimiz bir öyle yemeğinde anlattı.

Abdurrahman Nâfiz Bey bu teklife itiraz etti ve mahzûrlarını anlattı. Almanca bilen, keman çalan, ata iyi binen, samimi,

Trablusgarb'taki İtalyan esirlerinden bir grup.

Afrika Hâtıraları: 6

Esaret Hayatı

Yazan: İhsan Aksoley
Em. Gn. Dr. Müh.

Trablusgarb Savaşı

BİR pazar günü Trablusgarb'ın hıncahın kalabalık sokaklarından geçtik. Bir pazar akşamı Trablusgarb şehrine girmemiz ve görülen kalabalık kasıtlı idi. Kalabalığı İtalyan askerleri teşkil ediyordu. Otomobilin arkasından bazen bir limon, bazen bir soğan, bazen bir patates atıyorlardı. Ben en arkada kendimi bunlardan korumak için zorluk çekiyordum. Bir ara dayanamadım ve bizdeki İtalyan esirlerinden öğrendiğim ve mânâsını bilmediğim bir küfür savurdum «sakramento dubeling». Şöförtün yanında oturan mihmandarımız pek nazik albay bana baktı ve sordu:

- Ne var?
- İtalyan askerleri limon, soğan, patates atıyor bize.
- İtalyan askeri öyle şey yapmaz. Onları atan çingenelerdir.

Biraz sonra otomobil kalabalıktan ilerleyemedi ve durdu. Bu sırada bir İtalyan eri arka tampona bastı. Mânevî ve maddî büyük değeri olan iki delikli kalpağıma bşımdan almak isterken, erin bileğini büyük bir çaba sarfederek iki elimle yakaladım ve kolonele seslendim:

— Bu sefer çingene değil, bir İtalyan askeri!

Kolonel mahcûp oldu. Geldi ve yanımdaki boş yere oturdu. Rıhtıma geldik. Bir

istimbotla, limanda demirli bir vapura götürüldük. İtalyanlar bizi hem İtalyanlar'a, hem de Trablusgarblılar'a teşhir etmek ve onlar üzerinde arzu ettikleri tesiri yapmak için pazarı, seyahat günü olarak seçmişler ve yolumuzu da kasten uzatarak Zaviye şehriden geçirmişlerdi. Tunus hududunda İtalyanlar'la yaptığımız anlaşmaya, bizim deniz yolundan götürülmemizi düşünememiş ve bir madde olarak anlaşmaya koymamış olmamızın cezasını fazlasıyla çektik.

Başka bir bölüme geçmeden önce Trablusgarb'taki Fransız hava üssünde geçen bir olayı anlatayım:

İstiklâl Harbi'nden sonra üçüncü tayyare bölüğü ile Nesturi isyanını basturmaya giderken, trenimiz Carablus istasyonundan geçti. Ben kırk kişilik bir vagona seyyar karyolamda yatıyordum. Tren durunca pijama ile vagon kapısının aralığından baktım. Fransız subaylarını görünce tekrar yatağıma yattım. Biraz sonra tayyareci Teğmen Zeki (Uzun Zeki) geldi ve:

— İhsan. Bir Fransız subayı seni tamıyormuş, seninle konuşmak istiyor.

Kalktım, giyindim, vagona indim. Subay:

- Ben sizi tanıyorum.
- Ben sizi hatırlıyamadım.
- Siz Tunus'tan geçtiniz mi?

- Evet.
- Tamam, ben sizi Tunus'taki hava üssümüzde görmüştüm.
- Doğru... Olabilir.
- Biraz görüştüktan sonra teşekkür ettim ve ayrıldım.

GEMİDE 3 AY

Subay tekrar yanıma geldi ve Carablus'taki Fransız hava üssü kumandanının, bütün Türk subaylarını akşam yemeğine davet ettiğini söyledi.

- Biz hemen hareket edeceğiz!
- Tren şimdi bizim bölgemizde. Biz müsaade etmeden hareket etmez. Durumu arkadaşlara anlattım, onlar da razı oldu. Fransız havacıları bize çok misafirperverlik gösterdi. Güzel bir akşam yemeği yedik. Arzu edenler bol bol içti. Kumandan, odasındaki bir tabloya, Trablus'tan geçen yabancı tayyarecilerin çıktıkları tayyareci kokartlarının arasına, bir Türk kokardı hediye etmemizi rica etti. Uzun Zeki'ye, uzanarak en üste bir Türk havacı kokardı çıkmasını söyledik. Zeki uzadıkça uzadı ve tabloya değil, tablonun üst çerçevesine Türk havacı kokardımı çakarken Fransız binbaşısı ile beraber hep güldük. Ayrılırken Fransızlar her subaya ayrı ayrı ufak birer paket hediye verdi. Zannederim Haleb'i görmeyi arzu edenleri de Haleb'e götürdüler.

Gemide alt kattaki kamaralarla güvertedeki salon arasında aylarca hapsedildik. Güverteye çıkmak, güvertede gezinmek ve ailelerimizle mektuplaşmak, anlaşmaya aykırı olarak, yasaktı. 1919 yılının mayıs ayında, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiğini ve bu işgale ait resimleri, bir İtalyan gazetesinde okuduk ve gördük. Bu habere hepimiz çok üzüldük. Bu acı haber, süvari yüzbaşısı yâver Şerafeddin Efendi'de derin tesir yaptı. Sinirleri bozuldu ve zaman zaman:

— İzmir'e ilk subay olarak ben gireceğim.

demeye başladı. Bir gün öğle yemeğinden sonra, salonun kapılarında bekleyen nöbetçinin ve köpeğin müdahalesine fırsat vermeden, güverteye çıktı ve kendisini denize attı. Arkasından muhafız köpek de denize atladı. Hepimiz güverteye fırladık. Şerafeddin Efendi'nin; sübyeli pantolonu (sübye: pantolonun iki tarafından fotinin altına geçirilen ve pantolonun yukarı çıkmasına engel olan şerit) ve yâver kordonu ile hazırol vaziyetinde berrak suyun dibine doğru gittiğini, bu sırada çıkardığı hava kabarcıklarının suyun yüzüne yükseldiğini ve köpeğin deniz üstünde dört döndüğünü gördük. Geminin ikinci kaptanı Teğmen Rossini derhal ceketini çıkardı, denize atladı ve suyun yüzüne doğru yükselmeye başlayan Şerafeddin

Mısırata'daki, Türk ve Alman askeri ve sivil personeli.

veyet nizamın bir anda kaldırılması düşünce-
sindeydiler. Bu hususta Hüseyin Hilmi
Paşa'nın bir gün bana:

— Muhit yine o muhit, insanlar yine o
insanlar olduktan sonra, birdenbire eski
an'aneleri ve teşrifat anlayışını, rütbele-
ri, resmî lakapları kaldırmakla yenilik ve
Meşrutiyet yapılmış olmaz ki, dediğini
hatırlıyorum.

Nasıl ki onun an'anelere fazla bağlı bu-
lunduğundan şikâyet eden gençler, kısa
bir zaman sonra, nâzırlık sandalyelerine
ve yüksek makamlarına oturdukları vakit
kendilerine: (Nâzır Bey!...) şeklinde tek-
lifsiz mektuplar yazan eski arkadaşlarının
ve küçük memurların bu hareketlerini
hazmedememiş, eski teşrifat kaidelerini
yeniden kurmak için sabırsızlık göster-
mişlerdi.

II. Abdülhamid'in mi, Sultan Abdül-
aziz'in mi bilmem hangisinin doğru bir
sözü varmış:

— Ben, şehzâdelliğim sırasında, yüksek
mevkilere çıkmış muhterem gördüğüm es-
ki vezirlere karşı, padişah olduktan sonra
da aynı saygıyı göstermekten kendimi ala-
maz ve elimde olmayarak onlardan çeki-
nirdim. Şimdi benim yetiştirmiş olduğum,
belki o eskilerden daha değerli vezirler,
hattâ sadrâzamlar var ki, gözümü doldu-
ramıyor, bana onların verdiği o saygı duy-
durma hissini vermiyorlar, dermiş.

MEŞRUTİYET VE FELÂKET

BU bir gerçektir ki, herkes az çok ken-
di nefsinde de denemiş ve görmüştür.
Ben de Hilmi Paşa'yı ihtiyar değil, fakat
yüksek bir mevkide, eski vezirler gibi
geleneklere bağlı gördüğüm, yaptıkları-
nın hemen hepsini ciddi ve iyi niyete
dayalı bulduğum, hâsılı fazilet ve mez-
yetlerini noksanlarından kat kat daha faz-
la tanıdığım için, ona karşı büyük bir say-
gı besliyordum.

Çok geç kalmış olmakla beraber Make-
donya'da — ülkeyi elden kaçırmamak en-
dışesiyle — nihayet ve biraz da nefis mü-
dafaası sayılacak şekilde Türk komiteleri
de kurulmaya başlamış, gizli cemiyetler
doğmuştu. Bütün bunlar Hüseyin Hilmi
Paşa'nın zamanında görülmüş ve gittikçe

gelişmişti. En son, Meşrutiyet'in ilânından
kısa bir zaman önce, saraydan umumî mü-
fettiş Hüseyin Hilmi Paşa'ya: «Gizli ce-
miyet mensuplarının kimler olduğunun
meydana çıkarılıp, bunların adlarının bir
liste hâlinde İstanbul'a gönderilmesi» em-
ri gelmişti. Hüseyin Hilmi Paşa'nın bu şif-
reye: «Galiba benden başka gizli cemiyet
mensubu bulunmayan kimse pek yoktur»
gibilerden bir cevap yolladığı kulaktan ku-
lağa dolaşıyordu.

Neticede olan olmuş, Meşrutiyet ilân
edilmiş, genç siyasetçiler işbaşına geç-
mişlerdi. Ama, yukarıda da söylenildiği
gibi, parti çekişmeleri ve yanlış Balkan
siyaseti ve onun tabii bir sonucu olan
Balkan Savaşı bir çığ gibi birden gelip
herşeyi ezmiş geçmiş, Makedonya ve
onun merkezî güzelim Selânik bir anda
elimizden uçup gitmişti.

O yıllarda, ince ve zarf bir dostun, gü-
zel bir benzetmesini anlatmışlardı. Bu
dost şöyle söylemişti:

— Abdülmecid, Abdülaziz ve daha son-
ra II. Abdülhamid zamanında, artık eniko-
nu haraplığı yüz tutmuş hükümet çarkını
yaşlı ve itidal sahibi tecrübeli vezirler
ağır ağır, yavaş yavaş, bir taraftan zede-
lememeye çalışarak iyi kötü çeviriyorlar-
dı. Meşrutiyet ilân edilince, hırslı ve ateş-
li gençler bu çarkın başına geçtiler. Onu
— hevesli kadanalar gibi — öyle hızlı hız-
lı ve şiddetle çevirmeye kalkıştılar ki, az
zaman içinde paramparça olup gitti...

Makedonya'nın «Son büyük Osmanlı
devleti temsilcisi ve idarecisi» olan Hü-
seyin Hilmi Paşa, bu görevinden ayrılıp
İstanbul'a döndüğü zaman, bu bölgede
beş yüz yıllık Türk hâkimiyeti artık so-
na ermiş bulunmaktaydı. Ondan sonra
birbirini takip eden olaylar, bu trajedinin
bir çeşit bitiş formalitelerinden başka şey
değildi. Hüseyin Hilmi Paşa, İstanbul'a
geldikten sonra, çeşitli nâzırlıklarda, sad-
râzamlıkta bulundu. Son görevi Viyana el-
çiliği idi. Orada öldü.

Cenazesi Türkiye'ye getirilirken, Rume-
li topraklarından da geçirildi. O Rumeli
toprakları ki, artık bizim değildi. Şimdi
orada başka bayraklar dalgalanıyordu.

Rumeli'yi kaybetmiştik!...

— SON —

İman Denizaltı Kumandanının Hâtıra Defterinden:

Kavas

İtalyanlar'ı Sindirme Hareketleri

Trablusgarb Savaşı

UC-20 Alman denizaltı gemisinin;
Birinci Dünya Savaşı'nda Topçu Yüz-
başı Hayri Bey'i ve harp malzemesini
Güney Fas'a götürmek için yaptığı ve o
tarihte bir rekor teşkil eden 55 günlük
seyahatten sonra Pola'ya dönüşünde, Po-
la'daki deniz atölyelerinde esaslı bir re-
vizyondan geçirilmesi gerekiyordu. 29
mart 1917'de UC-20 denizaltı gemisi, ye-
ni bir sefere çıkmak için, Pola'dan hare-
ket edecek duruma gelmişti.

Denizaltı gemisinin bu seferinde, hâti-
ralarımı günü gününe yazdım. Seferimiz,
tabii ve normal olmayan birçok hâdiseler-
le geçti.

Sefere çıkmadan birkaç gün önce; de-
nizaltı gemisine 20 ton teçhizat ve harp
malzemesi yüklendi. Bu yükler arasında
deve üzerinde taşınabilir vasıfta 4 küçük
top, 5 makineli tüfek, çok sayıda Alman
ve Türk madalyaları da vardı.

Gemide yolcu olarak beş Türk askeri
bulunuyordu. Bunlar arasında Yüzbaşı
Muhtar Bey'le, evvelce Trablusgarb'ta
bulunmuş olan, Dr. Osman Bey de vardı.

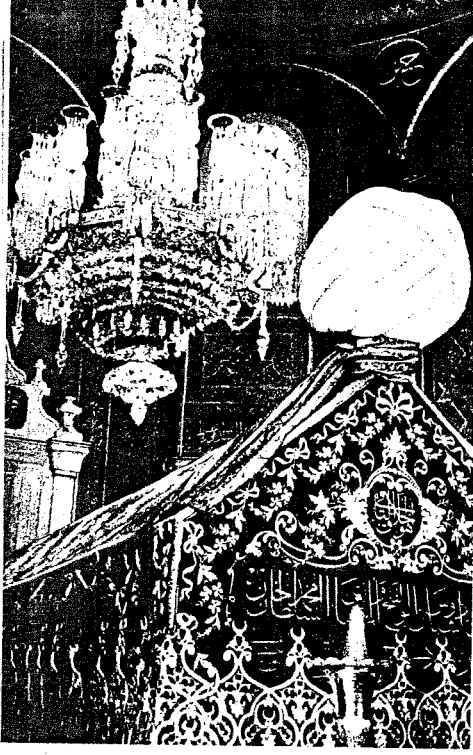
Sonra Binbaşı olan ve Teşkilât-ı Mah-
sûsa'da çalışan Muhtar Bey, İstanbul'a
dönmüş ve Süvari Binbaşı Hüsameddin
(İstiklâl Savaşı'nda İstanbul'da Millî Mü-
dafa Grubu'nda çalışan Süvari Albayı
Hüsameddin Ertürk) Bey'in yanında görev
almıştır.

UC-20 denizaltısında. Sağdan birinci Franz
Becker, yanındaki Binbaşı Muhtar Bey.

Dr. Osman Bey ise, 1919 yılı başında
Trablusgarb'da ölmüştür. Pola'da kalan ar-
kadaşlarımızdan, çok canlı ve heyecanlı
bir merasimden sonra ayrıldık, akşam
tam saat beşte hareket ettik. Avusturya
bahriyesine mensup bir muhrip, Avustur-
yalılar'ın Pola limanında vücuda getirdi-
ği mayın tarlasından geçirmek için bize
kılavuzluk etti.

Ertesi sabah, Adriya denizinin ortasın-
da idik. Hava çok güzel ve açıktı. Ape-
nin dağlarının yüksek tepeleri kolayca

Fâtih Sultan Mehmed'in Sandukası.

Sabah namazından sonra yapılan duadan ve padişahın kısa ve belâgatlı bir hitabesinden elektriklenmiş olan Türk ordusunda, mehterler, millî havaları bütün güçleriyle döverlerken, en ileri saflarda Ak Şemseddin ve II. Mehmed'in hocalarının en meşhuru olan Molla Gürânî, müritleri olan derviş-gaziler arasında dolaşıp askeri teşçi ve tebci ediyorlardı. Derviş-gazilerin tekbir sadaları, dalga dalga Bizans surlarına aksediyor, çarpıyor, Ortaçağlar'ın en müstahkem kalesini aşıyor, dünyanın incisi ve şehirlerin imparatoriçesi sayılan büyük beldenin içinde uğultular halinde yayılıyor. Avgustus'un meşru halefi olan XI. Konstantin, ağlayarak müdafaaya devam ediyor, kahramanlık gösteriyor, yerinden kılmıdamıyor, fakat ardı arkası kesilmeyen Türk savletleri karşısında Bizans surlarının sallandığını, yıkıldığını, açıldığını en büyük teessürler içinde seyrediyordu. Saat 7'ye gelmek üzere idi.

«FETH-İ MÜBİN»

Giustiniani'nin çekilmesinden mütevellit müdafaanın âni durgunluğu, vaziyeti bütün ruhu ile takip eden II. Mehmed'in gözünden kaçmadı. Dördüncü saf Türk askerinin de Topkapısı surlarına tırmanması emrini verdi. Bu iradesini bildirdiği zaman, bunun nihaî hücum olduğunu da kestirmiş bulunması lâzımdır. Ulu-badlı Hasan adında küçük rütbeli ve pek genç bir subay, maiyetindeki 30 askerle beraber, diğer hücum kollarından evvel davrandı, Padişah'ın sancağını Top-

kapısı surları üzerine dikti. Aynı anda Bizanslılar'ın yüzlerce koldan tevcih ettikleri ateş, ok ve taşlarla şehit oldu. Fakat maiyetinden 18 kişi de şehit olmakla beraber, diğerleri, sancağı düşürmediler.

Türk bayrağını Topkapısı üzerinde gören ve o andan itibaren «Fâtih» unvanına hak kazanan II. Mehmed, Peygamber'in senasına mazhar olmanın sevinçleriyle atından inip toprağa secde ve Allah'a hamd eyledi.

Topkapısı ile Eğrikapı (Caligaria/Charsias Kapısı) arasındaki kesim, iki taraf için de, insan cesedinden geçilemeyecek hale gelmişti. Sancağın dikilmesinden birkaç dakika sonra, Kerkopoorta (Canbazhane) Kapısı Türkler'in eline geçti. İlk Türk askeri, buradan şehre adım attı. Topkapısı ile Eğrikapı arasında birinci sūr, Türk askeri tarafından aşılmış, birinci sūr ile ikinci sūr arasındaki boşluk işgal edilmişti. Az sonra ikinci sūr da aşıldı. Türkler, Topkapısı ile Eğrikapı'dan şehre girmek üzere idiler. Şehre giren ilk Türk birliği o kadar mahir hareket etti ki, başlarındaki ismi meçhul Türk subayı, dâhiyane bir manevra ile, Bizans askerinin arkasına geldi; şehrin içine doğru ilerlemek basiretsizliğini göstermedi. Bunu gören Bizanslılar, surları terk edip, bu birliği ezmek üzere yürüdüler. Zira bu birliğin takviye edilmesi halinde, Bizanslılar'ın ricat hatları kesilmiş oluyordu.

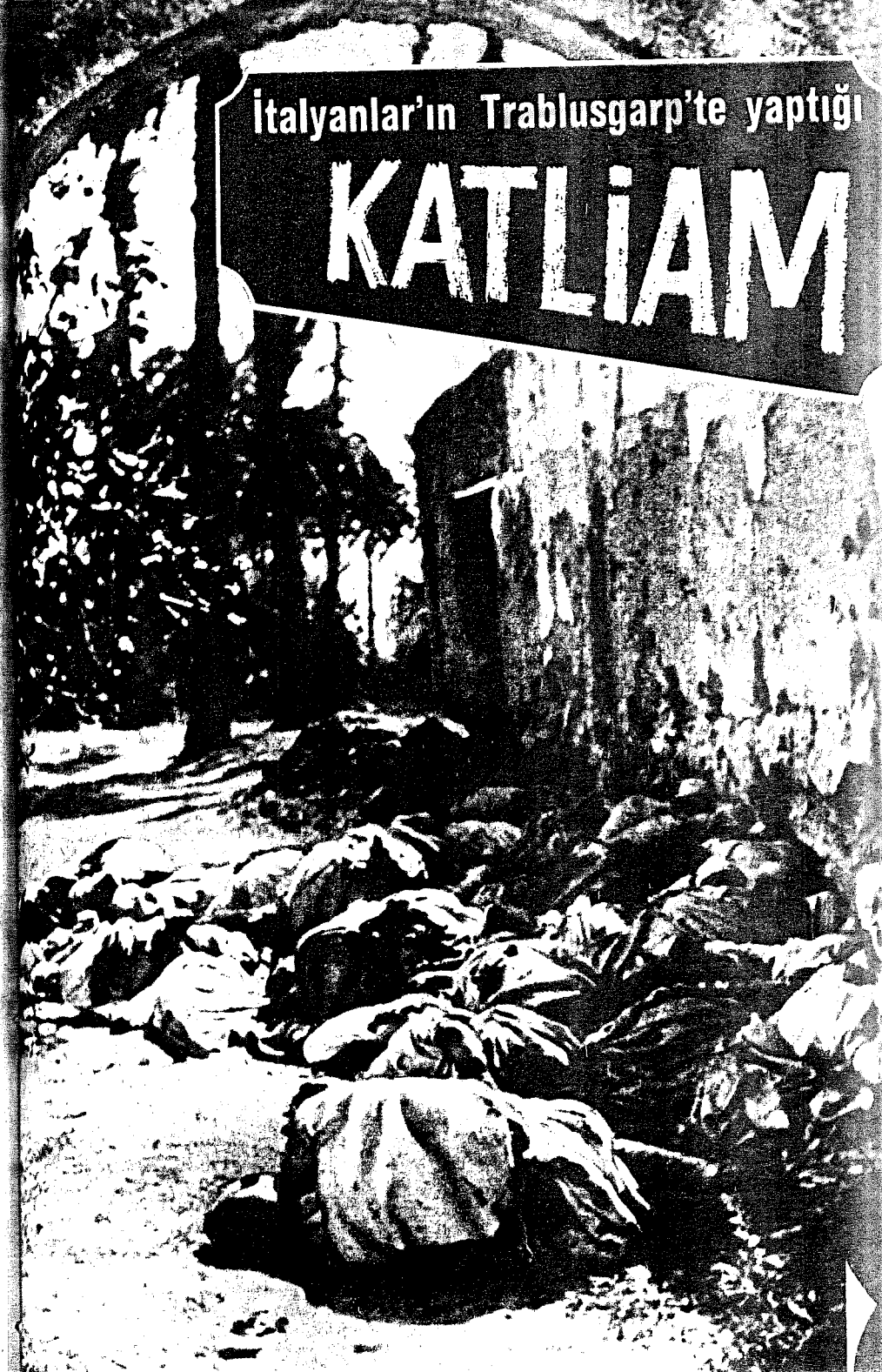
Fakat Türk askerini şehirde gören halk, panik halinde Ayasofya istikametinde yığılaşmıştı. İlk şehre giren birlik de, ardı arkası kesilmez Türk bölükleri ile takviye ediliyordu. Topkapısı'ndaki Bizans aslı kuvvetlerini imhadan kurtaracak hiçbir çare kalmamıştı. Sonuncu ümidin de mahvolduğunu anlayan Bizanslılar, geriye doğru kaçmak, canlarını, şehre giren Türk askerinin elinden kurtarmak istediler. Topkapısı kesiminde öyle içli dışlı bir vuruşma oldu ve küçücük bir sahaya her iki taraftan o kadar asker yığıldı ki, yaralanmış olan İmparator, yere düştü ve ayaklar altında ezildi. Bir azab neferinin, İmparator'a sonuncu darbeyi indirdiği rivayet edilir. İmparator, 49 yaşını 3 ay ve 19 gün geçiyordu. Prens Kantakuzinos da bu hengâmede maktul düştü. Bizanslı firarileri şehrin içinde gören halk, büsbütün yığınlık gösteriyordu. Şehre giren Türk askeri, teker teker sūr kapılarını açıyor, büyük Türk birliklerinin şehre girmesini temin ediyordu.

Şehre giren Türk askeri, mukavemeti kırıp Bizans ordusu artıklarını temizledi. Artık hiçbir mukavemetin ehemmiyeti kalmadığının anlaşıldığı anda, Türk Ordusu, silâhla karşı koymayan şahısların öldürülmemesi emrini aldı. İki Kilise'nin itihadından beri, aylardır Ayasofya'ya uğramayan Bizans halkı, büyük mâbede dolmaya ve bir meleğin çıkarak mucize göstermesini beklemeye başladı. Fakat Prens Dukas, o anda bir melek çıkasa da Katolik olup Türkler'den kurtulmayı mı, Ortodoks kalıp Türk idaresinde yaşamayı mı tercih ettiklerini sorarsa, Bizanslılar'ın tereddütsüz ikinci şıkkı tercih edeceğini yazmaktadır.

Daha sabahtı. Öğle olmamıştı. Şehrin belli başlı bütün yerlerinde kırmızı Türk bayrakları dalgalanıyordu: İstanbul, fethedilmişti.

İtalyanlar'ın Trablusgarp'te yaptığı

KATLİAM

İtalya'nın Trablusgarp Saldırısı Nasıl Başladı?

BEKLENMEYEN SAVAŞ

Yazan : Adnan Glz

1911 YILININ 28 eylül günü akşama doğru, Bâbüâli'den Dolmabahçe Sarayına gelen bir yaver, Saray Başkâtibi Halid Ziya Bey'i görerek:

— Sadrâzam Hakkı Paşa biraz sonra gelecekler, saraydan ayrılmamanızı ve telâşa vermeden padişahın mâbeynden harem çekilmesini geciktirmenizi rica ediyorlar, demişti.

Başkâtib bu haberi hayretle karşılamış, biraz sonra bütün sarayı sarsacak olan olay hakkında önceden bir tahminde bulunamamıştı. Akşam oldu. Saray, loşluk ve sessiz içindeydi. Sadrâzam Hakkı Paşa her zamanki görüntüsünden farklı, âdetâ üzüntüden kararışmış bir hâlde çıkageldi. Memlekette genç bir hukuk profesörü iken tanınmış, Meşrutiyet'ten sonra genç kuşakların bir temsilcisi olarak büyük ümitlerle iş başına getirilmişti. İttihad ve Terakki fırkasına dayanarak kurduğu hükümet, her ay yeni bir gaile ile karşılaşyordu. Kabinenin bellibaşlı üyeleri, bir yabancı kadınla evli bulunan Hariciye Nâzırı Rif'at Paşa, Adliye Nâzırı Necmeddin Molla, Şişman Halil Bey, Ürgüplü Hayri Efendi ve daha başkaları da beraber gelmişlerdi. Sadrâzam, samimi gördüğü başkâtibin odasına girerek hiç beklenilmeyen haberi verdi. İtalya, 24 saatlik bir ultimatom vermiş, Trablusgarp vilâyetini istiyordu. Dileği kabul edilmezse harp çıkacaktı.

Kötü haber, duyanları ilk önce şu dü-

şüncelere üsürklüyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli dertleri vardı. Fakat devletin ve ordunun başında bulunanlar, uzun yıllardan beri dost görünen İtalya'nın saldırısını beklemiyorlardı. Trablusgarp vilâyeti, merkezden çok uzakta, kendi hâline bırakılmış, bakımsız, müdafasız bir toprak ve İtalya, Akdeniz'in en güçlü donanmalarından birine sahipti. Osmanlı Türkleri, en kötü şartlar altında bile savaşı yadırgamazlardı. Fakat Çanakale boğazından Filistin'e kadar, imparatorluğun çok geniş sahillerini bu güçlü donanmaya karşı nasıl koruyacaklardı?

Hakkı Paşa kabinesi bütün gerçekleri düşünmüş, taşınmış ve yirmi dört saat içinde hiçbir çare bulunamayacağına inanarak, ihtiyar padişah V. Mehmed'in sarayına sığınmıştı. Başkâtibe:

— Durumu münasip şekilde hunkâra anlatınız ve Said Paşa'yı saraya davet ettiriniz. Bu siyaset pirinin fikrini alalım, diyordu.

Âyan (Senato) Başkanı Küçük Said Paşa, zamanın en tanınmış devlet adamıydı. Eski padişah Abdülhamid tahta çıkarken o da başkâtib olarak saraya girmiş, 1878 Rus savaşının karanlık günlerinde Abdülhamid'in Midhat Paşa ve Genç Osmanlılar'la yaptığı amansız mücadelede onun en güvendiği yardımcısı olmuş, sonra otuz üç yıl içinde yedi, sekiz defa sadârete getirilmişti. Hürriyet ilân edilince, Abdülhamid'in istibdat idaresine yardım etmekle

suçlanmış olmasına karşı, bir süre sonra İttihad ve Terakki hükümetlerine de başkanlık edecekti.

Padişah V. Mehmed, haberi her zaman ki sakin ve mütevekkil hâli ile karşılamış, Said Paşa'nın çağrılmasını o da pek uygun bulmuştu. Said Paşa o tarihte 73 yaşındaydı. Zeki ve kurnazdı. Düşüne düşünce, tarta tarta konuşur, bazen bir konuyu hakkında birbirine aykırı üç düşünce ileri sürebilirdi. Abdülhamid'in uzun istibdat yılları, onu başarılı olmaktan çok, vehimli ve kurnaz olmaya sürüklemişti. Nihayet kısa boyu, büyük sakalı ile bastonuna dayanarak güçlüğü geldi. Roma-tizma ağrılarının şikâyetçi idi. Kendini bir koltuğa attıktan sonra olayı dikkatle dinledi. Meşrutiyet'in genç hükümet adamları II. Abdülhamid'in bu ihtiyar vezirine âdetâ yalvarıyor'u, bu güç durumdan bizi kurtarın diyorlardı. Siyaset kurdu, bu güç durumda bile alışılmış kurnazlığının o şaşmayan metodu ile:

— Bendeniz mes'ul mevkide değilim. Mes'ul olanlar gereken tedbiri alır, cevabını verdi.

O zaman sadrâzam daha aşağıdan almış «Siz sorumlu mevkide olsaydınız ne yapardınız? Bize ders verin» diye asılmıştı. Said Paşa'nın diyecek sözü yoktu. Kabine üyeleri, saraydaki odalarına çekilerek istifalarını verdiler. 29 eylül günü öğ-

leden sonra İtalya savaş ilân etti. Yeni kabinenin kurulması Said Paşa'dan rica olunmuştu. Said Paşa dokuzuncu defa sadârete geldi ve yapılması mümkün olmayan şeyi o da yapamadı.

OSMANLI DONANMASI

Her şeyden önce bu bir deniz savaşı olacaktı. Tesadüfün kötülüğüne bakın ki Osmanlı donanması bu sırada her şeyden habersiz, Akdeniz limanlarını ziyaret ediyordu.

İtalyan ultimatomunun verildiği 28 eylül günü, Osmanlı donanmasının en az yaşlı gemilerinden kurulu bir filo, bir hafta kaldığı Beyrut limanından ayrılarak Ege denizine doğru açılmıştı. İngiliz Foot Bey kumandasındaki filoda Barbaros ve Turgut Reis zırhlıları (inşa tarihleri 1891), Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri (1904) ile sekiz muhrip ve torpido vardı. Bugünkü haberleşme araçları bulunmadığından her şeyden habersiz yoluna devam eden donanma, ekimin birinci günü ziyaret edeceği Sakız adasına yönelmişti. Birden İhsaniye yatının tam yolla donanmaya doğru geldiği ve Amiral gemisi olan Barbaros zırhlısına yaklaştıktan sonra yine açıldığı görüldü. Pek az sonra Barbaros'tan şu işaret verilmişti: «Gemiye harbe hazırlayınız!».

Haber gemilerde telâş ve heyecan ya-

İtalyanlar kadın - erkek demeden, yerli halkı önlerine katmış götürüyor.

Harem hayatının temel şahsiyeti: Kızlar Ağası.

miz, oyunlarımız bakımından birer hazine değerini taşımaktadırlar. "Boğaziçi Ressamları" adında 1911 de A. Boppes' un yazmış olduğu ufacık bir kitap, elmas değerindedir. Bunların her albüm halinde çocuklarımıza sunulması ödevi ilgililere düşer. Yabancılar, bu gravürleri çerçeveler içinde evlerinin en gözde yerlerine yerleştirirken, maddi yaşayanlarımız, kitaplardaki gravürleri çıkarıp yok pahasına vermedirler. İnsan nasıl yaşamaz? Aklını başına almıyan insanların dizlerini dövmeleri neye yarar ki?..

Bizim en büyük kusurumuz, her şeyi Batı'dan beklemek, onların her yazdığını doğru ve yerinde saymamızdır. Bütün tarihimiz boyunca, her milleti kendimiz gibi doğru sözlü ve özlü sanmış olmanın acısını çektik ve çekiyoruz...

1927 yılında tıp fakültesinde talebe iken, anatomi lâbaratuvarında çalışıyordum. Paris tıp fakültesinden profesörlerle bir grup öğrenci salonu dolaşıyor, incelemeler yapıyorlardı. Yanıbaşımda altı ciltlik bir anatomi kitabının dört cildi açık duruyordu. Yanıma geldiler. Profesör, bizim hocaya açık kitapları gösterip : "— Resimlerinden mi faydalanıyor?" diye sorunca, hocamız gururla : "— Hayır. Biz bundan okutuyoruz" dedi. Profesör şaşkına dönerek : "— Aziz meslekdaşım, bu senin ve benim kitabım. Bunun talebe için yazılmış tek cildini bizim gibi siz de neden okutuyorsunuz?" diye sorunca Hoca : "— Talebelerim zekidir de ondan.." karşılığını verdi. Profesör o ince Fransız esprisi ile : "— Şimdi anladım, siz buz üstüne yazıyorsunuz, bizlerse taş ve demir üstüne..." dedi.

Aradan yıllar ve yıllar geçti: Gençlerimize kucak dolusu bilgiyi yüklüyor, az sonra da hepsinin silindiğini görüyoruz.

Gençliğe her bakımdan ve yalnız gerçekli olanları öğrettiğimiz gün, yorgun ve bezgin beyinleri kurtarabileceğiz.

Eşsiz bir tarihimiz, medeniyet ve kültürümüz var. Yabancıların yazılarında da tümen tümen belgeler... Bunların hepsini gençliğe armağan ettiğimiz gün, göğsümüzü gere gere bize dil uzatanlara "— Hangimiz barbar?" diye sorabiliriz.

Gençliği suçlamak neden? Bizim onlara verdiklerimiz neşerlerdir? Okullarımızda hâlâ Orta Çağ düşünceli insanlar, gençlere soluk aldırılmamak, onlara gelişme yollarını kapamak çabasında olanlar var. Gençler gideceği yolu kendiliğinden bulamazlar ki...

İstanbul'da sunduğum konu bakımından çok zengin kütüphaneler vardır : Üniversite, Millet, Belediye, bilhassa Alman Arkeoloji Enstitüsünde ve Topkapı müzesindeki kütüphanelerde ne isterseniz bulabilirsiniz. Gençlerimizi buraya alıştırmak, elden gelen yardımı fazlasıyla yapmak, yazılan eserleri, bir tarafsız kurula incelettirdikten sonra yaymak lâzımdır.

Eşsiz hazinelerin yalnız bekçisi olmak yetmez !.

Birinci Dünya Harbinde Trablusgarb'daki Afrika Grupları Kumandanı Şehzade Osman Fuat Efendi cephe gerisinde bir istirahat anında. Arkada oturanlar : Kordonlu olan yaveri (daha sonra İzmir'e ilk giren) Yüzbaşı Serafettin Bey ve İhsan Aksoley.

Birinci Dünya Harbinde

TRABLUSGARB'DA TÜRK MÜDAFAASI

Yazan : FERİDUN KANDEMİR

Birinci Dünya Savaşı esnasında çatıştığımız belli başlı Çanakkale, Kafkas, Sina, Irak, hatta Galiçya gibi Avrupa ve Asya cephelerinden başka sınırlarımızdan yüzlerce kilometre uzaklardaki Afrika topraklarında gruplar teşkil ederek, sonuna kadar bir "nevi şahsına mahsus" harp ettiğimiz, bir çoklarının pek o kadar malûm olmasa gerektir.

Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın son derece ehemmi-

yet vererek kumandanlığına evvelâ Nuri Paşayı ve bir müddet sonra Osmanlı Hanedanının genç ve seçkin şehzadelerinden Osman Fuad Efendi'yi "paşalık" rütbesile gönderdiği bu "Afrika Grupları"nın başlıca vazifesi, Cemal Paşa'nın Sinâdan Süveyş kânalına yapacağı Mısır'a çıkarma hareketini, arkadan izac taarruzlarıyla kolaylaştırmak ve Mısır seferi başarı ile sona erip, dünya savasından da galip çıkıldığı takdirde Kuzey Afrikayı elimizde bulundurmaktır ki, bir cümle ile Mısır'ı fethetmek için Cemal Paşa'nın bu muazzam işini destekliyerek kolaylaştırıp, fethi de Mısır'dan da-

طرابلس الغرب كتاب

تأليف

محمد فوزي
بكا نسي مشاه
بالقوة العسكرية بطرابلس

محمد زناحي
نائب طرابلس الغرب

ترجمة
أحمد الدين محمد احسان

41988

دار مكتبة الفكر

٤٣ - شارع عمر بن الخطاب
هـ - ٣٤٦٠٥ طرابلس - ليبيا

1973

I. Dünya Harbi'nde Bir Türk Subayının:

AFRİKA HÂTİRALARI

Yazan: İhsan Aksoley

Em. Col. Dr. Müh.

1

19 MAYIS 1915. Kuleli'nin son sınıfındayım. Bütün sınıf birkaç aydan beri sinirli ve âsi. Sebep; cephelerden gelen haberler, okunan harp mecmuaları, hocalarımızın ve bölük subaylarımızın telkinleri. Artık mektepte kalmak istemiyoruz. Biz de cepheye gitmek ve cephelerdeki silâh arkadaşlarımız gibi dövüşmek istiyoruz.

Nihayet emir geldi. Bizim sınıf kıtaya çıkarılıyor. Fakat sonu benim için çok fena çıkan bir haber de yayıldı. Muayene olacağız. Hepimiz doktorların karşısında birer kahraman tavrındayız. Maalesef beni ve benim gibi yaşları küçük (o tarihte 16 yaşımdaydım) ve bünyeleri zayıf olanları kıtaya çıkarmadılar, yeni teşkil edilen dördüncü sınıfa ayırdılar. Ben, matem içindeyim.

Öğleye doğru toplan borusu çaldı. Bizim sınıfın dört bölüğü bahçedeki yerini aldı. Aralarında biz zuafâ (zayıflar) eksiğiz. Ben, o zaman cami olarak kullanılan bodruma ışık veren çukurun nizamiye kapısına yakın olan yerinde, demir parmaklığa dayandım; gıpta ile arkadaşlarıma bakıyorum. Birinci Bölük Başçavuşu Zıyâeddin Fikret bölüğünün başına geçti. Verdiği kumanda ile birinci bölük hareket etti.

Arkadaşlarımı yaşlı gözlerimle takip ettim. Onları bir müddet daha görebilmek

için deniz cephesindeki dershaneme koştum. Kuleli'nin önündeki rampadan inen arkadaşlarımın; rap, rap, ayak seslerini duydum, kendilerini kaybedinceye kadar takip ettim. Hıçkırık hıçkırık ağladım. Vaniköy'den kalkan vapur, Kuleli'ye çok yakın geçti. Arkadaşlarım, Dağ Başını Duman Almış marşını söyledi. Yana yatan vapura Kuleli tarafından su girdi. Her el bir mendil salladı.

Onlar gittikten sonra dördüncü sınıfın başçavuşu oldum. Edirne, Erzincan, Bağdad ve Şam askeri idâdilerinden gelen zuafâ ile 60 kadar arkadaşlık. İlk günlerimizin ıstırabını, Dıraçlı Abdülkadir (İstihkâm Albay) hikâyeleriyle ve Erzincan'dan gelen arkadaşlar da, söyledikleri hazin Şark türküleriyle dindirmeye çalıştık. Fakat günden güne artan üzüntümüz, sinirlerimizi çok bozdu. Günlüğümüzün âsi gençleri gibi, biz de âsi olduk. Dershanenin kara tahtasına, «Çanakale'ye, cepheye, arkadaşlarımızın yanına gitmek istiyoruz. Artık okumak istemiyoruz» yazısını yazdık. Bir gün de çok büyük bir suç işledik. Dershanenin kapısını içerden kilitleyerek hocamızı sokmak istemedik.

Nihayet bu âsi küçüklerin de kıtaya sevkî için emir geldi. Yine birer küçük kahraman gibi doktorların karşısındayız.

Yüzümde ıstırabımı ve gözlerimden ricalarını okuyan çok iyi insan doktorumuz Yüzbaşı Arif Bey'in yardımıyla ben de muayenede kazandım. Fakat muhabere sınıfına ayrılmak şartıyla. Sınıf subaylarına, topçu sınıfına ayrılmam için yalvardım. Olmadı, olmadı. Buna rağmen sevinç içindeyim. Bu sevincim uzun sürmedi. Selimiye kışlasındaki telsiz depo bölümüne gönderildim. Evim de Selimiye'de. Sabahın erken saatlerinde, babamın da teğmen iken çalıştığı, Selimiye kışlasına gidiyorum. Gecenin geç saatlerinde evime geliyorum. Kuleli'den daha rahat bir hayat. Çanakkale'de, Kafkas'ta, Irak'ta, Hicaz'da, Süveyş çölünde, Galiciya'da, Makedonya'da ve Romanya'da siperlerde — büyük mahrumiyetler, meşakkatler ve tehlikeler içinde — yaşayan arkadaşlarımı düşünmek huzurumu kaçırmaya başladı. Zaman zaman Kafkas'a, Bağdad'a, Şam'a ve Hicaz'a gönderilen telsiz telgraf istasyonlarına tayin edilmek için gönüllü olarak talip oldum. Fakat bir türlü tayin etmediler. Ben de tayyareci olmaya karar verdim.

Bu maksatla bölük kumandanım Alman Yüzbaşı Lange'ye ve muhabere ve muvasala müfettişi Alman Albay Poçeniğ'e (Potshernik) verdiğim istidalarım ya bölükten geri geldi, ya da, bölükten ayrılmasında mahzur vardır kaydıyla havale edildiğinden, müfettişlikten geri döndü ve müsbet bir netice alamadım.

Alman bölük kumandanım, tam mânâsıyla Prusyalı bir subaydı. Sanki annesi onu hazirol vaziyetinde doğurmuştu. Ben de, kelimenin tam mânâsıyla, bir Türk subayı idim. Annem bana çok şeyler vermiş. Kuleli'deki hocalarımdan, subaylarımdan ve bilhassa son sınıfta bölük kumandanım yüzbaşı Mahmud Bey'den çok şeyler öğrenmiştim. Hepsine Allah rahmet etsin.

Bir sabah bölük kumandanımı Harbiye Nâzırı Enver Paşa çağırttı. Öğleden sonra, ertesi günü vereceğim dersi hazırlarken, bölük kumandanım odama girdi. İlk defa olarak, ellerini masaya dayamış vaziyette benimle konuşmaya başladı. Bu, fevkalâde bir hâldi. Çünkü benimle daima hazirol vaziyetinde konuşurdu. Başımı kaldırdığım zaman bölük kumandanımın yüzünden çok üzgün olduğunu anladım.

— Her İzan (bana İhsan diyemezdi) dedi, çok uzak bir yere gidiyorsunuz. Buna ben sebep olduğum için pek üzgünüm.

Sevincimden iskemleden fırladım ve: — Nereye Her havtman? (Yüzbaşı efendi).

— Çok uzak bir yere. Yanınıza çok az eşya ve çok az kitap alabileceksiniz.

— Erzurum'a mı?

— Hayır.

— Bağdad'a mı?

— Hayır.

— Hicaz'a mı?

— Hayır.

— Galiciya'ya mı?

— Hayır. Daha uzak bir yere. Bir Alman denizaltı gemisiyle önce Kuzey Afrika'ya, oradan da deve ile Fizan'a gidip, Fizan'da bir telsiz telgraf istasyonu kuracaksınız.

Bölük kumandanım devam etti. Enver Paşa ile aralarındaki görüşmeyi anlattı. Harbiye Nâzırı Enver Paşa, «yalnız başına bir telsiz telgraf istasyonunu kuracak ve işletecek bir zabıt yetiştirdiniz mi?» diye sormuş. O da benim adımla vermiş.

Enver Paşa, Zat İşleri'nden Binbaşı Cemal Bey'i (muhabere müfettişlerinden Albay Cemal Bey) çağırarak, «Telsiz telgraf depo bölümünden Mülâzım-ı sâni İhsan Efendi'nin, Fizan'da telsiz telgraf istasyonu kurmak üzere, teşkilât-ı mahsusaya (o zamanki gizli teşkilâtın adı) tayini hakkında bir emir yazınız ve derhal kendisine tebliğ ediniz» demiş.

Kumandanım:

— Bu sonuç karşısında çok üzüldüm. Sizin henüz çok genç olduğunuzu söyleyemedim. O tarihte ben tam on sekiz yaşımdaydım.

Daha önceleri gönüllü olarak talip olduğum vazifelere neden dolayı tayin edilmediğimi anlamıştım: Çok genç.

Sevincimden yüzbaşımın boynuna sarılmamak için kendimi zor tuttum. Ancak kendisine çok teşekkür ettim. Büyük bir sevinçle odamdan fırladım. Bu şahâne müjdeyi herkesten önce anneme vermeliydim. Kışlanın uzun taş koridorundan koşar gibi yürüdüm. Olmaz, annem belki üzülür. Ona Fizan'a gideceğimi, özellikle denizaltı gemisine bineceğimi söylememeliyim. Kısa bir müddet önce Midilli zirfesinde Çanakkale'de şehid olan akrabamız Kenan'ın acısı henüz çok taze.

Akşam yoklamasında bölüğe şöyle hitab ettim:

— Çok uzak bir yere tayin oldum. Yanıma iki telsizci ve bir motorcu alacağım. Gönüllü olanlar üç adım ileri!

Birkaç er müstesna bütün bölük üç adım ileri fırladı.

— Çok uzak. Çok sıkıntılı bir seyahat. Büyük mahrumiyet ve tehlike içinde yaşamak icab edecek. Biraz daha düşünün. Ve tekrar etti:

Polis memuru Cafer Tayyar.

seydi. Ummadığı anda aldığı ihbarı, o an için sonuçlandırmaya ne hâli ve ne de kadrosu müsaaitti. Bir ara kendini toplayan karakol âmiri Raşid, durumu telefonla Dolapdere Merkez Başkomiseri Hasan Tahsin Bey'e bildirirken, Agaton Gargaça da, az evvel yanında ayrıldığı Hirisantos'un şüphelenmemesi için bulunduğu yere dönmüştü.

İhbarın diğerleri gibi doğru olup olmadığının tahkiki maksadıyla görevlendirilen Komiser Muavini Muharrem (Alkor) ile samimi meslekdaşı polis memuru Cafer Tayyar, az sonra Papazköprü karakoluna geldiler. Gecenin bir hayli ilerlemiş saatinde alt kat koridorda Komiser Muavini Muharrem'in sesi geliyordu:

— Akşamcılar da dahil, bütün memurları kaldır!...

Daire nöbetçisi Eyüplü Naci telâşa kapılmıştı. Emri veren âmiri değildi ama, kendisinininki fazla içkiden çoktan odasına çekilmişti. Gürültüye uyanan polis memuru Şükrü (Güzel) çağırılmadığını görünce, kendiliğinden giyinerek aşağıya indi. Buna Komiser Muavini Muharrem'in canı sıkılmıştı. Sert bir çıkışla:

— Sen niye geldin? sualine, polis memuru Şükrü'nün taaccüple:

— Kızmana sebep yok, memur aramıyor musunuz? Bu karakolda olduğuma göre, benim de olanlardan haberim olması gerek; cevabına karşı Muharrem de:

— Madem ki kalktın, söyleyeyim!... Di-yerek, meseleyi ona da açtı. Fakat bu defa merkezden gelen dokuz ve karakoldan

toplanan beş memur ki, ceman on dört kişi, tartışmaya koyuldular. Tutahım mı? Yoksa vuralım mı? deniyordu. Heyecanlanan Şükrü Efendi'nin teklifi yerinde idi: — Yakalasak, nasıl olsa işgalciler elimizden alacak. Öldürelim daha iyil!...

Bu konuşma arasında Nasırcı Mustafa ile Beşiktaşlı İbrahim adındaki iki polis memuru, gözcü olarak viran eve gönderilmişti. Tahtaperde dışında pusuya yatan bu iki memur, gelecek olan arkadaşlarını beklemeye koyuldular.

DOST ELİNDEN GELEN KURŞUN

Vakit hayli ilerlemişti. Hirisantos'un yanına dönen Agaton Gargaça, polislerin gecikmesinden endişe ediyordu. Acaba ihbar edişini Rumlar da duymuşlar mıydı? Bir ara yattığı yerde olanlardan habersiz derin uykuya dalan Hirisantos'a baktı, sonra anı bir kararla eli belindeki tabancaya gitti.

Birbiri ardı sıra patlayan silâh seslerini işiten karakoldakiler, hemen harekete geçerek olay yerine geldikleri zaman, evvelce gönderdikleri iki polisi, şeririn başı ucunda ellerinde tabancaları olduğu halde beklerken gördüler. Bu'defa Muharrem ile Cafer Tayyar da birkaç el daha ateş ettilerse de Hirisantos, Agaton Gargaça'nın kurşunlarıyla çoktan can vermişti.

Hirisantos'un cesedi ertesi günü gönderildiği Sinanköy kilisesi papazına zorla kabul ettirilerek, yakındaki mezarlığa gömdürüldü. Olay kısa zamanda etrafa yayılmıştı. Kimse onun öldüğüne inanmıyor, hâlâ Yunanistan'da olduğunu söylüyorlardı. Ama Agaton Gargaça tarafından öldürüldüğünü anlayan yakınları, balıkcıyı tehdide başlamışlardı. Müşkül durumda kalan bu adam, evvelce anlaştığı Galatasaray Merkez Memuru Kemal Bey'e müracaat etti. Çare olarak, ailece Samatya'da Sancak'ar Hayreddin mahallesinde, bir eve naklettirildi.

Fakat Hirisantos'un ağabeyi Koço, bu evi keşfetmesi ve olaydan iki ay sonra, oturdukları alt kata, intikam hırsıyla bomba atarak; on yaşındaki oğlu Aristidi'nin ayağından yaralanmasına ve on dört yaşındaki kızı Panayota'nın da kulağının kopmasıyla yüzünün yanmasına sebep olmuştur (Panayota, Yunanistan'da ölmüştür. Kendisiyle görüştüğümüz Aristidi ise Dolapdere'de sobacılık etmektedir).

Netice olarak Hirisantos'un yirmi bir cana kıydığı bu cinayet serisinde, vurduğu on üç polisten ancak üçü yaralı kalmış, diğer dokuzu ise şehadet mertebesine erişmiştir...

Tarihçe ve Savaş

Afrika Hâtıraları: 2

Denizaltı ile Afrika'ya Doğru

Yazan: İhsan Aksoley
Em. Gn. Dr. Müh.

BİNDİĞİM denizaltı gemisi takriben 250 tonluktu. 3 bölmeliydi. Bölmeler birbirinden bir insan geçecek büyüklükte yuvarlak deliklerle ayrılmıştı. Arka bölmede sağlı ve sollu monte edilmiş iki dizel motoru vardı. Normal hâllerde daima bir motor çalışırdı. İkinci motor, tehlikeli zamanlarda ve takiplerde çalıştırılırdı. Su üstünde bir motorla takriben 10 - 12 mil, iki motorla yaklaşık 18 mil yapardı. Su altında akümülatörlerin çalıştırdığı elektrik motorlarından faydalanılırdı ve 2 - 3 mil yapardı. Denizaltı gemisinin dip kısmında bulunan akümülatörler, ayrıca elektrikle işleyen cihazları da çalıştırırdı.

Orta bölmede kumanda merkezi vardı. Ayrıca sağa ve sola dar birer kanape konmuştu. Bu kanapelerin birinde mühendis subay, diğerinde nöbetçi olmayan kaptan yatardı. Yatma sırasında bir perde ile kanapeler kapanırdı.

Baş kısımda boş bir yer vardı. Buraya Afrika grupları kumandanlığına gönderilen malzeme, eşya, ilaç ve cephaneye istif edilmiş, bunların üstünde ancak sürünecek girilebilecek kadar boş bir kısım bırakılmıştı. Bu yüklerle geminin bordası

arasında, bir insan geçebilecek kadar boşluk vardı. Buradan Alman erleri, zaman zaman geminin baş tarafına geçerek çalışırlardı.

Bu bölmede yemek pişirmek için de bir yer ayrılmıştı. Bir kenarda da hepimizin kullandığı ve açıkta bir helâ küveti vardı. Motor dairesinde 1, santralde 2, telsizde 1, ve kaptan kulesinde 2 er nöbette bulunurdu. Gündüzleri zaman zaman su altında, geceleri ise su üstünde seyrederdik.

Denizaltı gemisinde benim için çok zor olan iki şey vardı. Birisi açıkta ve herkesin gözü önünde olan helâ. Aynı zorluğu duyan çavuşlarım, bir battaniyeden yaptıkları külâhı, küvetin üstüne asardı ve biz de külâhın içine girerdik. Almanlar bizim bu hâlimize hayret eder, gülerlerdi. İkinci zorluk sandıkların üzerinden ancak sürünerek geçtikten sonra cephaneye ve altın dolu tahta sandıkların üzerine yatmak. Asker her şeye kolayca alışıyor. Ben de alıştım buna.

Denizaltı gemisinin içinde gündüz ve gece fark edilmezdi. Beraber seyahat ettiğimiz kamacı ustası Hâlis Efendi, başımızın üst-

احتلال بريطانيا لإقليم طرابلس ١٩٤٣-١٩٥٣

محمد رجائي ريان*
جامعة اليرموك، إربد، الأردن

ملخص

تتناول هذه الدراسة التاريخية الأحداث التي وقعت في إقليم طرابلس الليبي في فترة الاحتلال البريطاني ما بين ١٩٤٣، ١٩٥٣، في هذه السنة الأخيرة عقدت المعاهدة البريطانية الليبية.

واشتملت الدراسة على الإجراءات التي قامت بها الادارة العسكرية البريطانية بعد الاحتلال البريطاني، ثم الموقف الدولي من قضية إقليم طرابلس التي أفرزتها مشكلة المستعمرات الإيطالية بعد نهاية الحرب العالمية الثانية، وأوضح البحث موقف بريطانيا من تلك القضية في الوقت الذي كانت تحتل فيه إقليم برقة أيضاً، في ذات الوقت كانت فرنسا تحتل إقليم فزان. كما أوضح البحث مواقف الدول الكبرى من تلك القضية وتنافر مصالحها، ثم عرض القضية على الأمم المتحدة بعد فشل حلها في المؤتمرات الدولية التي سبقت قيام الأمم المتحدة، وتبني الأمم المتحدة للقرار رقم (٢٨٩).

أما الأحداث التاريخية، فقد تكونت من النشاطات السياسية في الإقليم، ومواقف الإدارة العسكرية منها، ثم نشأة الأحزاب السياسية العربية الإيطالية وبرامجها السياسية، وموقفها من الاحتلال البريطاني والخطط البريطانية بعد وصول مندوب الأمم المتحدة لتنفيذ قرارها بتحقيق وحدة ليبيا واستقلالها، وأخيراً المعاهدة البريطانية الليبية وخلفيتها التاريخية.

مقدمة

تشكل طرابلس (ضم الباء وتسكين اللام) أحد الأقاليم الثلاثة التي تتكون منها ليبيا، مع برقة وفزان، ويتضمن النصف الغربي من ليبيا، وكان يقطنها البربر، (Abun - Nasr، 1977: 3)، ثم فتح العرب المسلمون المنطقة واختلط العرب بالبربر إلى درجة كبيرة، ونتيجة

جميع الحقوق محفوظة لجامعة اليرموك، ١٩٩٣

* استاذ مشارك في قسم التاريخ، كلية الآداب، جامعة اليرموك، إربد، الأردن.

الموضوع: أثر التحديث على تغير بناء الأسرة الليبية الحضرية : دراسة ميدانية بالتطبيق على مدينة «طرابلس» ليبيا

إعداد: علي محمد الصادق البشي

إشراف: أ.د. سامية مصطفى الخشاب

م.ك : ١٩٩٧/٩/١

رسائل الدكتوراه

لقد مرت عمليات التغير الاجتماعي ، التي طرأت على المجتمع الليبي ، وعلى الأسرة الحضرية فيه بالذات بمراحل كثيرة ، اختلفت في نوعها ومظهرها ودرجة سرعتها ، وأدت في النهاية إلى بروز أهم مظهر من مظاهر التغير الاجتماعي وأحدث نوع فيه ، وهو ما يعرف « بالتحديث » الذي كان له بالغ الأثر في تغير بنائها وثقافتها ووظائفها .

ويهتم هذا البحث بدراسة التحديث وعوامله دينامياته كعامل فعال له تأثيره الواضح على الأسرة الليبية الحضرية بما أحدثه فيها من تغيرات كبيرة ، وهو ما يعطى لهذه الدراسة أفضلية السبق على صعيد المجتمع الليبي ، ويؤكد أهميتها ، ويحقق أهدافها ويعمل بالتالي على محاولة التشخيص العلمي لواقع هذه الأسرة ، وما طرأ عليها من تغير ، في أبنيتها ومختلف جوانبها باعتبار ذلك قضية اجتماعية مهمة شغلت ولا تزال بالباحثين الليبيين عموماً ، ودفعت الباحث ، كواحد منهم - لتناولها بالبحث والدراسة .

وقد اشتملت هذه الدراسة - كغيرها - على عدد من المفاهيم والتعريفات ، فضلاً عن عدة فروض انبثقت من مجمل التراث النظري لعلم الاجتماع العام ، والاجتماع العائلي بشكل خاص ، ومن النظريات المعروفة في مجال التحديث ، حيث افترض الباحث :

١- أن للجوانب أو العوامل الاجتماعية والاقتصادية للتحديث أثراً على تغير بناء

الأسرة الليبية الحضرية .

٢ - أن للجوانب أو العوامل الثقافية للتحديث أثراً على تغير بناء الأسرة الليبية

الحضرية .

٣ - أن للتحديث ممثلاً في سماته الحضارية ومظاهره ومؤشراته المادية والتكنولوجية

الحديثة أثراً على تغير بناء الأسرة الليبية الحضرية .

وقد تم وضع هذه الفروض الثلاثة موضع التحقق والاختبار عن طريق عمل ميداني

طبقت فيه الأساليب المنهجية والإجراءات الميدانية المعروفة في هذا المجال ، وصولاً للنتائج

المأمولة بشأنها ، وقد تحققت هذه الفروض جميعها وصدقت توقعات الباحث .

ولقد تعرض الباحث في القسم الأول من الرسالة للكلام عن أدبيات الموضوع ، ما ورد

فيها عن التحديث وعلاقته بالأسرة ، وأثره على بنائها ، مستخلصاً ذلك من التراث النظري

لعلم الاجتماع ، ومن الدراسات السابقة ، وما جاء فيها من قضايا وأفكار وأطر نظرية ،

مستعرضاً كذلك التغيرات الاجتماعية البنائية ، التي مر بها المجتمع الليبي ، وانعكاساتها

على الأسرة فيه ، بما تعرضت له من تحولات بنائية ، تحت تأثير التيار التحديثي المعاصر ،

وفى سياق ذلك استعرض الباحث أيضاً بعض المداخل النظرية التي تتناول قضية التحديث ،

مركزاً بالخصوص على عدد من النظريات التحديثية المعاصرة التي حاولت تفسيره بما قدمته من

أفكار ومسلمات وأطر نظرية مختلفة بحسب اتجاهاتها ومنطلقها الفكرية ، ليختار منها في

النهاية ، نظرية ليرنر D. Lerner للتحديث كمطلق لدراسته ، وكإطار نظري ومرجعي يفسر

فيه ومن خلاله نتائجها ، موضحاً مبررات اختياره لها ، تفضيلها على غيرها ، منهياً بذلك

الجزء النظري ، لينتقل بعده إلى الجزء الميداني من الرسالة ، الذي يركز فيه على الإجراءات

الميدانية الخاصة باختبار الفروض الثلاثة ، وتحليل البيانات بقصد الوصول إلى نتائج بشأنها ،

من خلال خمسة فصول ، يختتمها بتقييم تلك النتائج ، ومناقشتها والتعقيب عليها ، وإيراد

ما يراه من توصيات عامة ومستقبلية ، واستكمالاً للشكل المنهجي فقد قسم الباحث رسالته

إلى قسمين يشتملان على عشرة فصول ، تناول في القسم الأول منها الجوانب النظرية ،

والمحاور المشار إليها آنفاً وحوى خمسة فصول :

06 EYLÜL 2007

في القرن الثامن قبل الميلاد، وأصبحت فيما بعد عاصمة للاتحاد الفيدرالي الفينيقي. وازدهرت المدينة في عصر السلوقيين والرومان. فتحها العرب سنة ١٧هـ / ٦٣٨م، وازدهرت المدينة أيضاً في أثناء حكم بني عمار لها في القرن الحادي عشر للميلاد.

وفي عام ٨١هـ / ٧٠٠م استولى عليها الصليبيون بعد أن دمرت تماماً، ثم استرجعها منهم العرب المسلمون في عهد السلطان قلاوون عام ٥٠٣هـ / ١١٠٩م، وأعيد بناؤها وترميمها من جديد، ولكنها في عام ٦٨٨هـ / ١٢٨٩م دُمِّرت ثانية أثناء صراعها مع المصريين، وبعدها خضعت المدينة للعثمانيين، ومن ثم لسلطات الانتداب الفرنسي والذي استمر حتى حصول لبنان على استقلاله عام ١٩٤٣م في عهد الرئيس بشارة الخوري.

سميح ظاظا

صورة جوية لمدينة طرابلس

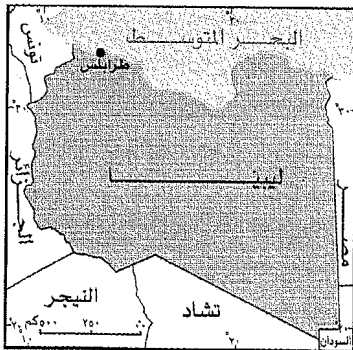
الاقتصادية الأخرى لسكان المدينة صيد السمك والإسفنج، وذلك بحكم موقعها الجغرافي. ويعد الزيت والحرير والحمضيات والصوف أهم صادرات المدينة. وفي مدينة طرابلس مرافق سياحية ومعالم أثرية ونشاطات مصرفية وثقافية مختلفة، وأهمها معرض طرابلس الدولي، وقلة ترجع لأيام الصليبيين، تعرف باسم بانيها ريمون دوسان جيل Raymond de Saint Gilles، ومساجد عديدة تعود إلى أيام المماليك، والعديد من الحمامات الأثرية. ومدينة طرابلس أسسها الفينيقيون

مراجع للاستزادة:

- يحيى الشامي، موسوعة المدن العربية والإسلامية (دار الفكر العربي، بيروت ١٩٩٣م).

■ طرابلس (إقليم) - طرابلس الغرب

■ طرابلس الغرب

عاصمة للدولة.

تقع طرابلس الغرب في الجزء الغربي من الساحل الليبي المعروف باسم إقليم جفارة، ففوق واحد من البروزين الوحيدين لهذا الجزء من

بقرية أنابيب نقل النفط والغاز الطبيعي في منطقتي برقة وسرت، فقد استطاعت الاحتفاظ بمكانتها الاقتصادية، وبأهميتها التاريخية والسياسية، وبقيت المدينة الأولى في ليبيا. فعلى سبيل المثال أدت محاولة تشييد «البيضاء» في عام ١٩٦٣ واعتمادها عاصمة جديدة لليبيا، إلى تباطؤ تطور مدينة طرابلس الغرب، إلا أن ذلك لم يمنعها من أن تبقى عاصمة للجزء الغربي من المملكة الليبية آنذاك والذي ضم نحو ثلثي سكان المملكة، ولتسترد فيما بعد من جديد مكانتها الأولى بوصفها

طرابلس الغرب عاصمة ليبيا (الجمهورية العربية الليبية الشعبية الاشتراكية العظمى)، والمدينة الأولى فيها من حيث الأهمية التاريخية والسياسية والاقتصادية؛ فهي أكبر مدنها، وأهم مركز إداري وعلمي وصناعي وتجاري فيها. كانت منذ القدم تشكل النهاية للطرق الصحراوية الآتية من الجنوب باتجاه أطراف البحر المتوسط. وعلى الرغم من المنافسة الاقتصادية والسياسية التي واجهتها هذه المدينة منذ نشأتها حتى الآن، من قبل مدن الساحل الليبي الأخرى، وخاصة من المدن التي تنتهي

QUELQUES ASPECTS DE LA DEUXIÈME PÉRIODE OTTOMANE DANS LA TRIPOLITAINE

Nad'a Zimová, Praha

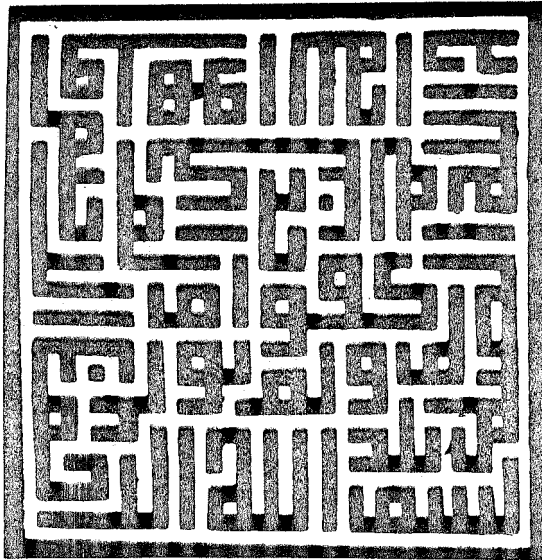
L'histoire de la Tripolitaine sous la domination ottomane (1551—1911), partage certes plusieurs traits caractéristiques communs avec les autres anciennes provinces ottomanes de l'Afrique du Nord et, tout particulièrement, l'Algérie et la Tunisie, avec lesquelles elle constituait, pendant certaines périodes historiques, une entité qu'on pourrait appeler le « Maghreb ottoman ».¹

Il n'en reste pas moins que, même dans le cadre d'un tel Maghreb ottoman, la place de la Tripolitaine est assez particulière, ne serait-ce qu'en raison du fait que, pour l'Algérie et la Tunisie, l'administration ottomane est relativement de plus courte durée. Dans ces deux pays (l'Algérie et la Tunisie), l'administration ottomane, directe pendant les premières phases, indirecte et plus souple pendant les étapes ultérieures, se termine par l'annexion des ces territoires par une puissance coloniale européenne: la France. L'Empire ottoman — comme presque partout — cède donc ses positions, pendant la période de partition de l'Afrique, à l'une des puissances qui se partagent le continent africain au cours de XIXe siècle. De ce point de vue, ni l'Algérie ni la Tunisie ne présentent des exceptions par rapport aux autres provinces ottomanes en Afrique.

C'est exactement à cet égard que la Tripolitaine est un cas spécifique. En effet, après la première période de l'administration directe et la période de l'administration indirecte, la Tripolitaine devient de nouveau un territoire ottoman directement administré. Alors que pendant une certaine période l'Empire ottoman se présentait dans les autres parties de l'Afrique et du monde comme un territoire colonisé et partagé par des puissances européennes, le cas de la Tripolitaine, reconquise par les troupes en 1835, apparaissait comme un phénomène allant à l'encontre du courant de l'histoire prédominant à cette époque. C'est ainsi que pendant une certaine période historique, la

¹ Citons dans ce contexte le terme Garb ocakları, les Ocaks de l'Ouest, le nom donné par les Turcs aux trois provinces de l'Afrique du Nord, la Tripolitaine, la Tunisie, l'Algérie, cf. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi*, III/2, Ankara 1954, p. 293. Sur le terme Garb ocakları voir R. Mantram, *L'évolution des relations entre la Tunisie et l'Empire Ottoman du XVIe au XIXe siècle*. Essai de synthèse, Cahiers de Tunisie, VII, 1959, p. 321, et aussi A. Çaycı, *La question de la suppression des consulats tunisiens en Italie et l'Entente italo-turque de 1863*, Cahiers de Tunisie, XIV, 1966, p. 41, note 1.

Trabulsi

Basmala, Siria XVIII sec.

Per scelte tipografiche e in considerazione del carattere della nostra rivista, che si rivolge anche al pubblico non specialista, è stato consigliato agli autori di adottare traslitterazioni dall'arabo e da altre lingue orientali molto semplificate, che possono risultare diversificate da un caso all'altro, secondo le preferenze degli autori. È stata altresì consigliata una estesa adozione della grafia entrata nell'uso comune italiano per nomi comuni e propri (geografici, di persona, ecc.).

La riconquista musulmana di Tripoli nel 1551

di Mentor Cioku-Gropa

16

Quando gli Italiani sbarcarono a Tripoli, nel 1911, erano passati quasi esattamente quattro secoli da una precedente occupazione europea di quella città, quella iniziata dagli Spagnoli nel 1510; questa sarebbe durata poco più di quaranta anni, poiché nel 1551 una spedizione turca, affiancata dalle forze musulmane locali, riconquistò all'Islam la città maghrebina. L'occupazione italiana, che soprafecce la ventennale coraggiosa resistenza locale ed impose il dominio coloniale sull'intera Libia, sarebbe durata una trentina d'anni, ancor meno di quella del secolo XVI.

La riconquista musulmana di Tripoli nel 1551 — quando ne furono scacciati i Cavalieri di Malta, cui la città era stata affidata nel 1530 dall'imperatore Carlo V — idealmente si collega dunque alla riconquista, formale e sostanziale, dell'indipendenza della Libia da ogni presenza e ingerenza straniera realizzata nel nostro secolo.

« L'anno 958 (*dell'egira*) una squadra del Sultano Solimano passò dalla suddetta città, essendo diretta in soccorso di Qiliğ 'Alī Pascià, che stava assediando Halq al-Wādi; con la squadra trovavasi come comandante Dorghūt Pascià; allora Murād gli andò incontro su una nave con i notabili di Tāğurā, che gli si erano sottomessi; domandarono a Dorghūt di aiutarli ed egli rifiutò, adducendo il motivo di non essere autorizzato a ciò. Allora quelli gli dipinsero l'impresa come facile ed egli accettò a condizione che gli rilasciassero un'attestazione assumendosi ogni responsabilità in sua vece davanti al Sultano per aver contravvenuto ai suoi ordini. Gli rilasciarono l'attestazione e così assediaron Tripoli per mare e per terra, e la presero. Dicesi (che fu presa) d'assalto; si dice anche che gli abitanti chiesero ed ottennero « l'amān » e ne uscirono ».

Tرابلس

La Medina di Tripoli

*Dal piano regolatore del 1912 ai lavori del 1936-37 **

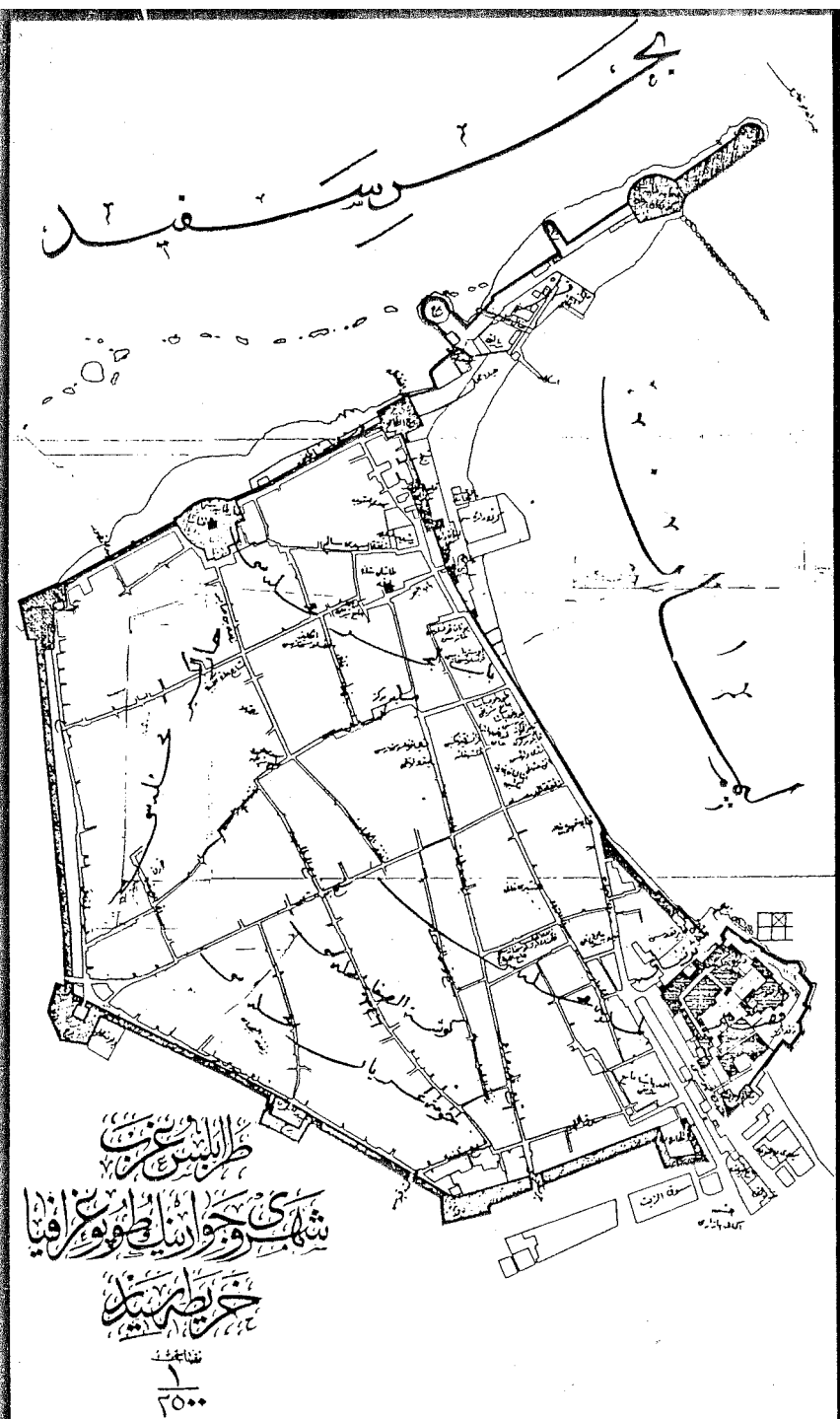
di Ornella Sangiovanni

I primi interventi edilizi dopo l'occupazione italiana di Tripoli (ottobre 1911) si concentrarono in due direzioni: la redazione di un Piano Regolatore Generale (PRG) per la città e la sistemazione della zona dell'Arco di Marco Aurelio. Il piano regolatore venne approvato con R.D. 2 Settembre 1912, n. 1098; l'edizione definitiva, con le opportune varianti, è del 1914¹.

Come appare a un esame delle planimetrie, esso rispettava più o meno la città storica, fatta eccezione per un allargamento stradale lungo Sciarra Giama Mahmud e la Hara el-Seghira (nel quartiere ebreo), l'abbattimento di tutti i fabbricati fiancheggianti la via Suq en-Naggiara (che conduce da piazza dell'Orologio alla via dei Bastioni) dal lato verso il mare, per agevolare il traffico fra la città e il nuovo porto (allora in costruzione), e per la condizione della cinta muraria, per la quale erano previste estese demolizioni, motivate sia dalle necessità di ampliamento urbanistico sia dall'urgenza di procurare materiale di riempimento necessario alla costruzione delle dighe e delle banchine del porto. La Soprintendenza ai Monumenti e Scavi della Tripolitania, a capo della quale era Salvatore Aurigemma, valente archeologo e studioso², si oppose però alla distruzione delle mura: venne pertanto nominata una commissione con il compito di decidere sulla loro sorte e stabilire quali parti dovessero essere conservate. Il suo parere non fu però tenuto in gran conto.

Agli inizi del 1914 cadde la prima cortina, a Sud-ovest della città, lungo Sciarra Sidi Omran. Seguì l'abbattimento della cortina opposta, lungo il mare, tra il Forte della Vite e il Forte Spagnuolo, compreso il grosso caposaldo del Forte del Faro (Burg et-trab): i lavori, iniziati nell'agosto 1914, terminarono nell'autunno 1915³. Sul luogo del Forte del Faro verrà poi realizzato il Piazzale della Vittoria (raccordato al sottostante Lungomare della Vittoria da una gradinata), con al centro il Monumento omonimo, opera dell'architetto Armando Brasini. A metà del 1915, contro il parere della Soprintendenza, furono abbattute altre parti della cinta mura-

13 MAYIS 1097

Pianta della vecchia città di Tripoli delineata da Feimi-Bev nel 1910

IV. BERKA, TRABLUSGARB ve CİVARININ FETHİ

1. Berka ve Zevîle'nin Fethi
2. Trablusgarb ve Cîvârının Fethi
3. Sebre'nin Fethi

Nadir ÖZKUYUMCU, FETHİNDEN EMEVÎLERİN SONUNA KADAR
MISIR VE KUZEY AFRIKA- * 18-132 / 639-750 *, (DOKTORA TEZİ), İSTANBUL-1993 •

11 KASIM 1996

سلسلة
تاريخ طرابلس الحضاري
(٣)

Trablus

تاريخ طرابلس

السياسي والحضاري عبر العصور

عصر الصراع العرقي - البيرنطي
والحروب الصليبية

الجزء الأول

٩٥٦.٩١
T.F.U. 7

الدكتور

عمر عبد السلام تدمري

أستاذ التاريخ الإسلامي في الجامعة اللبنانية
طرابلس

دار الإيمان

مؤسسة الرسالة

02 TEMMUZ 1998

طَرَابُلسُ

تَحْتَ حُكْمِ الْأَسْبَانِ وَفُرْسَانَ مَالِطَا

تَأَلَّفَ
ايتُورِي رُوسِي

تَرْجَمَهُ وَقَفَّيْمُ
خَلِيفَةُ مُحَمَّدٍ التَّالِسِيِّ

Türkiye İslam Vakfı İslam Ansiklopedisi Baskısı	
Yayımlı Sayı :	15116
Tasnif No. :	961-2 E.T.T.T.

Türkiye İslam Vakfı

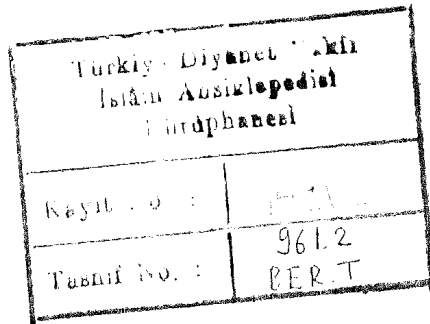
طرابلس

من 1510 الى 1850

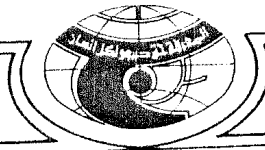
02 TEMMUZ 1993

تأليف
كُوستانزيو بَرِنِيَا

تعريب
خليفة محمد التليسي

الدار الجماهيرية للنشر والتوزيع والإعلان
مصراتة - الجماهيرية العربية الليبية الشعبية الاشتراكية العظمى

127 Kopya
R. K. K. K.

TRABLUSGARB

تاريخ طرابلس قديمًا وحديثًا منذ أقدم الأزمنة حتى عصرنا الحاضر

02 TEMMUZ 1993

تأليف الأستاذ
سميح وجيه الزين
مجاز في الصحافة

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Enstitüsü	
Kayıt No. :	12768
Tasnif No. :	1112 226/1

دارالاندلس
للطباعة والنشر ببيروت

Askerî Mecmua

NİN
TARİH KISMI

1 - Birincikânun - 1940

On dördüncü yıl

Sayı : 59

1911 — 1912

TÜRK - İTALYAN HARBI

II. Cilt

Yazan:
Kur. Yzb.
İ. REVOL

Çeviren:
Emekli Tümgeneral
KADRI DEMİRKAYA

1 9 4 0

Askerî Mecmua

NİN
TARİH KISMI

1 — Eylül — 1940

On dördüncü yıl

Sayı : 58

1911 — 1912

TÜRK - İTALYAN HARBI

Yazan:
Kur. Yzb.
İ. REVOL

Çeviren:
Emekli Tümgeneral
KADRI DEMİRKAYA

1 9 4 0

Author: LE GALL, MICHEL F.
Title: PASHAS, BEDOUINS AND NOTABLES: OTTOMAN ADMINISTRATION IN TRIPOLI AND
BENGHAZI, 1881-1902 (LIBYA)
School: PRINCETON UNIVERSITY (0181) Degree: PHD Date: 1986 pp: 278
Source: DAI 47/08A, p.3165 Publication No.: AAC8626173
Subject: HISTORY, MIDDLE EASTERN (0333); HISTORY, AFRICAN (0331)
Abstract: In the face of the French invasion of Tunisia (1881) and the British

occupation of Egypt (1882), the Sublime Porte gave renewed attention to its last provinces on the southern shores of the Mediterranean, Tripoli and Benghazi. Although these provinces were economically of limited worth, they were of interest because of their strategic value.

The purpose of this dissertation is to examine how the authorities in Istanbul became more active in the administration of these peripheral provinces between 1881 and 1902, and the measures that they used to consolidate Ottoman rule there. The Ottoman governors were obliged to rely on local notables for help in a variety of matters from collecting taxes to accomodating the 100,000 Tunisian refugees who streamed into Tripoli following the French invasion. The objectives of centralization often seemed to flounder in the face of the government's reliance on local surrogates to implement their policies, but in the end, the provincial governments of Tripoli and Benghazi succeeded in introducing a number of reforms, notably in the areas of tax reform. The raising of revenue was essential for the implementation of defense reforms and the carrying out of public works since the empire had declared bankruptcy in 1875, and was unable to subsidize any of these reforms. 49

The thesis is divided into four chapters. The first chapter examines the impact of the French invasion of Tunisia on the provincial politics of Tripoli and shows how the issue of the Tunisian tribes and refugees dominated the political scene until 1893. The second chapter reviews the reforms in public finance introduced by the Ottoman government in Tripoli and argues that these reforms were inextricably connected with several other sectors, notably defense and the growth of municipalities. The third chapter reviews the impact of the decline of trans-Saharan trade on the economy and politics of Tripoli. The final chapter examines Ottoman-Sanusi relations and tries to reinterpret them in the light of new Ottoman documentation. It argues that the central issue in their relations was tax jurisdiction.

27 MAR 1997

A. KAVAS Kp

Trablusgmb/Gad/Nijer/Fizan
Rossi, Ettore

ANNO IX - Nr. 4.

APRILE 1929

ORIENTE MODERNO

RIVISTA MENSILE

D'INFORMAZIONI E DI STUDI PER LA DIFFUSIONE DELLA CONOSCENZA
DELL'ORIENTE, SOPRA TUTTO MUSULMANO, PUBBLICATA A CURA
DELL'ISTITUTO PER L'ORIENTE. - VIA NAZIONALE 89, ROMA (3).

SEZIONE POLITICO-STORICA

PER LA STORIA DELLA PENETRAZIONE TURCA NELL'INTERNO DELLA LIBIA E PER LA QUESTIONE DEI SUOI CONFINI

Il dominio dei Turchi Ottomani nel territorio della Libia (Tripolitania e Cirenaica, in arabo ed in turco *Tarābulus al-gharb*) va distinto in due periodi: il primo dal 1551 al 1835, il secondo dal 1835 al 1911.

Nel primo periodo, per uno spazio di quasi tre secoli, l'influenza turca si esercitò soltanto sulla regione costiera e più ad occidente, in Tripolitania, che ad oriente, in Cirenaica; l'autorità del governo centrale di Costantinopoli fu direttamente sentita a Tripoli nella seconda metà del secolo XVI, quando la Porta vi spedì governatori propri assai potenti e temuti come Murād Āghā (1551-1554), Dorghūt Pascià (1554-1565), Ulūğ 'Alī (Lucciali) Pascià (1565-1568). In seguito la provincia, o meglio l'*ōgiāq*, di Tripoli, come Tunisi ed Algeri, riconobbe soltanto di nome la sovranità della Porta; il governo restò in balla della milizia locale dei Gianizzeri e dei Qōlōghlī; il Pascià mandato da Costantinopoli era spesso respinto e quando poteva sbarcare era tenuto in disparte e privato di qualsiasi ingerenza negli affari del Governo. Alcuni dei capi locali, di solito avventurieri che riuscivano ad ottenere il favore della oligarchia militare e corsara, arrivavano talora a farsi riconoscere dal governo di Costantinopoli e a farsi rilasciare firmani d'investitura e il titolo di Pascià; spesso tali riconoscimenti erano il frutto di intrighi orditi presso la Porta e di generosi donativi mandati ai ministri del Sultano. Tale fu il caso di Sāqizlī (Chiota) Moḥammed Pascià (1633-1649) e di Sāqizlī 'Osmān Pascià (1649-1672) e di pochi altri. Più spesso il governo dell'*ōgiāq* di Tripoli passò da un capo all'altro secondo le ambizioni dei singoli ed i capricci delle soldatesche e dei corsari per decenni di anarchia che furono particolarmente turbolenti all'inizio ed alla fine del secolo XVII.

NEUVIÈME ANNÉE

N° 33

JANVIER 1902

REVUE TUNISIENNE

ORGANE TRIMESTRIEL DE

L'INSTITUT DE CARTHAGE

(Association Tunisienne des Lettres, Sciences et Arts)

SOMMAIRE

- *** Notes sur les tribus de la Régence.
- D. CARTON Un pays de colonisation romaine.
- A. BOULLIER La congélation des vins comme remède à la crise vinicole dans l'Afrique du Nord.
- V. GERMAIN Nos émigrants siciliens chez eux.
- E. BIRBÈS Culture de l'*Ipomopsis elegans*.
- ISAAC CATTAN *Majnoun Leila*, recueil de poésies arabes.
- J. ALIX Corippe : *La Johannide*.
- Bibliographie.
- Institut de Carthage : Assemblée générale, renouvellement du Bureau, nécrologie, décorations, admissions.

TUNIS

Au Secrétariat Général de l'Institut

HÔTEL DES SOCIÉTÉS FRANÇAISES

IMPRIMERIE RAPIDE (Louis NICOLAS, directeur)

1902

A. KAVAS Kp

Triblins

11 OCT 1907

NOTES SUR LES TRIBUS DE LA RÉGENCE

Les indications générales qui suivent sont un simple aperçu d'ensemble sur l'histoire des tribus de la Régence.

Pour plus de clarté et sans s'astreindre à un groupement rigoureusement technique ou géographique, du reste absolument impossible à réaliser en raison de la division, de la dispersion et du mélange des races constituant la population de la Régence, il a semblé utile de s'arrêter à une classification par régions des tribus ayant à peu près les mêmes mœurs, le même genre de vie, en s'appliquant à en synthétiser la description et en ne consacrant que quelques lignes à énumérer la formation de chaque groupe et les caractères particuliers qui distinguent ses divers éléments.

C'est ainsi que l'on est amené à diviser le territoire de la Tunisie en sept régions, savoir :

- 1° Le Nord et le Nord-Ouest, comprenant le massif montagneux de la rive gauche de la Medjerda depuis la frontière algérienne jusqu'à l'embouchure de ce fleuve;
- 2° Le Nord-Est, englobant la région de Tunis et la presqu'île du Cap-Bon;
- 3° L'Est, marqué par la bande de littoral s'étendant du parallèle de Hammamet jusqu'au seuil de Gabès;
- 4° La région centrale, de la rive droite de la Medjerda à la ligne des chotts;
- 5° L'Ouest, se prolongeant de Ghardimaou, le long de la frontière algérienne, aux oasis de l'Extrême-Sud;
- 6° Le Sud-Ouest, constitué par le Djerid, le Neftaoua et les abords du Sahara;
- 7° Le Sud-Est, depuis Gabès jusqu'aux confins de la Tripolitaine.

I

Région du Nord et du Nord-Ouest

Cette partie du territoire de la Régence comprend deux groupes de population absolument distincts : l'un d'origine nettement berbère, l'autre d'essence véritablement arabe.

D'une manière générale, le premier groupe s'étend de la frontière algérienne aux environs du cap Blanc, occupant tout le massif montagneux des dernières ramifications de l'Atlas septentrional; le second embrasse tout le bassin moyen et inférieur de la rive gauche de la Medjerda.

- GUSTAVE FLAUBERT : Au pays de Salammô, *Revue de Paris*, 1er déc. 1911.
 AUGUSTIN BERNARD : Le « dry farming » et son application dans l'Afrique du Nord. *Ann. de Géogr.*, 15 nov. 1911.
 E. F. GAUTIER : Profils, en long, des cours d'eau en Algérie et Tunisie. *Ann. de Géogr.*, 15 juill.-15 nov. 1911.
 VIDAL DE LA BLACHE : Les confins algéro-marocains, d'après le livre de M. Aug. Bernard. *Ann. de Géogr.*, 15 nov. 1911.
 GASTON LEMAY : En Tripolitaine ; l'oasis de Ghadamès et le commerce avec le Soudan. *Le Temps*, 23 janv. 1912.
 H. MARCHAND : L'exode des musulmans algériens. *Questions Diplomatiques et Coloniales*, 15 janv. 1912.
 K.-T. KHAIRALLAH : Le panislamisme en action. *Le Temps*, 6 févr. 1912.
 ANDRÉZ GIMENEZ SOLER : Documentos de Tunez, originales o traduidos del Archivos de la Corona de Aragon. Barcelona, *Institut d'estudios Catalans*, 1909-1910.

LE COURRIER DE LA PRESSE

Bureau de Coupures de Journaux

21, boulevard Montmartre — PARIS

Téléphone n° 101,50

Fondé en 1889

Ad. tél. : COUPURES, PARIS

Directeur : A. GALLOIS

Depuis le 1er octobre 1911

LA BIBLIOTHÈQUE DE L'INSTITUT DE CARTHAGE

est ouverte

LES LUNDIS ET VENDREDIS

de cinq à sept heures du soir

Un catalogue est mis à la disposition des lecteurs.

DIX-NEUVIÈME ANNÉE

N° 93

MAI 1912

REVUE TUNISIENNE

Triablogarb

FONDÉE EN 1894

PAR

L'INSTITUT DE CARTHAGE

(Association Tunisienne des Lettres, Sciences et Arts)

PARAIT TOUS LES DEUX MOIS

SOMMAIRE

	Pages
L'Hydraulique à l'Institut de Carthage. — L'Hydraulique dans l'antiquité en Barbarie (D ^r L. CARTON).	221
L. BERTHON..... Note sur l'utilité d'un forage à grande profondeur en Tunisie.....	231
MOH. BEN ABDALLAH..... Décorations tunisiennes.....	241
L ^{re} colonel HANNEZO..... Occupation espagnole de La Goulette et Tunis de 1535 à 1574 (suite et fin).....	248
P. G.-G. La nostra terra promessa, de G. PIAZZA.....	263
A.-L. DELATTRE Représentations figurées sur des épitaphes chrétiennes (Basilica Majorum) (suite).....	278
D ^r CARTON..... Documents pour servir à l'étude des ports et de l'enceinte de la Carthage punique (suite).....	285
A.-A. C. La poésie lyrique hébraïque contemporaine (1882-1910), par NAHUM SLOUSCH.....	302

Institut de Carthage :

Conférence publique de M. Lubac, le 6 mars. — Communication de M. Uzzan (le café). — Excursion aux ruines de Carthage. — Le vernissage au Salon tunisien. — Intelligence ou instinct ? — Excursion à Dougga. — Distinctions honorifiques. — Admissions. 304

Météorologie..... 317 et 318

GRAVURES : Croquis, p. 236 ; fac. simulé d'une carte de l'Afrique extraite d'une plaquette italienne de 1573, p. 249 ; le cardinal de Granvelle, d'après un portrait du Musée de Besançon, p. 251 ; vue de Tunis et La Goulette en 1574, p. 253 ; plan de Tunis en 1646 ; carte de la côte tunisienne (1633), p. 261. — Planche hors texte : Décorations tunisiennes.

Au Secrétariat général de l'Institut
Hôtel des Sociétés françaises — Tunis

TUNIS

SOCIÉTÉ ANONYME DE L'IMPRIMERIE RAPIDE

1912

Tous droits de traduction et reproduction réservés

طرابلس الغرب

تصافح أمواج

البحر الصاخبة

امتداد السواحل بمياهها الزرقاء، يوحى بالكثير من الحكايا،
ففي هذه المدينة التي تتراعى شواطئها حاضنة البحر
الأبيض المتوسط، كان التاريخ شاخصاً، يتحدث عن أيام
جليلة عاشتها، وكان الحاضر يحمل بعض الحنين أيضاً.

استطلاع، صادق يلي تصوير: فهد الكوج

Trablusgarb
A-KAV AS 14p

11 OCAK 1937

Dar Al-Farjani
Tripoli - Libya

Ε

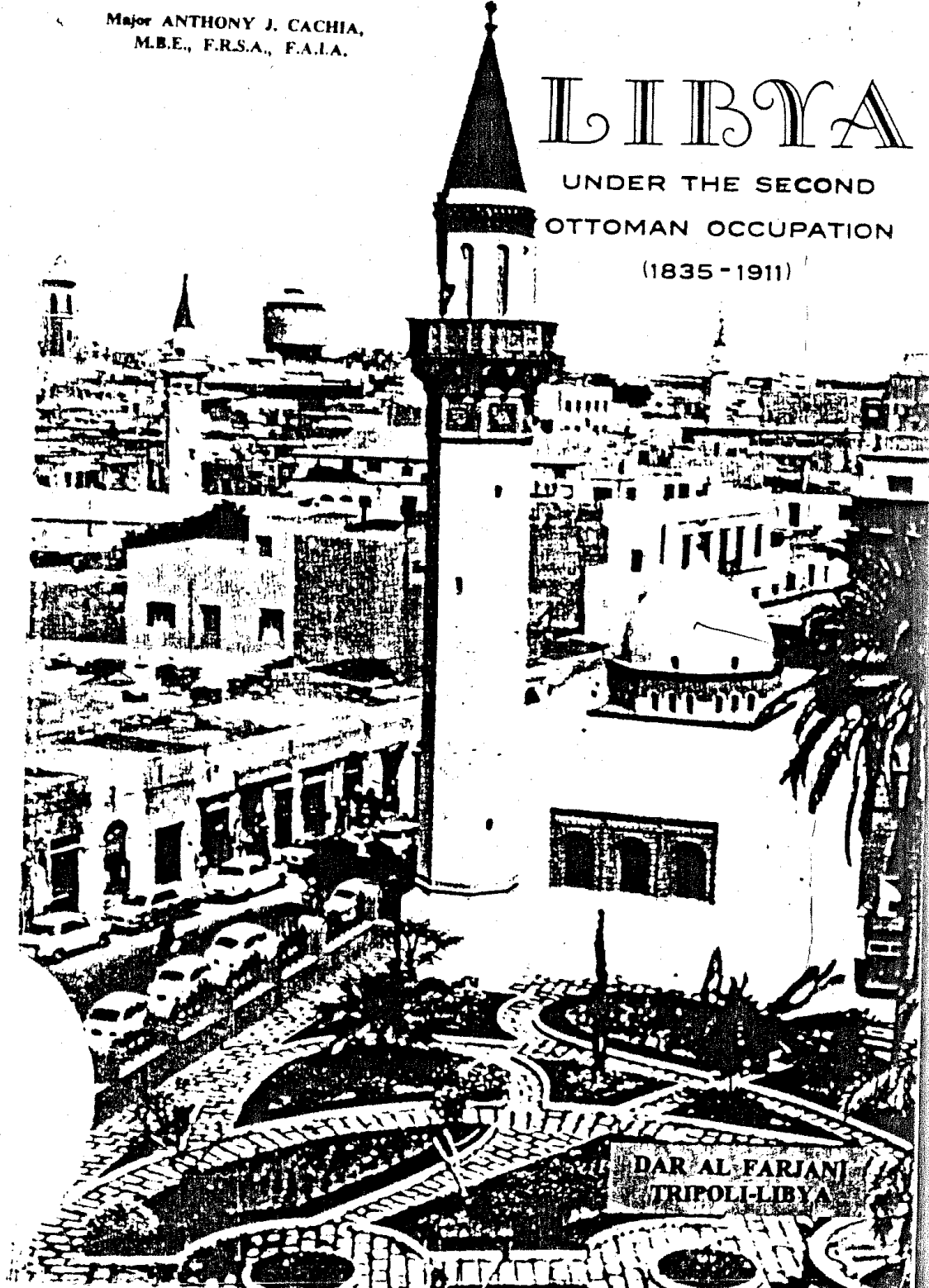
GENIII 27205

Major ANTHONY J. CACHIA,
M.B.E., F.R.S.A., F.A.I.A.

LIBYA

UNDER THE SECOND
OTTOMAN OCCUPATION

(1835 - 1911)

DAR AL-FARJANI
TRIPOLI-LIBYA

النقيب نهدى صبيحي الحمصي

نماذج طرابلس

من خلال وثائق المحكمة الشرعية
في النصف الثاني من القرن السابع عشر الميلادي

جميع الحقوق محفوظة

الطبعة الأولى

١٩٨٦ هـ - ١٩٨٦ م

23 EKIM 1995

IRCCA: 19884

مؤسسة الرسالة بيروت - شارع سوريا - بناية صدي وصالحه
هاتف: ٣١٩٠٣٩ - ٢٤١٦٩٢ ص.ب: ٧٤٦٠ بريقيا: بيروت - لبنان

دار الايمان للطباعة والنشر والتوزيع - طرابلس - لبنان
هاتف: ٦٢٨٥٨٢ - ٦٢٩٢٨٨ - ص.ب: ٥٧٨ - بريقيا: رضاكو

دار الايمان

مؤسسة الرسالة

VI m. guastadori fra quali sono molti lavoranti de minere. De la Valona per opinione general li Turchi tragettarano in Puglia per oppugnar Brundisio et Otranto, Idio li levi le forze et li confondi. La persona dil Turcho per mio iuditio rimanera questa state a Monasterio logho assai ameno et fertile et non molto distante dela Valona. Turchi hano fabricati alcune case de legname incastrate che si pono diffar et li portano con loro a far ripari in qualche impresa et impirli di terra et posso servir a multi usi fatti con assai bona arte ». [...]

AGS, Estado Venecia, 1313, n° 142. Éd. partielle Al. Ciorănescu, *Documente...*, op. cit., p. 17.

edited by Gilles Veinstein
 SOLIMAN LE MAGNIFIQUE ET SON TEMPS
 Actes du Colloque de Paris Galeries
 Nationales du Grand Palais 7-10 mars 1990.
 Paris-1992, s. 529-547. DN: 33736.

- Trablusgarb (Libye)
 - Fransa
 - Osmanlılar

Stéphane Yerasimos

Les relations franco-ottomanes et la prise de Tripoli en 1551

La campagne de 1551, aboutissant à la prise de Tripoli de Barbarie, n'est pas un des faits les plus marquants du règne de Soliman le Magnifique, ni le point culminant de l'alliance franco-turque. Elle constitue toutefois, par son déroulement et ses implications, un révélateur important de l'extrême complexité des rapports de force à l'époque.

La première phase de l'alliance franco-ottomane, qui culmina au siège de Nice et avec l'hivernage de la flotte de Barberousse à Toulon en 1543-1544, prit fin avec le traité de Crépy en Laonnois, signé par François Ier et Charles Quint en 1544, suivi du traité conclu entre l'Empereur et Soliman en 1547. Toutefois, François Ier a maintenu jusqu'à sa mort d'excellentes relations avec le sultan et envoya, fin 1546, une importante ambassade à Constantinople, menée par le chevalier d'Aramon. Celle-ci, fait unique pour l'époque, suivra pas à pas la campagne iranienne de Soliman depuis mai 1548 jusqu'en janvier 1550. En revanche, Henri II, succédant à François Ier en 1547, se montra plus réservé face aux Turcs et ceux-ci se plaignirent de n'avoir reçu de lui qu'une seule lettre en quatre années de règne (1).

1550 est une année de calme relatif, ce qui permet à chacun d'échafauder des projets pour l'avenir. Charles Quint est en train de réduire les derniers bastions des protestants en Allemagne et sa puissance inquiète Henri II. De même, les affaires d'Italie s'enveniment ; la mort du pape Paul III, un Farnèse, laisse sa famille sans protection contre les Gonzague, appuyés par l'Empereur, pour la possession du duché de Parme. Pour le roi de France c'est une occasion qui ravive les rêves italiens des Valois, mais une intervention en Italie ne peut se faire sans une alliance avec le Turc et Henri II va s'y employer par l'intermédiaire de son ambassadeur Aramon.

Les sujets ne manquent pas. Le changement dynastique au Maroc, où les Sa'diens sont en train de remplacer les Wattasides, crée une zone de turbulences, dans laquelle se trouvent naturellement impliqués, aussi bien les Espagnols à partir d'Oran, que Hasan Pacha, fils de Barberousse et gouverneur ottoman d'Alger. La prise de Tlemcen par le sultan sa'dien place momentanément Hasan Pacha en position difficile et rend une aide

Author: LE GALL, MICHEL F.
Title: PASHAS, BEDOUINS AND NOTABLES: OTTOMAN ADMINISTRATION IN TRIPOLI AND
BENGHAZI, 1881-1902 (LIBYA)
School: PRINCETON UNIVERSITY (0181) Degree: PHD Date: 1986 pp: 278
Source: DAI 47/08A, p.3165 Publication No.: AAC8626173
Subject: HISTORY, MIDDLE EASTERN (0333); HISTORY, AFRICAN (0331)

Abstract: In the face of the French invasion of Tunisia (1881) and the British occupation of Egypt (1882), the Sublime Porte gave renewed attention to its last provinces on the southern shores of the Mediterranean, Tripoli and Benghazi. Although these provinces were economically of limited worth, they were of interest because of their strategic value.

The purpose of this dissertation is to examine how the authorities in Istanbul became more active in the administration of these peripheral provinces between 1881 and 1902, and the measures that they used to consolidate Ottoman rule there. The Ottoman governors were obliged to rely on local notables for help in a variety of matters from collecting taxes to accomodating the 100,000 Tunisian refugees who streamed into Tripoli following the French invasion. The objectives of centralization often seemed to flounder in the face of the government's reliance on local surrogates to implement their policies, but in the end, the provincial governments of Tripoli and Benghazi succeeded in introducing a number of reforms, notably in the areas of tax reform. The raising of revenue was essential for the implementation of defense reforms and the carrying out of public works since the empire had declared bankruptcy in 1875, and was unable to subsidize any of these reforms.

The thesis is divided into four chapters. The first chapter examines the impact of the French invasion of Tunisia on the provincial politics of Tripoli and shows how the issue of the Tunisian tribes and refugees dominated the political scene until 1893. The second chapter reviews the reforms in public finance introduced by the Ottoman government in Tripoli and argues that these reforms were inextricably connected with several other sectors, notably defense and the growth of municipalities. The third chapter reviews the impact of the decline of trans-Saharan trade on the economy and politics of Tripoli. The final chapter examines Ottoman-Sanusi relations and tries to reinterpret them in the light of new Ottoman documentation. It argues that the central issue in their relations was tax jurisdiction.

(1971), 63-73; Yue Jia-ming, *Chinese medicine in Iran*, in *Jnal. of Medical Hist.*, Beijing (1984), 28-30 (in Chinese); H.W. Haussig, *Die Geschichte Zentralasiens und der Siedenstrasse in islamischer Zeit*, Darmstadt 1988; F. Klein-Franke and Zhu Ming, *Rashīd ad-Dīn as a transmitter of Chinese medicine to the West*, in *Le Muséon*, cix (1996), 395-404.

(F. KLEIN-FRANKE and ZHU, MING)

TIBBAT al-KHURD [see BALTISTĀN].

TIBBU [see TUBU].

✓ **TIBESTI**, a mountain massif of the central Sahara, forming part of the elevated land running from the Adrar of the Ifoghas [see ADRAR] in north-eastern Mali to the Nuba mountains of Sudan.

It lies roughly between lats. 23° and 19° 30' N. and longs. 16° and 19° 30' E., being about 480 km/300 miles long and up to 350 km/200 miles wide, and includes the highest peak of the Sahara, the volcanic summit Emi Koussi (3,415 m/11,200 feet). Three great, deeply-cut dry wadis indicate, as elsewhere in the Sahara, a formerly more humid climate. There are oases, mainly in the north and centre of the massif, the chief one being Bardai. Most of Tibesti now falls politically within the Chad Republic, with its northeastern outlier in Libya and its westernmost tip on the frontier with Niger. The sparse population, mainly nomadic but with some sedentaries, is that of the Teda branch of the Tubu [q.v.] "people of Tibesti". The region was traversed and partly explored by Gustav Nachtigal in 1869, and more fully described by Col. Jean Tilho in the early 20th century, but it was not really pacified for France until 1930 or after. For the recent political history of the region, see the Appendix II "Tibesti since Nachtigal's visit", in Nachtigal, tr. Fisher, i, 423-33; ČAD, in Suppl.; and TUBU. 2.

Bibliography: G. Nachtigal, *Sahara und Sudan*, 3 vols. Berlin-Liepzig 1879-89, i, Eng. tr. A.G.B. and H.J. Fisher, 4 vols. London 1971-4, i, 221 ff.; J. Tilho, *Du lac Tchad aux montagnes du Tibesti, exposé géographique sommaire de l'exploration de M. Jean Tilho dans les régions du Tchad, du Bourkou, de l'Ennedi et du Tibesti (1912-1917)*, Paris 1926; M. Dalloni, *Mission au Tibesti (1930-1931)*, Paris 1934; E.-F. Gautier, *Sahara, the great desert*, rev. ed. and Eng. tr. New York 1935, repr. London 1970, 160-5; O. Beck and P. Huard, *Tibesti, carrefour de la préhistoire saharienne*, Paris 1969; C. Le Coeur, *Mission au Tibesti, carnets de route, 1933-1934*, Paris 1970.

(C.E. BOSWORTH)

TIBRİZ [see TABRİZ].

AL-ṬIBRİZĪ, ABŪ ṢAKARIYYĀ' YAḤYĀ B. 'ALĪ b. Muḥammad b. al-Ḥasan b. [Muḥammad b. Mūsā b. (Yākūt, *Udabā'*, vii, 286)] Bisṭām al-Shaybānī, *imām ahl al-adab* (Yākūt, *Mu'djam*, i, 823; *al-khaṭīb* is incorrect, see Kifī, *Inbāh*, iv, 22), celebrated Arab philologist (421-502/1030-1109). Born a son of the *khaṭīb* of Tabrīz [q.v.], the talented young man embarked on the *ṭalab al-ilm* at an early age. He did not give it up until his appointment at the *madrasa* [q.v.] al-Nizāmiyya (inaugurated 459/1067) in Baghdād as professor of the *adab* sciences, above all *naḥw*, *luḡa*, 'arūd, and *ḳawāfī*. Becoming in addition also the librarian, he died in the ninth decade of his life on Tuesday, 28 Djumādā II 502/2 February 1109.

Al-Ṭibrīzī's extended journeys for the sake of study give us, through his teachers and their *riwāyāt*, information about the sources and tendencies of his own works. As an inpecunious youth of ca. 22 years of age he travelled, with al-Azhari's [q.v.] *Tahdhīb al-luḡa* in his backpack, from Tabrīz to Syria to join

the great blind scholar Abu 'l-'Alā' al-Ma'arrī [q.v.]. After two years he moved on to Egypt, where Ibn Bābāshādh (d. 469/1077; Brockelmann, I², 365, S I, 529), an erstwhile merchant from Daylam now working as a *naḥwī* and *luḡhawī* at the *diwān al-inshā'* [q.v.] in Cairo, was introduced by the young man to the latest discussions of questions in Arabic philology. Probably following a *ḥaḍḍ*, al-Ṭibrīzī continued his studies of grammar and lexicography in Baghdād, and from there made a brief journey to Baṣra to study with the well-known al-Faḍl al-Ḳaṣabānī (d. 444/1052; Sezgin, *GAS*, ix, 115). After his return to Baghdād, he set out toward the West and joined, in Ṣaydā [q.v.], the son of Ibn Dīnnī [q.v.], 'Alī (d. 457 or 458/1065), who as a philologist had specialised in *ḥadīth*, *tafsīr*, and above all *Shāfi'ī* law, and in Ṣūr [q.v.] or Tyre, Sulaym b. Ayyūb al-Rāzī (d. 447/1055). It is no surprise that among al-Ṭibrīzī's teachers other traditionists are also mentioned, e.g. the famous al-Khaṭīb al-Baghdādī [q.v.]. When in 456/1064 the two men met in Damascus and engaged in disputations, the latter did not hesitate to acknowledge his being a disciple of the much younger al-Ṭibrīzī (Yākūt, *Udabā'*, i, 255, vii, 286). When later al-Ṭibrīzī himself had become a famous professor, he in turn liked to call himself a disciple of his much younger colleague, the *Shāfi'ī* jurisconsult Ibn Barhān (d. 520/1126) who was much admired for his sharp mind. At what time he visited the great analyst of language, 'Abd al-Ḳāḥir al-Djurdjānī [q.v. in Suppl.] in Gurgān, which the latter is said never to have left, is not easy to determine. For further, at times contradictory, information on his journeys, teachers, etc., see Fakhr al-Dīn Ḳabāwa's introduction to his edition (based on the autograph of 486/1093) of al-Ṭibrīzī's *sharḥ* on the *Ikhtiyārāt al-Mufaḍḍal*, 4 vols. Damascus 1388-92/1968-72.

Among al-Ṭibrīzī's numerous (*djamm ḡhafīr*) students, the following may be listed: al-Djawālīkī [q.v.] who studied with him for seventeen years and followed him in his position at the Nizāmiyya; Ibn Nāṣir al-Salāmī (d. 550/1155) through whom al-Ṭibrīzī is often quoted; Sa'd al-Khayr al-Anṣārī from Valencia (d. 541/1146) who as a merchant traveled as far as China; Abū Ṭāḥir al-Sindjī (d. 548/1153 in Marw), one of the teachers of al-Sam'ānī [q.v.]; and Abū Ṭāḥir al-Silafī [q.v.], who survived him the longest. Much was told about the great master, even that he habitually drank wine (cf. Yākūt, *Udabā'*, i, 253!), that he wore silk and a turban of gold brocade, and that he had an interest in boys. He also posed as a poet; however, he never filled the position of *ḳaḍī* in Baghdād (read *ḳāṭin* in al-Sam'ānī, *Ansāb*, s.v.; cf. Ibn Khallikān, s.v.).

Al-Ṭibrīzī's works were standard textbooks in *adab* instruction. They are (a) commentaries to classic works of poetry; (b) revised versions of, and glosses on, lexicographical monographs; (c) commentaries on introductions to syntax and on grammatical problems, also on the *Ḳur'ān*; and, finally, (d) a handbook on metrics and rhyme. *In toto* they consist of the following extant, and mostly printed, works:

(a) *Sharḥ* on the seven, or ten, *Mu'allakāt* [q.v.], see Sezgin, *GAS*, ii, 51, ix, 256 (ed. 'Abd al-Salām al-Ḥūfī, Beirut 1405/1985); *sharḥ* on *al-Mufaḍḍaliyyāt* [q.v.] or *Ikhtiyārāt al-Mufaḍḍal*, see *GAS*, ii, 54, ix, 257 (cf. S.A. Bonebakker, in *BiOr*, xii [1965], 245-7); the middle *sharḥ* on *al-Ḥamāsa* [q.v.], see *GAS*, ii, 71, ix, 259 (cf. Brockelmann, II², 658); *sharḥ* on the *Diwān* of al-Nābigha [q.v.], see *GAS*, ii, 112 (for the one on Imra' al-Ḳays see O. Rescher, in *ZDMG*, lxxviii [1914], 63); *sharḥ* on the *Lāmiyyat al-'Arab* of al-Shanfarā [q.v.],

Tablugaṇp Ulayet - Fizan Sarcaḡı
Tibu kasada karasim bulundıḡı cografı bōḡemı
adı.

جُوزِفُ اليَان

بنو سَيفَا

وَلَاة طَرَابُلُسْ

١٥٧٩ - ١٦٤٠

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	46711
Tasnif No	923 A L Y. B

09 AGUSTOS 1997

Author: LE GALL, MICHEL F.
Title: PASHAS, BEDDUINS AND NOTABLES: OTTOMAN ADMINISTRATION IN TRIPOLI AND BENGHAZI, 1881-1902 (LIBYA)
School: PRINCETON UNIVERSITY (0181) Degree: PHD Date: 1986 pp: 278
Source: DAI 47/08A, p.3165 Publication No.: AAC8626173
Subject: HISTORY, MIDDLE EASTERN (0333); HISTORY, AFRICAN (0331)

Abstract: In the face of the French invasion of Tunisia (1881) and the British occupation of Egypt (1882), the Sublime Porte gave renewed attention to its last provinces on the southern shores of the Mediterranean, Tripoli and Benghazi. Although these provinces were economically of limited worth, they were of interest because of their strategic value.

The purpose of this dissertation is to examine how the authorities in ⁷²³ Istanbul became more active in the administration of these peripheral provinces between 1881 and 1902, and the measures that they used to consolidate Ottoman rule there. The Ottoman governors were obliged to rely on local notables for help in a variety of matters from collecting taxes to accomodating the 100,000 Tunisian refugees who streamed into Tripoli following the French invasion. The objectives of centralization often seemed to flounder in the face of the government's reliance on local surrogates to implement their policies, but in the end, the provincial governments of Tripoli and Benghazi succeeded in introducing a number of reforms, notably in the areas of tax reform. The raising of revenue was essential for the implementation of defense reforms and the carrying out of public works since the empire had declared bankruptcy in 1875, and was unable to subsidize any of these reforms.

The thesis is divided into four chapters. The first chapter examines the impact of the French invasion of Tunisia on the provincial politics of Tripoli and shows how the issue of the Tunisian tribes and refugees dominated the political scene until 1893. The second chapter reviews the reforms in public finance introduced by the Ottoman government in Tripoli and argues that these reforms were inextricably connected with several other sectors, notably defense and the growth of municipalities. The third chapter reviews the impact of the decline of trans-Saharan trade on the economy and politics of Tripoli. The final chapter examines Ottoman-Sanusi relations and tries to reinterpret them in the light of new Ottoman documentation. It argues that the central issue in their relations was tax jurisdiction.

28 EYLUL 1997

طرابلس

من 1510 الى 1850

تأليف
خليفة محمد التليسي

تأليف
كوستانتينو بونيا

Kıtap
Sn. Ahmet KAVAS'ın özel
koleksiyonundadır.

الدار الجماهيرية للنشر والتوزيع والإعلان
مصراتة - الجماهيرية العربية الليبية الشعبية الاشتراكية العظمى

1985 - Benghazi

The Architecture of the Mamluk City of Tripoli

Hayat Salam-Liebich

11 EKİM 1998

To

E.D., S.K., O.G., A.L. and A.S. who have in turn introduced me to the field of Islamic art, guided my decisions, inspired my studies, encouraged my work and given me unfailing support at all times.

X The Aga Khan Program for Islamic Architecture
at Harvard University and the
Massachusetts Institute of Technology

Cambridge, Massachusetts - 1983.

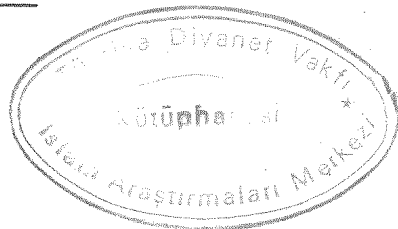
IRICA! 18646

The foreign minister at the time of the Tershane Conference, and when *Les Responsabilités* was published, was Safvet Paşa. He certainly knew how the decision was made, and how the publication came about. Nelidov many years later recalled an encounter with Safvet Paşa in 1878 when he almost told about it. The two men, having parted when the Russian war of 1877-1878 began, met again at Edirne a year later for negotiations on peace terms. Nelidov told Safvet that the Porte should have compromised with Russia before the war. Safvet agreed that would have been better, but added that "we were pushed toward war, public opinion was aroused, no one had the courage to give his honest opinion, and that is how all these misfortunes came about". Nelidov said, "And the brochure of Giacometti was one of the means used? It's really he who wrote it?" Safvet replied, smiling, "I shall tell you if you make a concession to me in the negotiations that are to come, I will recount the whole story". "It's not worth the trouble", Nelidov replied⁷⁶. These are the words of an opponent writing his memoirs almost forty years after the event, and they may not be accurate. But one can regret that Safvet Paşa's account of *Les Responsabilités* was not recorded, either then or later. There is still more to learn about the documents and about the publication than we now know.

XI. TÜRK TARİH KONGRESİ
Ankara: 5-9 Eylül 1990.

Kongreye Sunulan Bildiriler c. IV
Ankara-1994, s. 1569-1577

DN: 29142-4

11 KASIM 1994

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE TRABLUSGARB VİLAYETİ VE MEHMED KÂMİL PAŞA LAYİHASI

EL-KİLÂNİ TUATİ EL-KİLÂNİ

Burada ilk önce Trablusgarb ve Libya kelimelerinin nereden geldiğini, hangisinin daha çok kullanıldığını ve Trablusgarb isminin nasıl yerleştiğini anlattık. Sonra Trablusgarb'ın sınırlarını, güvenilir kaynaklardan verdik. Bundan sonra da Trablusgarb'ın Müslümanlar tarafından fethe-dilmesini anlattık. Osmanlılara kadar ki vilayet tarihinin dönüm noktalarını belirttik.

Vilayetin Osmanlılar yönetiminde üç döneme ayrıldığını anlattık. Bu dönemlerin ilkinde (1551-1711) Osmanlıların Kuzey Afrika'ya gelişlerini ve bölgeyi İspanyolların elinden almasını anlattık. Bu dönemin, Osmanlı Türklerinin Kuzey Afrika Müslümanlarıyla ilişkiler kurduğu dönem olduğunu vurguladık.

Bu dönemde vilayetin eski idari yapısında ve müesseselerinde hiçbir değişiklik meydana gelmemiştir. İctimai yapıya da dokunulmamıştır. Osmanlı idaresine giren toplumlar kendi dil, din, örf ve adetlerini olduğu gibi muhafaza ettiler. Dolayısıyla bu dönemde Trablusgarb'ta Osmanlıların tesiri oldukça zayıf kaldı.

Trablusgarb'ın Osmanlılar yönetimindeki ikinci dönemi Karamanlılar dönemidir (1711-1835).

XVIII. yüzyılda Garb Ocakları (Tunus, Cezayir ve Trablusgarb) bazı aileler tarafından kurulan yarı bağımsız birer devlet haline geldiler. Karamanlı ailesi de Trablusgarb'ta hükümet kurmuştur.

Karamanlılar güçlü bir donanma kurarak korsanlık faaliyetlerine girmiştir. Akdeniz'de dolaşan yabancı ülkelere (Avrupa, Amerika) ait gemileri haraca bağladılar. Ancak bu siyasetleri Akdeniz'de istikrarın bozulmasına ve Trablusgarb'ın bazı problemlerle karşılaşmasına sebep oldu. Hatta bu siyaset, Osmanlıların öteki devletlerle olan ilişkilerini bile etkiledi.

مكتبة مركز دراسات جهاد المسلمين ضد الغزو الأجنبي

سلسلة دراسات مطبوعة - ٤

Trabluspor b

مقاومة الشيخ غومة الموحدي

الحكم العثماني في إيالة طرابلس الغرب

١٨٣٥ - ١٨٥٨ م

محمد الطوير

23 OCAK

Türkiye Diyanet Vakfı Islâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
ayıt No. :	15203
tasnif No. :	961.2956 TAV. M

الجمهورية العربية الليبية الشعبية الاشتراكية

١٩٨٨

Trablus

quant la concentration ancestrale des propriétaires fonciers absenteïstes dans les villes, également destinataires des ponctions fiscales des pouvoirs politico-militaires de jadis. À tel point que le concept de « capitalisme de rente » (*Rentenkapitalismus*) élaboré par le géographe autrichien Hans Bobek (1959 et 1974) à partir du cas iranien a été étendu à tout le Proche- et Moyen-Orient où il plonge ses racines dans les sociétés antiques : les citadins (ou plus précisément les éléments dominants de la société urbaine, à travers une grande variété de systèmes politiques) détenaient la terre cultivable et les moyens de production et se contentaient de percevoir la rente foncière sans réaliser aucun investissement. Ce système qui donnait aux villes une position parasitaire et entretenait la sclérose technique s'est prolongé jusqu'au début de ce siècle (Planhol 1993). Les villes concentraient également les activités artisanales et commerciales dans leur bazar et les marchands urbains commanditaient le commerce caravanier à longue distance assuré pour leur compte par les nomades.

La nouvelle prépondérance des villes a d'autres formes : si la propriété foncière absenteïste a vu son pouvoir éliminé, ou amoindri, selon les cas, par les réformes agraires appliquées en Égypte, Syrie, Jordanie et Irak, le rôle commercial des villes s'est encore accru, associant la collecte des produits de l'agriculture et de l'élevage et la distribution des produits industriels, tandis que le renforcement de l'appareil d'État a multiplié les administrations et les services publics en ville, en un maillage de plus en plus serré. Le développement des transports a de plus facilité l'accès à la ville, à ses commerces, services et loisirs, comme à son marché du travail, et des liens extrêmement denses se sont ainsi tissés entre les villes et la quasi-totalité des espaces ruraux, légitimant la formule de « l'urbanisation généralisée » utilisée par Jean-François Troin (1995). Partout, la référence fondamentale est la ville. Mais quelle ville ? Ce singulier générique ne cache-t-il pas un dynamisme et des capacités d'attraction différenciées d'une ville à l'autre ?

II. — MACROCÉPHALIE ET MÉTROPOLISATION

1) *Le poids des plus grandes cités*

À première vue, les plus grandes agglomérations urbaines semblent être les premières bénéficiaires de ces processus de croissance et de polarisation, qui aboutissent donc à des phénomènes de macrocéphalie et de métropolisation.

Sur un plan purement statistique d'abord, une ou deux cités dominent largement le semis urbain de chaque pays, comme nous avons essayé de le montrer dans le tableau 2, qui reste très approximatif.

TABLEAU 2
Le poids des agglomérations principales

	Date	Population milliers	1 ^{re} agglomération			2 ^e agglomération			Total %
				Pop. (1 000)	%		Pop. (1 000)	%	
Turquie	*1990	56 098	Istanbul	6 620	11,8	Ankara	2 559	4,6	16,4
Chypre	*1993	764	Nicosie	170	22,3	Larnaca	55	7,2	29,5
Syrie	*1994	14 300	Damas	1 800	12,6	Alep	1 200	8,4	21,0
Liban	*1995	3 250	Beyrouth	1 625	50,0	Tripoli	250	7,7	57,7
Israël	*1992	5 059	Tel Aviv	1 843	36,4	Jérusalem	544	10,8	47,2
Palestine	*1995	1 955	Gaza	600	30,7	Naplouse	120	6,1	36,8
Jordanie	*1994	4 200	Amman	1 300	31,0	Zarqa	600	14,3	45,2
Irak	*1994	20 000	Bagdad	5 000	25,0	Bassora	1 500	7,5	32,5
Égypte	*1994	58 900	Le Caire	10 300	17,5	Alexandrie	3 500	5,9	23,4

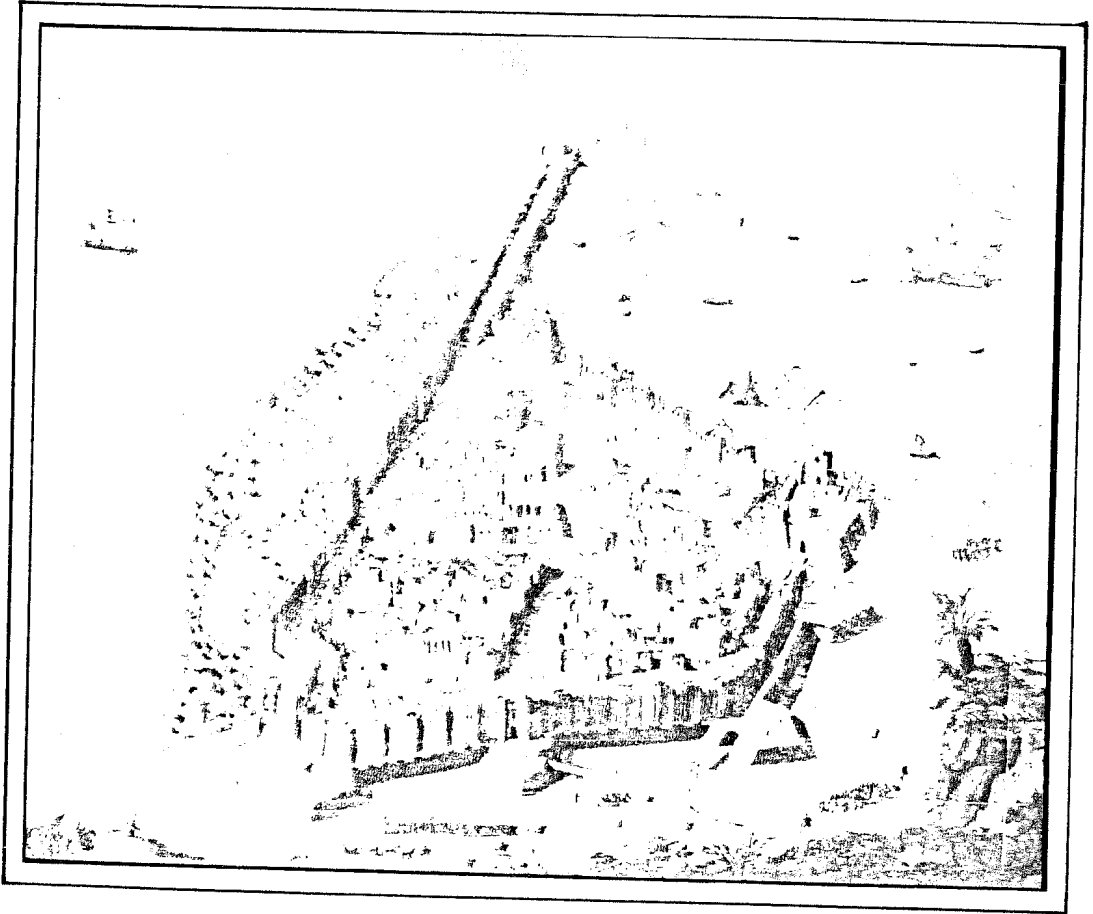
Sources : Annuaire statistiques divers et ajustements personnels.

On ne sera pas surpris de constater que ce poids relatif des plus grandes agglomérations est le plus grand dans les États les plus petits, à l'exception de Chypre : la première agglomération rassemble à elle seule la moitié de la population du pays au Liban, les deux premières ensemble s'en approchent en Israël comme en Jordanie. Cette prépondérance est moins marquée dans les grands pays, mais présente des écarts considérables puisque les chiffres vont du simple au double si nous comparons la Turquie à l'Irak. La Syrie moins peuplée vient s'intercaler entre la Turquie et l'Égypte.

Ce poids démographique reflète toujours une forte concentration des pouvoirs et des activités. Dans la plupart des cas, elle est plus que proportionnelle à la population de l'agglomération (ou des agglomérations) primatale. Par exemple, Istanbul, avec un peu moins de 12 % de la population turque, rassemble 25 % de la main-d'œuvre industrielle ou de l'activité commerciale du pays (DIE 1993), tandis que Bagdad, avec environ le quart de la population de l'Irak, rassemble 40 % des fonctionnaires, 56 % de la main-d'œuvre industrielle, 88 % des professeurs d'université, et perçoit 95 % des impôts sur le revenu (Bourgey et Mutin 1995). Les aspects qualitatifs sont encore plus importants, car ces métropoles sont pour l'ensemble de la population le vecteur des techniques et des modèles de consommation mondiaux, les relais effectifs de la mondialisation.

بعض المعالم العربية الاسلامية المفقودة من طرابلس

سعيد على حامد

كلما تقدم الانسان وتطور ازداد اهتمامه بالعمارة ، فالعمارة مرآة الحضارة . . والحضارة نسيج الفكر الانساني النابع من معطيات الثقافة التي تتحرك في اطار عقائده الدينية ومبادئه السياسية وكيانه الاقتصادي وأصوله التربوية . والعقائد الدينية تتطلب اشكالا وانواعا من العمارة والفنون التشكيلية والتطبيقية تلائم اهدافها وتحقق اغراضها ، بل ان الدين قد يستخدم العمارة والفنون للتأثير على الناس او قد يستخدمه هؤلاء للتعبير عن شعورهم نحو دينهم . ارتبط الفن الاسلامي اشد الارتباط بالدين ، فلقد نشأت العمارة الاسلامية اول ما نشأت في المدينة عندما اختط اول بيت للصلاة ، واول مسجد جامع للمسلمين وقد ظهر في تاريخ العمارة من هذا المسجد البسيط نظام تخطيطي لبناء جديد له اليوم شأن في الآثار⁽¹⁾ ، ولقد بنيت اغلب المساجد فيما بعد على هذا النموذج مع بعض الاضافات التي صاحبت تطور المعمار الاسلامي من بناء وزخرفة وتذهيب وارتفاع المآذن وكسوة الجدران بالرخام والفسيفاء . . الخ .

مَنْشُورَاتُ الْجَامِعَةِ اللَّبْنَانِيَّةِ

قِسْمُ الدِّرَاسَاتِ التَّارِيخِيَّةِ

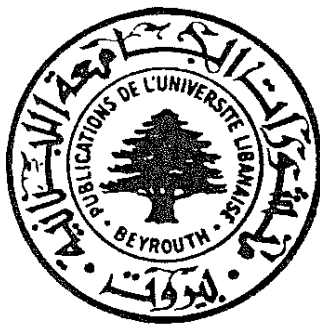
٤٣

تمت

نَيَابَةُ طَرَابِلُسٍ فِي عَهْدِ الْمَمَالِكِ

(٦٨٨ - ٩٢٢ هـ / ١٢٨٩ - ١٥١٦ م)

الدَّكْتُورُ الْيَاسُ الْقَطَّارُ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	69645
Tas. No:	961,2 KAT. N

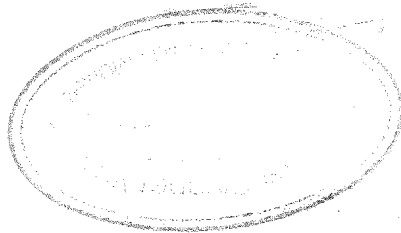
التوزيع:

دائرة منشورات الجامعة اللبنانية، الإدارة المركزية، المتحف
الفروع الجامعية في المناطق

بيروت ١٩٩٨

sein lassen zu können, waren ihm zutiefst suspekt und fremd. Die Gabe, sich nicht durch Nebensächlichkeiten irritieren zu lassen, seine Nüchternheit, sein Augenmaß, vor allem aber seine freundschaftliche Zuwendung werden uns allen sehr fehlen. Die deutsche Orientalistik weiß sich in seiner Schuld.

1944. Gadamis
Trabls garto Loglyde

23 KASIM 1989

THE DEAD OSTRICH LIFE AND TRADE IN GHADAMES (LIBYA) IN THE NINETEENTH CENTURY

BY

ULRICH HAARMANN

Kiel

1. A peculiar source in a particular context

Larabawa, "Arabs"—this is the term with which the Hausa-speaking population of the Sahel used to summarily designate the North Africans coming to their land¹. Only a single sub-group of these Maghrebins, so it seems, was granted a name of its own, owing to its outstanding rank in the consciousness of the inhabitants of the western and central Sudan. These were the *Adamusawa*²—derived from Arabic: *Ghadāmisa*—i.e. the people from the oasis of Ghadames, the most important inland station on the old central trans-Saharan trade route, today situated on Libyan terri-

¹ The beginnings of this paper go back to a conference on Arab-Turkish relations organized by the director of the Libyan Studies Center in Tripoli, Muhammad al-Tāhir al-Jarāri, in December 1982. In the course of this symposium, the participants were most generously given the chance to visit Ghadames.—Early, fragmentary versions of this study were presented as lectures at the Complutense in Madrid and at various German and North American Universities. When I read it at Princeton University in March 1987, my host, Charles Issawi, improvised the following limerick, which should not be withheld from my readers: *The oasis of Ghadames / Is unknown to most people, I guess / In Libya's vast land / Half-buried in sand / It survives, and it thrives—more or less.* A graduate seminar on the Ghadames letters given at the University of Basel in the winter term 1991/92 helped me considerably to further familiarize myself with the subject. The present study was written at the Berlin Wissenschaftskolleg in the months of February and March 1997; to all those in Wallotstraße who made this stay, once more, unforgettable and profitable, my sincere thanks. I owe special gratitude to the library team of the Kolleg and to Mitch Cohen who went through my English text with so much care.

² Baier, *Economic History*, p. 258, note 1. The reading *adamusawa* (instead of *gadamusawa* or the like) goes back to the Berber variant of the name of the oasis: *Adāmis/Adamis/Āidimes*, cf. the numerous texts from Ghadames in Berber dialect in A. de C. Motylinski, *Dialecte berbère*, pp. 47ff.

0.840

الذِّكْرُ

فِي مَنْ مَلَكَ طَرَابِلُسَ
وَمَا كَانَ بِهَا مِنْ أَخْبَارٍ

تَأْلِيفُ الْمَوْرِّخِ
أَبِي عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدِ بْنِ خَلِيلٍ
غَلْبُونِ الطَّرَابِلُسِيِّ الْمَعْرُوفِ بِابْنِ غَلْبُونِ
(الْمُتَوَفَّى - ١١٥٠ هـ)

Kasim

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	77872
Tas. No:	961.2 GAL.T

تَحْقِيقُ
أَيُّمِّنَ الْجَمْعِيِّ

مُؤَسَّسَةُ الْكَتَبِ الثَّقَافِيَّةِ

1419/1998
Beirut

18. MAY 2002

مكتبة
الشيخ
محمود
البربري

تأريخ طرابلس في العصر الوسيط من خلال مرويّات ابن الأثير

أ.د. محمد جاسم المشهداني

الأمين العام لاتحاد المؤرخين العرب

البحث الأول: ابن الأثير - سيرته ومكانته العلمية.

البحث الثاني: طرابلس من خلال مرويّات ابن الأثير.

إن ما نقدمه من خلال هذه الدراسة التحليلية لمرويّات ابن الأثير عن مدينة طرابلس أثناء الغزو الفرنجي يبيّن لنا أثر الأحداث التي مرت بها المدينة على جمهرة من المؤرخين الكبار من أمثال ابن الأثير، الذي تأثر بتلك الأحداث التي عاشتها طرابلس في زمن صعب، كانت فيه الهجمة الفرنجية شرسة واسعة، وكانت الأمة تمر في حالة سيئة، إذ تحملت مدن بلاد الشام تضحيات بشرية ومادية كبيرة في مواجهة تلك الهجمات الفرنجية، وكانت طرابلس إحداها.

البحث الأول: ابن الأثير - سيرته ومكانته العلمية

هو أبو الحسن عليّ ابن الشيخ الأجلّ أبي المكارم محمد بن محمد بن عبد الكريم بن عبد الواحد الشيباني المعروف بابن الأثير الجزري، الملقب عزّ الدين^(١).

ولد ابن الأثير بجزيرة ابن عمر^(٢)، المعروفة بالجزيرة القمرية^(٣)، وهي بلدة فوق الموصل، بينهما ثلاثة أيام^(٤). وولد

إن اختيار مواضيع البحث يرتبط بأسس منهجية هادفة وليس مجرد اختيار عشوائي من أجل إنجاز بحث، بل يفترض أن يكون البحث هادفاً من ناحية المحتوى والمضمون المعبر عن جانب من جوانب الحقائق التاريخية التي يسعى الباحث للوصول إليها.

ومن هنا وقع اختياري على موضوع مدينة طرابلس خلال حقبة العصر الوسيط - حقبة الاحتلال الفرنجي - من خلال مرويّات المؤرخ الموصلي العراقي أبي الحسن عز الدين بن الأثير الجزري الشيباني، المتوفى عام ٦٣٠هـ/١٢٣٣م، والذي عاصر جانباً من جوانب تلك الحقبة الزمنية، رغم بعده المكاني عن مسرح الأحداث، ومما يلفت النظر أن اهتمامه بمدينة طرابلس كان واضحاً، بل كان نفسياً متأثراً بتلك الأحداث. وقبل أن نخوض في تفاصيل البحث لا بد لنا من تقديم موجز عن سيرته ومكانته العلمية، قبل عرض ما قدمه عن المدينة، ذلك لأن معرفة ما له علاقة بسيرة ابن الأثير، يضيف جانباً من الإيضاح على قيمة تلك المعلومات وأهميتها، ولذلك استدعت منهجية البحث العلمي أن يكون البحث في مبحثين وكما يأتي:

(١) المنذري، زكي الدين أبو محمد عبد العظيم عبد القوي (ت، ٦٥٦ هـ)، التكملة لوفيات النقلة، حققه وعلق عليه أ.د. بشار عواد معروف، م ٣ (بيروت، ١٤٠١ هـ/١٩٨١)، ص ٣٤٧ - ٣٤٨، ابن خلكان، أبو العباس شمس الدين أحمد بن محمد بن أبي بكر (ت، ٦٨١ هـ)، وفيات الأعيان وأنباء أبناء الزمان، تحقيق أ.د. إحسان عباس، ج ٣ (بيروت ١٣٩٧ هـ/١٩٧٧م) ص ٣٤٨، قال الذهبي هو ((علي بن محمد بن محمد بلا ريب))، الذهبي شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان (ت، ٧٤٨ هـ) تاريخ الإسلام ووفيات المشاهير والأعلام، تحقيق: أ.د. بشار عواد معروف وآخرون، الطبعة الثالثة والستون (بيروت، ١٩٨٨) ص ٣٧١.

(٢) المنذري، التكملة، م ٣/٣٤٧ - ٣٤٨، وقال ابن خلكان عن جزيرة ابن عمر ((والجزيرة المذكورة أكثر الناس يقولون إنها جزيرة ابن عمر، ولا أدري من ابن عمر؟ وقيل إنها منسوبة إلى يوسف بن عمر الثقفي أمير العراقيين، ثم إنني ظفرت بالصواب في ذلك، وهو أن رجلاً من أهل برقعيد، من أعمال الموصل، بناها، وهو عبد العزيز بن عمر فأضيفت إليه، ورأيت في بعض التواريخ أنها جزيرة ابني عمر أوس وكامل، ولا أدري أيضاً من هما. ثم رأيت في تاريخ ابن المستوفي في ترجمة أبي السعادات المبارك بن محمد أخي أبي الحسن المذكور أنه من جزيرة أوس وكامل ابني عمر بن أوس التغلبي ((ووفيات الأعيان، ٣/٣٤٩ - ٣٥٠)).

(٣) الذهبي، تاريخ الإسلام، الطبعة الثالثة والستون / ٣٦٩.

(٤) الحموي، شهاب الدين أبو عبد الله ياقوت بن عبد الله الحموي البغدادي، (ت، ٦٢٦ هـ)، معجم البلدان، ج ٢ (بيروت، بدون تاريخ)، ص ١٢٨.

Tripoli (Lebanon)

Tripoli (Lebanon)

Tripoli is located on the north coast of Lebanon and in the medieval period was the principal port.

Tripoli has a long history of settlement although it first became a city in 358 BCE under the Phoenicians. The city was captured by the Muslim Arabs in the early seventh century CE and became a flourishing Arab seaport until 1109, when it was captured by the Crusaders. For nearly 200 years Tripoli was one of the principal Crusader ports and was one of the last Crusader cities to be recaptured by the Muslims. The city was finally retaken in 1289 and an ambitious programme of reconstruction was initiated. The Mamluk city was built on a new site slightly inland from the Crusader city. Tripoli flourished during this period with a series of nine mosques, sixteen madrassas and five khans constructed before the Ottoman conquest of the sixteenth century. The principal mosque of the city (the Great Mosque) was built in 1294 and includes a Crusader tower which was converted into a minaret. The city remains one of the best examples of Mamluk planning and architecture outside Egypt.

See also: Lebanon, Mamluks

Further reading:

H. Salam-Liebich, *The Architecture of the Mamluk City of Tripoli*, Cambridge, Mass. 1983.

Tripoli (Libiya)

Capital city of Libiya located on the Mediterranean coast.

The name Tripoli derives from the Roman term for the three cities of Tripolitania, which were Leptis Magna, Oea and Sabratha. The present city of Tripoli is built on the site of Oea.

Tripoli was first conquered by the Arab armies of Camr ibn al-As in 643 CE. The captured Byzantine city had a wall which was pulled down by the Arab conquerors and later rebuilt at the end of the Umayyad period. The remains of the Umayyad wall have recently been discovered by archaeologists who have identified a stone wall 6–7 m wide.

Apart from the Umayyad wall there are few remains of the early Islamic period in the city. The oldest mosque is the al-Naqah Mosque which has been interpreted as the mosque of Camr ibn al-As, although it is more likely that it was built by

the Fatimid caliph al-Muciz in 973. The al-Naqah Mosque is roughly rectangular, measuring approximately 20 by 40 m, and divided between the courtyard and the sanctuary. The sanctuary is covered by forty-two brick domes supported on columns, some of which have Roman capitals. The mihrab is in the middle of south-east side of the courtyard and has a slight turn to the east to correct the misalignment of the original building.

Most of the other remains in Tripoli date from the Ottoman period when the city was the most westerly Turkish port. The present city walls date from the sixteenth century as testified by Turkish inscriptions on some of the gates. One of the oldest Ottoman buildings is the mosque of Darghut, governor of Tripoli and Turkish commander, who died in 1564 during the siege of Malta. The mosque has a T-shaped plan with a central area divided into fifteen domed bays flanked by two six-bay annexes recalling the tabhanes of Ottoman mosques elsewhere. Behind the qibla wall is a square domed room which contains the tomb of Darghut Pasha. To the south-west of the mosque is a bath house which is built on the remains of Darghut's palace. The most celebrated Turkish mosque is that of Ahmad Pasha al-Qarahmanli built by the semi-independent Turkish governor in 1736. The mosque is located in the middle of a square complex which includes a madrasa, graveyard and the tomb of Ahmad Pasha. The sanctuary consists of a square area covered with twenty-five domes (i.e. five arcades of five bays). There is no courtyard but there is an L-shaped ambulatory on the north-west and south-west sides. In addition there is a raised gallery at first floor level opening on to a wooden balcony which runs around three sides of the sanctuary. The whole building is decorated with fine green, yellow and blue tiles imported from Tunis.

In addition to mosques Tripoli contains many examples of Ottoman houses and funduqs. The houses are usually two-storey structures built around a central colonnaded courtyard and are decorated with polychrome tile and stucco decoration. A typical funduq has a similar design, consisting of a two-storey structure built around a central courtyard. The lower floors are usually used for storage and the upper floor for shop units. There also used to be many bath houses, but only three of these have survived.

15 EYLÜL 2009

Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fak. Der., cilt: 53,
sayı: 1-4, yıl: 1998, Ankara, s. 127-146.

- Fas
- Tunus
- Cezayir
- Trablusgarb

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN MAĞRİB¹ ÜLKELERİ İLE İLİŞKİLERİ (1776-1815)

Çağrı ERHAN*

I- Kuzey Afrika'da Osmanlı Hakimiyeti'nin Kurulması

Türkler'in Mağrib denilen coğrafi bölgeye gelişleri, 1516 yılında Oruç Reis'in Cezayir'e ayak basması ve İspanyollara karşı bir güç oluşturmaya başlamıştır. Oruç Reis, buradaki Arap ve Berberileri yenerek, bir yıl içinde tam hakimiyetini kurmuştur. Ancak Oruç Reis'in ölümünden sonra Türkler kısa bir süre için Cezayir'i terk etmek zorunda kalmışlardır.²

Daha sonra 1525 yılında Hayreddin Reis Cezayir'i tekrar ele geçirmiş ve 1528'de bu ülkenin tek hakimi olmuştur. 1534'de Tunus'u da alan Hayreddin Reis, burayı 1535'de İspanyollar'a geri vermek zorunda kalmıştır.³

1554 yılında Cezayirli Salih Paşa Fas'ı ele geçirip, burada Osmanlı Devleti'ne bağlı bir yönetim kurmaya çalışmışsa da tutunamamış ve çekilmek zorunda kalmıştır. 1555'de Mehmeddü'l Mehdi Fas'ı geri almıştır. Daha önce 1551'de ise Turgut Reis Trablusgarb'ı alarak buraya beylerbeyi olmuştur. Bikaç kez el değiştirdikten sonra Tunus da 1574 yılında Sinan Paşa komutasındaki ordu tarafından ele geçirilip, Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Böylece Fas dışındaki Kuzey Afrika ülkeleri Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine geçmiştir. Aynı dönemde Fas'ta ise Osmanlı'ya tabi bir yönetim vardı.⁴

Cezayir, Tunus ve Trablusgarb Osmanlı Devleti'ne katıldıklarında bu üç toprağın yönetimleri tek bir beylerbeyine verilmişti. Ancak, fevkalade öneme sahip böyle geniş

¹Mağrip ülkeleri, Fas, Tunus, Cezayir ve Trablus'tur.

* A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi.

²Aziz Sami İter, Şimali Afrika'da Türkler, c.1, İstanbul, 1937, s.75-76.

³Ercüment Kuran, Cezayir'in Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti, İstanbul, 1957, s.4.

⁴İter, op.cit., s.157.

من مسقط رأسه بالبلاد التونسية، وكانت أكثر الرحلات المغاربية عناية، واهتماماً بأمور البلاد الليبية، وأوضاعها التضاريسية والاقتصادية والاجتماعية والفكرية، ومعالها العمرانية، وجميع ما يتعلق بظروفها من أخبار وآثار. على أن هذه الرحلة التي اتجهت صوب المشرق كانت بداية المشوار نحو المغامرة، والكشف بطريق مباشر انتفع فيه الرحالة المذكور بالمشاهدة الواقعية، والاطلاع الدقيق، ولذلك وقع الاعتماد عليها في توضيح الملامح العمرانية الطرابلسية، فاخترت الطبعة التونسية الصادرة عام 1958 ف، عن وزارة الإرشاد القومي أساساً أولاً لهذا العمل البحثي، وقد قدّم لها الأستاذ حسن حسني عبد الوهاب وأخرجها في طابع مقبول، بيد أن الاستفادة بمصادر أخرى كانت أحد العوامل المعينة على إثراء البحث، وتوجيهه نحو غايته المعرفية.

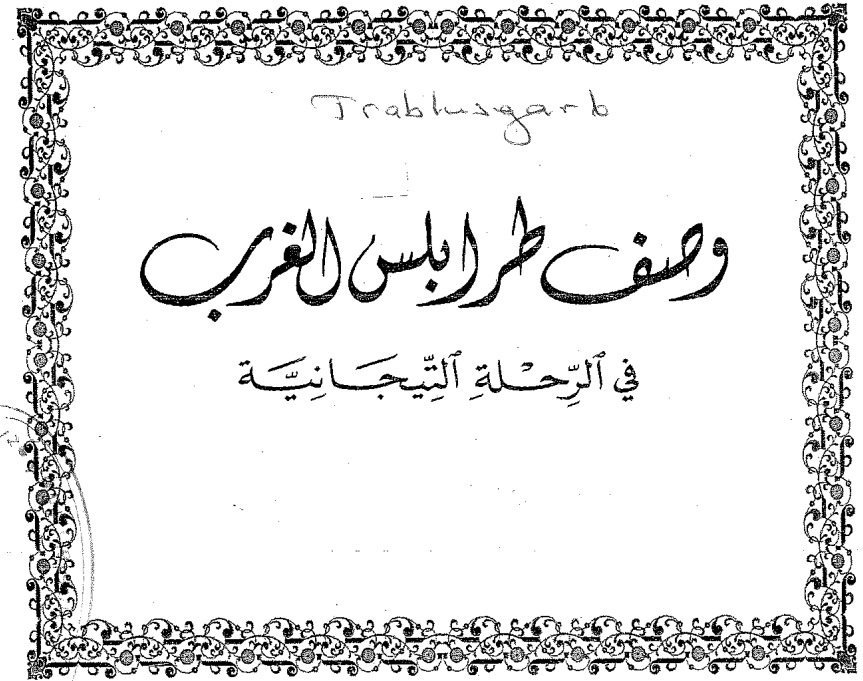
كانت طرابلس الغرب حاضرة الإقليم الليبي محط نظر الرحّالة والإخباريين منذ عصر هيرودوت⁽¹⁾ اليوناني حتى هذا الوقت. وقد مرّ بها حشدٌ من الرحّالة العرب المشهورين، منهم (العبدري. ت 703هـ)، و(ابن بطوطة ت 779هـ)، و(العايشي ت 1090هـ)، و(الحشاشي 1319هـ)، وغيرهم كثير⁽²⁾.

وقد عني أولئك الرحّالة بمعالها، ومظاهر عمرانها فوصفوها معتمدين على مشاهداتهم، وجولاتهم بها، ومحاولين التنويه بمحاسنها، وما اشتملت عليه من فضل ونحوه.

على أن أكثرهم وصفاً لها، وعناية بفضائلها وأخبارها، الكاتب الأديب التونسي أبو محمد عبد الله بن محمد بن أحمد التيجاني أحد أدباء القرن الثامن الهجري (الرابع عشر الميلادي)، وأشهر الكتاب الذين تولوا مهمة الكتابة بديوان الإنشاء لشيخ الموحدين أبي يحيى زكريا بن اللحياني الذي فوّض إليه تلك

(1) هيرودوت، مؤرخ يوناني قديم تناول البلاد في كتاباته القديمة، وذكرها في تضاعيف أخباره، وآثاره. انظر - مصطفى عبد الله بعيو - المجلد في تاريخ ليبيا، منشورات، مطبعة عابدين، الإسكندرية، مصر. (ط/ الأولى 1947م). ج 1/ 12، وما بعدها.

(2) علي مصطفى المصراطي، أعلام من طرابلس، دار مكتبة الفكر، طرابلس، ليبيا (ط/ الثانية 1972م) ص 21 - 26.

الأستاذ مفتاح محمد عبد الحليل

توطئة:

من المسائل المهمة في التراث العربي الإسلامي الأسفار والرحلات التي قام بها جغرافيون علماء من الأقطار العربية، والإسلامية في ظروف عسيرة لا تسمح بالحركة، والمسير لمسافات واسعة عبر الصحراء، وكان أولئك الرجال العلماء أكثر الناس وصفاً، وضبطاً للمناطق والبقاع التي مروا بها، فأولّوا المعرفة أهمية فائقة، ومنحوها كل ما يملكونه من وقت وجهد.

وقد كان الرحالة الأديب التونسي أبو محمد عبد الله بن محمد بن أحمد التيجاني أحد المغامرين الذين أسهموا في هذا المجال الجغرافي بنصيب ملحوظ، فقطع مراحل كبيرة في رحلة معروفة خلال المئة الثامنة الهجرية بدأت

جوانب من تاريخ الحياة التعليمية في مدينة طرابلس

• الاستاذ احمد محمد الخليفى •

نظرا لما يمثله التاريخ الثقافى من أهمية فى التعريف بجوانب متعددة من الحياة العامة والحياة العلمية على وجه الخصوص فقد رأت هذه المجلة ان تفرد حيزا من صفحاتها لرجل من أعلام التعليم والتربية فى بلادنا تلقى دراسته فى أواخر الاحتلال الايطالى وخلال عهد الادارة البريطانية ، ثم واصلها فيما بعد حتى تحصل على درجة الماجستير فى الفقه المقارن .

ذلكم هو الاستاذ احمد محمد الخليفى الذى قضى ما يزيد عن ثلاثين سنة فى مجال التدريس بمختلف مراحله ويعمل الان استاذاً بكلية الدعوة الاسلامية . وهو فى عرضه هذا سيحدثنا عن أسانذته فى أسلوب سلفى على نمط فهارس الشيوخ ونتعرف من خلال ذلك العرض على اساليب التعليم والمقررات الدراسية والمؤسسات التعليمية المعروفة فى تلك الفترة وربما ألمح الى بعض الاشارات التاريخية التى تعرض لمقاومة العلماء للاستعمار فى الادوار التى صممت فيها البندقية وظن الناس ان الشعب قد استلم بالكامل لمستعمره .

التحرير

المصادر والمراجع

- (١) الطبرى : تاريخ الامم والملوك : خمسة اجزاء الطبعة الثانية ، ١٩٦٩م تحقيق محمد ابوالفضل ابراهيم مطابع دار المعارف بمصر .
- (٢) المقرئى : الخطط المقرئية المسماة بالمواظع والاعتبار بذكر الخطط والآثار - اربعة اجزاء ، طبعة ١٩٥٩م ، مطبعة الساحل ، لبنان .
- (٣) الزويرى : نهاية الارب فى فنون الادب : ستة اجزاء طبعة سنة ١٣٥٧ هـ - ١٩٣٨م ، مطبعة دار الكتب المصرية .
- (٤) المسعودى : مروج الذهب ومعادن الجوهر : ثلاثة اجزاء ، طبعة ١٩٥٨م تحقيق محمد محى الدين عبد الحميد .
- (٥) على مبارك : الخطط التوفيقية الجديدة لمصر والقاهرة ، ١٢ جزءا طبعة سنة ١٣٠٦ هـ ، المطبعة الاميرية .
- (٦) ابن عبد الحكم : فتوح مصر واخبارها : طبعة سنة ١٩٢٠م (لبنان)
- (٧) بئتر (الفرد : ج) فتح العرب لمصر : تعريب وتعليق محمد فريد ابو حديد طبعة دار الكتب المصرية سنة ١٣٥١ هـ .
- (٨) شكرى فيصل : المجتمعات الاسلامية فى القرن الاول : رسالة الدكتوراه القاهرة : طبعة سنة ١٩٥٢م .
- (٩) عبدالفتاح محمد وهيب : الجغرافية التاريخية بين النظرية والتطبيق طبعة سنة ١٩٨٠م دار النهضة العربية بيروت .
- (١٠) حسن ابراهيم حسن : تاريخ عمرو بن العاص : القاهرة : طبعة سنة ١٩٢٢م
- (١١) سيد امير على : مختصر تاريخ العرب : نقله الى العربية عفيف البعلبكي طبعة سنة ١٩٦١م ، دار العلم للملايين ، بيروت
- (١٢) محمد حسين هيكل : الفاروق عمر ، طبعة سنة ١٣٦٤ هـ
- (١٣) محمد ابراهيم حسن : دراسات فى جغرافية ليبيا والوطن العربى ، الطبعة الاخير ١٩٧٨م
- (١٤) مورييس لومبارد : الجغرافية التاريخية للعالم الاسلامى خلال القرون الاربعه الاولى : ترجمة د. عبدالرحمن حميدة : دار الفكر بدمشق ١٩٧٩م .

إيطاليا في طرابلس برقة

الى الامة العربية والعالم الاسلامي بصفة عامة والى رجال الدين والعلماء
والخطباء منها خاصة إيطاليا تنتهك حرمة بيوت الله فتطرد
المصلين منها . وترغم الهيئة الشرعية على اعتناق الجنسية الايطالية

D 2759

كان يوم الخميس الواقع في ١٨ فيفري الحالي يوم حزن في طرابلس اذ انتهكت فيه حرمة
المساجد، اذ عمدت حكومة الطليان الى جلب عدد من الالمانيين السواح في طرابلس يصحبهم جماعة
من الطليان ويصحب الجميع سليمان باشا قره ملي الى الفرجة على جامع الباشا وصادف ذلك فريضة
صلاة المغرب وكان المسلمون اذ ذاك متهيئون للصلاة فاطردهم الحاكم الايطالي وامرهم بان يصلوا
خارج الجامع وقد وقع ذلك بصفة لا يمكن لاحد ان يعارض فيها وذهب المصلون اشتاتا ودخل
الضيوف للجامع !! انظروا ايها المسلمون الى اي حد بلغ استهتار الطليان واستخفافهم بالاسلام والمسلمين
انظروا واسمعوا ايها العلماء ورجال الدين عواقب سكوتكم وجناية تكاسلكم على الاسلام

ان بقية أهالي طرابلس المسلمين المهاجرين سيعيشون مبغثرين في مختلف الاقطار وسيعيش
الفريق الباقي منهم داخل طرابلس في أرضها لكن سيعتق الديانة المسيحية ويتمذهب بالفكرة الفاشيستي
لان الظروف والوسائل التي نفذت في الاندلس كمحاكم التفتيش وغيرها هاهي تنفذ اليوم في اخوانكم
الطرابلسيين بل بصفة اشد وامر وان اختلفت الاسماء ففي الاندلس كان اذ ذاك في امكانهم الفرار
والهجرة اما في طرابلس اليوم فهذا مستحيل لا على طريقة قانونية ولا على طريقة لصوصية لما اتخذته
ايطاليا من الاحتياطات وفي الاندلس نصبت محاكم تفتيش يمكن معها التفكير سرا، اما في طرابلس
فقد جعل الطليان ضروريات الحياة للمسلم بعد سلبه من كل شيء غير ممكنة الا بالتجنيس والا فلا
رزق ولا معيشة ولا احترام على أن المسلم المتظاهر بالتدين في طرابلس أصبح كالكرة تتلاقفها ازجل
السيارات بارادة سائقها من الطليان بدون ان يهتم الفاعل بفريسته ولا تحيره جنايته الشنيعة وكأنه
داس خنفساء لم يقع عليها نظرة بل يرى أنه داس عقربا مؤذية، لمن نشكوا هذا يا رب قد ببح الصوت
وفقد النصير وعظمت البلوى واشتد الكرب . انا لله وانا اليه راجعون .

وا محمداه دينك أخذ في التقهر واتباعك تخاذلوا وتكاسلوا فاططاهم اغتصبت وأملاهم نهبت
وارواحهم زهقت وإشلاؤهم تبعثر ولغتهم احتقرت ولا يلبي بعضهم بعضا ولا ينجد أحدهم الآخر
انها حالة اسيفة ومصير محزن وتخاذل مشين

لما زاته حكومة الفاشيست من تمسك المسلمين بدينهم رغم ما اتخذته ايطاليا من التدابير عمدت

أ. د. مهدي البستاني
كلية الآداب - مصراته - ليبيا

أدرك صناع القرار بالباب العالي (الصدارة العظمى) في استانبول ، منذ وقت مبكر من عمر الدولة العثمانية (1300 - 1923) ، ضرورة القيام بحركة اصلاحات واسعة تستهدف تحديث اجهزة الدولة وبخاصة العسكرية - والنهوض بالحياة الاقتصادية والثقافية ، من اجل الارتقاء بالمجتمع العثماني الى مستوى امتلاك الاقتدار اللازم لمواجهة التحديات الداخلية والخارجية التي كانت تهدده ، وتندر بأوخم العواقب ، ليس على سلامة هذا الجزء او ذاك من اطراف هذه الدولة الامبراطورية المترامية في قارات اسيا وأوروبا وأفريقيا فحسب ، بل على مصيرها كدولة اسلامية عظمى ادت دورا كبيرا في السياسة الدولية للعصر الحديث . وقد تعمق هذا الادراك منذ منتصف القرن الثامن عشر ، بعد سلسلة الهزائم التي لحقت بالجيوش العثمانية في جبهات القتال البرية والبحرية مع روسيا والنمسا وغيرهما من الدولة والقوى الأوربية الأخرى ، وبعد تفاقم مخاطر النفوذ الاجنبي وتزايد تدخله في شؤون الدولة العثمانية .

لكن حركة الاصلاحات التي اخذت ملامحها واتجاهاتها تتبلور منذ عهد السلطانين سليم الثالث (1789 - 1807) ومحمود الثاني (1808 - 1839) ، ازدادت وضوحا في فترة التنظيمات الخيرية (1839 - 1856) ، وما صاحبها من تعليمات ولوائح اجرائية وتنفيذية لاحقة ، امتدت الى غاية العام 1876 ، لتبدأ مرحلة اصلاحية ثالثة عرفت بالحركة الدستورية (1876 - 1908) . وقد واجهت هذه الحركة عقبات ومصاعب حالت دون تحقيق اهدافها كاملة في اقامة دولة عصرية ، مقتدرة على ادامة كيانها والمحافظة على سيادتها . وقد تمثلت هذه العقبات بقوى الضغط الخارجي المناهض للاصلاح والمتجسد بمواقف الدول الأوربية ، التي استهدفت تخريب الاصلاح او تهميشه على الأقل ، لكي تستمر في تنفيذ مخططاتها التفتيتية للكيان العثماني ، من أجل الاجهاز عليه نهائيا في الوقت المناسب . كما تجسدت هذه العقبات كذلك بقوى الضغط الداخلي المتمثل بالمؤسسات العسكرية والاقطاعية القديمة ، كالإنكشارية ، (يكي جري) والسباهية ، وبعض الطرق والزعامات الدينية كالبكتاشية ، واعيان الاقاليم ، والمتزمتين الذين وجدوا في تنامي حركة الاصلاحات تهديدا لكيانهم ، وما ترتب عليه من امتيازات مادية ومعنوية ، زيادة على نقص الاطار الحائز على القدرات الذهنية والفنية المناسبة والمؤمن بأهمية الاصلاح وبجدواه على صعيد المصلحة

el-Mecelle füt-Tarihüyet-i Negeri biyye.

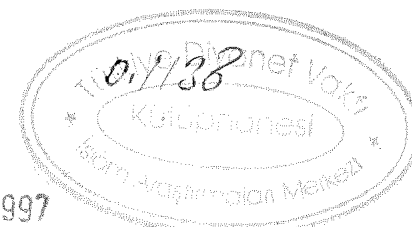
Sene 24. Rade'l. 87-88, 1997 Laguan. 5. 394/3

صدر اخيرا :

- د. ايفات كاردياك- هرموسيل ، السحر في اسبانيا : الموريسكيون والمسيحيون القدامى في القرنين السادس عشر والسابع عشر. أبريل/نيسان 1996 ، (بالفرنسية)، مؤسسة التميمي للبحث العلمي والمعلومات، زغوان، 334 ص. تقديم ا. د. عبد الجليل التميمي.

م.ت.ك.ك 0-53-719-9973.

هذا الكتاب هو عبارة عن اطروحة دكتوراه دولة ، نوقشت سنة 1994 بجامعة بوردو الثالثة بفرنسا. وقد تناولت فيها صاحبيتها ظاهرة السحر التي كانت تهيمن على الحياة اليومية للموريسكيين في القرن السادس عشر، وهو ما يترجم عما كانوا يشعرون به من قلق حضاري وثقافي .

9 AGUSTOS 1997

طرابلس غرب تاریخ

طرابلس غرب تشكيل ولايته قدر جريان ايدن احوال ووقایع تاريخيه سنه
عاشد تدقيقات و تتبعاتی محتویدر

ماصوت صافیه سی طرابلس غرب مجاهدینی
اینام و ارامنه لهریه در

مؤلفی :

زراعت بانکہ سی حسابات مرکزیہ شعبہ سی ممیزی

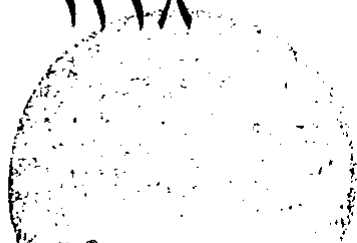
حسن صافی

در سعادت

شمس کتاب مطبعہ

۱۳۲۸

12C1CA Ktp 21602

İslam Tarih, Sanat ve Kültür
Arařtırma Merkezi Kütüphanesi'ne
en iřten saygılarımla.

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BÖLÜMÜ
YAKINÇAĞ ANABİLİM DALI

Ammar Gehedr.
16.1.1997.

**OSMANLI RESM  KAYNAKLARINA GÖRE
TARABLUSGARİ V LAYETİ
(1282-1312 / 1865-1894)**

EYALETTEN V LAYETE GEçİř

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
AMMAR GEHEDR**

**DANIřMAN
Prof. Dr. KEMAL BEYDİLLİ**

31983

İSTANBUL - 1996

06 NİSAN 1997

S. M. Aras Ktp.

Osman Öndeş

Trablusgarb

Kardeş Libya

-Rehber Kitap-

* Yağmur Yayınları : 84

* Fikrî Eserler : 45

* Birinci baskı : 1975

* Kitap, Sümül Matbaasında dizilip, basılmıştır.

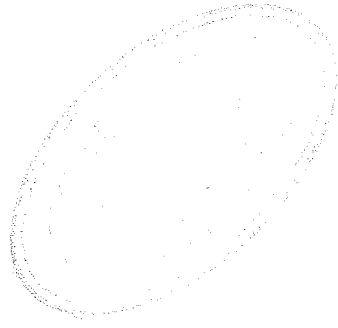
* Kapağı Mine Ofset'te hazırlanmıştır.

YAĞMUR YAYINEVİ
Ankara Cad. 123 - Kat 2
27 64 40 — İSTANBUL

Von Oldenburg'un Kıbrıs ile ilgili ilgi çekici kayıtlarından birisi de, kaliteli kerestelerin elde edildiği ormanlara sahip²⁰[C1] Kıbrıs'da, birçok yabani eşek, keçi, geyik ve karaca gibi hayvanların mevcut olmasına rağmen ayı, aslan ve diğer tehlikeli hayvanların Ada'da bulunmadığına dair verdiği bilgidir²¹.

Sonuç olarak, seyahatnâmesinde ayrıntılı bilgi vermeyen Wilbrand von Oldenburg'un ifadelerinden, Kıbrıs'ın XIII. yüzyılın başlarındaki durumu hakkında yine de bir kanaat oluşmaktadır. Lusignanlılar'ın, Kıbrıs'a hâkim olmasıyla, gerek Suriye'den gelen Haçlılar, gerekse Avrupa'dan gelen aileler Ada'nın etnik yapısını değiştirmiş, ticarî hayatın getirdiği refahdan yararlanamayan Ada'nın yerli halkı köle durumuna düşerken, Latin Avrupalılar lüks içerisinde yaşamışlardır. Ayrıca Ortodoks Başpiskoposluğu'nun yerine, Kıbrıs'da Katolik Kilisesi hâkim olmuştur.

Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988, 2. Baskı, s. 109 vd.

²⁰ Ş. Turan, a.g.e., s. 82.

²¹ Oldenburg, s. 58.

10.1930

TRABLUSGARB'A DÂİR BİR LÂYİHA

Nejdet BİLGİ*

A. Osmanlı İdaresinde Trablusgarb

1. I. Devre

Bugün Kuzey Afrika'daki Libya Devleti'nin toprakları olan Trablusgarb, 1551 yılında Osmanlı idaresine alındı. Eyâlet seviyesinde idârî yapı içinde yer alan Trablusgarb, İstanbul'dan paşa unvanıyla gönderilen valilerce yönetilirdi¹. Trablusgarb eyâleti, Tunus ve Cezayir'den sonra Garb Ocakları'nın üçüncüsü durumunda idi. Buna göre eyâlet devletin çıkarlarına uygun olmak ve ona zarar vermemek kaydıyla geleneksel tarzda idare ediliyordu². Eyâlette iktidar bir divan ile desteklenen paşanın elinde bulunuyordu. İdarenin başında bir dayı, ordunun başında ise bir bey vardı. Dayı ve bey genelde idarede etkili idiler³.

Trablusgarb, XVII. yüzyıl başından XVIII. yüzyıl başlarına kadar, büyük ölçüde yeniçeri isyanları ve iktidar kavgalarına sahne oldu. Merkezî idarenin zayıflaması ile ortaya çıkan bu olaylar, başta Sardunya olmak üzere Fransız ve İngiliz konsoloslarının idârî ve ticarî alanda etkilerini artırıyordu⁴. Trablusgarb Sakızlı Mehmed Paşa'nın idaresi (1632-1649) ile başlayan ve yaklaşık 60 yıl süren dönemde korsanlık faaliyetleriyle birçok servete kavuştu ve imar edildi. Fransa ve İngiltere'nin baskılarıyla, XVII. yüzyılın sonlarına doğru korsanlık faaliyetleri geriledi. Aynı tarihlerde başlayan iç kavgalar, Karamanlı Ahmed Paşa'nın hasımlarını bertaraf etmesiyle sonuçlandı (1711). Ahmed Paşa ile başlayan Karamanlı hanedanı dönemi İstanbul'un da desteği ile bir yüzyıldan fazla sürdü (1711-1835)⁵.

* C.B.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Ettore Rossi, "Trabluş", *İslâm Ansiklopedisi*, XII/1, (Bu madde, Cengiz Orhonlu tarafından tadil ve ikmal edilmiş) İstanbul 1979, s. 447.

² Celal Tevfik Karasapan, *Libya, Trablusgarb, Bingazi ve Fizan*, Ankara 1960, s. 112-114.

³ İ.A., XII/1, s. 447. Dayılığın oluşumu ve eyaletin idaresindeki yeri hakkında bkz. Mehmed Nuri-Mahmud Naci, *Trablusgarb*, Tercüman-ı Hakikat Matbaası, [İstanbul] 1330, s. 133-134.

⁴ İ.A., XII/1, s. 447.

⁵ İ.A., XII/1, s. 447; Abdurrahman Çaycı, *Büyük Sahrada Türk - Fransız Rekabeti (1858-1911)*, Erzurum 1970, s. 9-11. Sakızlı Mehmed Paşa ile başlayan dönemli, Karamanlılar döneminin, başa geçen valiler sırasıyla anlatımı için, bkz. M. Nuri - M. Naci, a.g.e., ss. 133-134.

Mühimme Defteri: MD, Başbakanlık Arşivi, İstanbul. The figures follow each other in this order; number of the register, number of the *hüküm* (order), number of the page and dates.

Orhonlu, C.: (1969) "*Osmanlı-Barın münasebetlerine aid belgeler*", *Tarih Dergisi*, 23, 111-30.

Razzuq, M.: (1986) *Al-Munṭagā al-maqsūr 'alā ma'āthir al-Khalīfa al-Mansūr li Aḥmad bin al-Qādī*, study and edition, Rabat 2 v.

Uzunçarşılı, I. H.: (1983) *Osmanlı tarihi*, Ankara 10 v., 3rd, ed.

Edited by Selim DERİNGİL and Sinan KUNERALP

"STUDIES ON OTTOMAN DIPLOMATIC
HISTORY V", İstanbul-1990, s. 35-55.

25 ARALIK 1992

C.R. PENNELL

THE OTTOMAN EMPIRE IN NORTH AFRICA: A QUESTION OF DEGREE — TRIPOLI IN THE SEVENTEENTH CENTURY

In 1681, France was at peace with the Ottoman Empire. Tripoli, nominally part of the Empire, was not. For many years its corsair captains had directed a long campaign against French merchant ships. In August that year, therefore, a French fleet was sent to deal with them. Commanded by Abraham Du Quesne, it eventually came upon several Tripoli ships in the port at Chios in the Greek islands. When the Ottoman governor of the port refused to hand over the corsairs, Du Quesne destroyed several of them, and bombarded the town at the same time.

As a result the Porte intervened. The Admiral of the Tripoli ships was obliged to sign a treaty with the French in which he agreed to end corsairing attacks on French shipping. By the end of the year there was a French consul in Tripoli and agreements had been made for the return of French captives to France. Yet by the end of the following year, the treaty had been set aside by the local authorities in Tripoli and the corsairing war continued.

The incident at Chios and its aftermath reveal the ambiguity of the relationship between Tripoli and its nominal overlord in Istanbul. Clearly, the Porte had some influence over affairs in its North African province: it could after all insist upon a treaty. But Tripoli made the treaty, and Tripoli broke it. Some influence, then, but how much?

Ambiguous relationships are interesting to study, and clearly the issues are wider than a single treaty. Before looking at the relationship, in 1681, between the poorest province in North Africa and the Sublime Porte in Istanbul there is another question to be answered first. How did it get like that, and why?

Ausgaben für Brennstoffversorgung

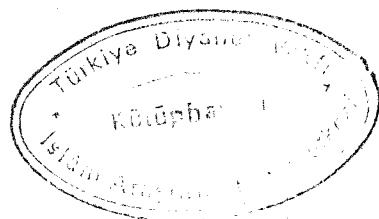
	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dez.	Jan.	Feb.	März	Apr.	Mai	Juni	Juli
Petroleum	13	13	30	28	20	20	20	26	26	26	23	23
Holz	32	30	60	100	75,5	90	64	40	40	32	18	8
Kohle	40	33	50	60	45	45	47	40	54	36	24	26
Brennholz					5	6	3	3	2	2	2	2
Kerzen					15	11	20	10	7,5	7,5		15
Oliveöl	31,5										20	15
für Lampen im Semā' hāne (kandil)												
Streich- hölzer (desic)					5,25		3	5,25		3		

Einige Brennstoffpreise

	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dez.	Jan.	Feb.	März	Apr.	Mai	Juni	Juli
Holz (Wagen)			60	50		45	32					
(Last)	8	10						8	8	8	9	8
Kohle (Last)	20		25	30	22,5		15,6	20	18	18	17	
(Sack)		11										
(denk)												
Petroleum (Kanne)	13	13	15	14	10	10	10	13	13	13	13	8,66

OSMANLI ARASTIRMALARI, XIV

İstanbul-1994, s. 91-100

THE TAKIYA OF THE MAWLAWIYYA IN TRIPOLIS

Frederick DE JONG

In a brief paragraph in the autobiographical accounts in his *al-Manār wa'l-Azhar*, Muḥammad Rashīd Riḍā recorded his visit to the *takiya* of the Mawlawiyya in Tripolis some time in the 1880's¹. During this visit he publicly denounced Mawlawī ritual and its practitioners, which remained the talk of the town for a long time thereafter. He himself seems to have looked upon the occasion as a crucial event in his life, since he presents his account² explicitly as "my first public rejection of the members of the sufi orders". Riḍā, who would have been in his late twenties at the time, describes the event as follows:

"It was said to me: Don't you want to watch the muqābala³ of the Mawlawiyya in their *takiya*, which resembles Paradise, lying on the bank of the river Abū 'Alī? I said yes, and I went along with those who were going after the Friday prayer. It was the opening of the season for these meetings in the spring⁴. I sat down in the spectators' portico. The sight of the gardens with orange trees was plea-

¹ Muḥammad Rashīd Riḍā, *al-Manār wa'l-Azhar*, Cairo 1353, 171-172.

² The same account is included in Shakiḥ Arslān, *al-Sayyid Rashīd Riḍā aw Ikḥā' 'Arba'in Sana*, Damascus 1937, 95f.

³ I. e. the *samā'*.

⁴ Traditionally, the Mawlawiyya in Tripolis held four public *samā'* sessions annually, all in April; cf. Muḥammad Durnayqa, *al-Turuq al-Ṣūfiyya wa Mashāyikhuhā fī Ṭarāblus*, Tripolis 1984, 299, 301.

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BÖLÜMÜ
YAKINÇAĞ ANABİLİM DALI

OSMANLI RESMÎ KAYNAKLARINA GÖRE
TARABLUSGARİB VİLAYETİ
(1282-1312 / 1865-1894)

EYALETTEN VİLAYETE GEÇİŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
AMMAR GEHEDR

DANIŞMAN
Prof. Dr. KEMAL BEYDİLLİ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	80666
Tas. No:	356.0743 GEH.0

NG 7 E2

D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, cilt 20, Sayı 32, 2002 Ankara, s. 167-178

II.ABDÜLHAMİT DÖNEMİNDE OSMANLI'DA VİLAYET YÖNETİMİNDE DÜZENLEME GAYRETLERİ- TRABLUSGARP ÖRNEĞİ VE AHMET RASİM PAŞA

Yrd. Doç.Dr.Hamiyet Sezer*

TÜRKÇE ÖZET

Trablusgarp Osmanlı Devleti'ne 1551 tarihinde katılmıştır. Merkezden uzak olduğu için "Garp Ocakları" denilen özel bir yönetime sahipti. Tanzimatla bütün ülkede yeni uygulamalara geçilirken Trablusgarp'da da buna gayret gösterilmiştir. Gönderilen valiler sık sık değişmiştir. Bu valilerden birisi de Ahmet Rasim Paşa olup uzun süre görevde kalabilen ve kalıcı çalışmalar yapabilen bir vali olmuştur. Trablusgarp'da kalmış olduğu süre içerisinde yaptığı çalışmaları 1891'de yazdığı bir raporla İstanbul'a bildirmiştir. yazımızda bu rapor söz konusu edilmiş olup, burada Trablusgarp'da bayındırlık, ziraat, ticaret konusunda gerçekleştirilen çalışmalar ve ilerlemeler anlatılmaktadır.

ABSTRACT

Tripoli(Trablusgarp) was declared to be the part of the Ottoman Empire in 1551. The province has a special administration which calls "Garp Ocakları"(Western Corps) because it was far from the governmental administrative centre. The Tanzimat(Reforms) period had some vague reflections on Tripoli.

Turkish governors and officials appointed to the province frequently changed. One of these governors was Ahmet Rasim Pasha, who managed to remain the governor of Tripoli for long and introduce useful reforms to the province. In 1891 he addressed to the central administration in İstanbul a report informing about his activities in Tripoli. By studying this report, the present study tries to provide a revealing window on to the national history of Tripoli and to give a general account of the developments of public works projects, agriculture and trade in Tripoli.

السُّنُونِيَّةُ دِينَ وَدَوْلَةٍ

Tabluserb

تأليف

دكتور محمد فؤاد شكرى

B. A (Hons), M. A, Ph. D.

أستاذ التاريخ الحديث المساعد بكلية الآداب
بجامعة فؤاد الأول

مكتبة الإعتقاد

Dr. A. Kassis

دار الفكر العربي

١٩٤٨

Kahle

191017

25 SUBAT 2003

الأندلسيون والمغاربة في طرابلس الشام(*)

أ.د. عمر عبد السلام تدمري

قسم التاريخ - كلية الآداب الفرع الثالث - طرابلس -
الجامعة اللبنانية

العلائق الثقافية

تعود العلائق الأندلسية - المغربية بطرابلس الشام إلى أكثر من ألف سنة خلت، وبالتقريب إلى ألف ومائة عام من الآن، أي إلى عهد الحكم الإخشيدي (٣٣٠ - ٣٥٨ هـ / ٩٤١ - ٩٦٩ م) وتنوعت تلك العلاقات ما بين: ثقافية، وسياسية، وعسكرية، وتجارية، وعمرانية. وكانت بداياتها في رحلات طلبة العلم من الأندلسيين إلى المشرق الإسلامي لسماع الحديث على كبار المحدثين والحفاظ والمسندين.

وكانت طرابلس الشام منذ القرن الثاني الهجري (٨ م) قد أصبحت حاضرة مهمة من حواضر العالم الإسلامي، فأخرجت جماعة موفورة من كبار المحدثين والرواة الإخباريين، يأتي في مقدمتهم «أبو مطيع معاوية بن يحيى الاطرابلسي»^(١) المتوفى بحدود ١٧٠ هـ / ٧٨٥ م.

ويعتبر «خيثمة بن سليمان القرشي الاطرابلسي»^(٢) المولود سنة ٢٥٠ هـ / ٨٦٢ م أشهر من أخرجته طرابلس من رجال الحديث، حيث كان حافظاً، ثقة، مكثراً في الرواية. عرف في عصره بأنه مسند الشام. اشتهر حديثه في بلاد الشام، والعراق، وفارس، وعمّت شهرته الآفاق، حدث في الجامع الأموي بدمشق، وعاد إلى طرابلس، فكان كبير محدّثيها،

وقصده الطلبة والشيخوخ من أقطار الدنيا، فسمعوا منه، وأخذوا إجازته في رواية الحديث، وعُمر أكثر من ٩٠ عاماً، فكان من بين طلبته الكثر طلبة قدموا من الأندلس ونزلوا طرابلس، وارتادوا مجلسه في مسجدها الجامع، وشاركوا في حركتها الثقافية، وكان منهم:

- محمد بن عبد الله بن عبد البر التجيبي الأندلسي القرطبي^(٣)، وهو ينسب إلى كشكينان من قرى قرطبة، رحل إلى المشرق مرتين، وعندما عاد من رحلته الأولى كانت له الواجهة عند الخاصة والعامة في الأندلس، مع العلم والزهد، وسمع منه الناس كثيراً، وحج في رحلته الثانية، وجاء إلى طرابلس فأقام بها إلى أن توفي سنة ٣٤١ هـ.

- وأبو عثمان سعيد بن نصر بن عمر بن خلف الأندلسي^(٤) من أهل أستجة بالأندلس، رحل إلى طرابلس فحضر مجلس «خيثمة» وسمع منه، ثم انتقل إلى بغداد، ومكة، وأصبهان ونيسابور، ومرو، وطوّف البلاد إلى أن توفي في بخارى سنة ٣٤٨ هـ.

- وأبو الأصمغ عبد العزيز بن عبد الملك بن نصر الأموي الأندلسي^(٥)، من أهل قرطبة، نزل طرابلس الشام وأقام بها

(*) قدّم البحث للمؤتمر الدولي الثاني لتاريخ طرابلس في العصرين الوسيط والحديث (الجامعة اللبنانية) ١٢ - ١٤ أيار ١٩٩٩.

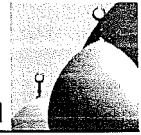
(١) أنظر مسند معاوية الاطرابلسي - من تأليفنا - طبعة دار الإيمان، طرابلس، ودار ابن حزم، بيروت ١٩٩٧.

(٢) أنظر كتابنا: من حديث خيثمة الاطرابلسي - طبعة دار الكتاب العربي، بيروت ١٩٨٠.

(٣) تاريخ علماء الأندلس لابن الفرضي ٣٥٦/١ - ٣٥٧، بغية الملتبس للضبي ٨٩، موسوعة علماء المسلمين في تاريخ لبنان الإسلامي - تأليفنا - طبعة المركز الإسلامي للإعلام والإنماء، بيروت ١٩٨٤ - ق ج ٢٤١/٤ رقم ١٤٩٥ وفيه مصادر أخرى.

(٤) جذوة المقتبس للحميدي ٢٣٤، الصلة لابن بشكوال ٢٠٧/١، تاريخ دمشق ٣١٢، ٣١٣، ٢٥٦٣، الموسوعة ق ج ٢/٢٩٠، ٢٩١ رقم ٦٣١.

(٥) تاريخ علماء الأندلس ٢٧٨/١، تاريخ دمشق ٣٤٤/٤٢ - ٣٤٦، الموسوعة ق ج ٣/١٤٢ - ١٤٣ رقم ٨١٩.

طرابلس

الجمهورية العربية الليبية الشعبية الاشتراكية العظمى

Tripoli

Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya

Preperation: Tripoli Municipality
General Supervision: Eng. Nadya Abdul Hadi Refaat,
Technical Coordination: Eng. Khadija Al Naely
Eng. Khairy Mohd. Shaaban
Photography: Ali Al Toumy

إعداد: بلدية طرابلس
الإشراف العام: م. نادية عبد الهادي رفعت
المادة الفنية والتنسيق: م. خديجة النائلي و م. خيرى محمد شعبان
تصوير: على التومى

Geographic Information

Location:

Tripoli city is located on the north west of Libya on altitude 32.5.

It has a cost of 25 km2 on the Mediterranean.

Topography:

It has a normal inclination towards the sea.

It has a good weather because of beeing on the beach.

Area:

The total area is 115 km2.

Population:

1695000 in the year 1990

معلومات جغرافية

الموقع الجغرافي:

- تقع مدينة طرابلس في الجهة الشمالية الغربية من الجماهيرية العربية

الليبية الشعبية الاشتراكية العظمى عند خط عرض ٣٢,٥ درجة

- تتمتع بساحل طوله ٢٥ كم على البحر الأبيض المتوسط.

طبوغرافية الأرض:

- تتصف بالانبساط والتدرج الطبيعي تجاه البحر.

- ذات مناخ معتدل لوقوعها على الساحل

المساحة الكلية:

- تبلغ المساحة الكلية لمدينة طرابلس طبقا للمخطط نحو ١١٥ كم٢.

عدد السكان:

بلغ عدد السكان حاضرة طرابلس حتى عام ١٩٩٠ م ١٦٩٥٠٠٠ نسمة

Trablus

أحوال برقة وطرابلس في أوائل العصور الوسطى
(٢٨٤ - ٤٥٥ م)

دكتور

ابراهيم خميس ابراهيم سلامة
استاذ تاريخ العصور الوسطى المساعد
كلية الاداب - جامعة الاسكندرية

Mecelle to Külliyyetü'l-Adab

cilt: 42 (1994-1995)

[Camiatü'l-İskenderiyye]

s. 365-385.

16 MAY 1995

(١١) - راجع حاشية ٧ .

Hom., IL. 24. 513. (١٢)

PL., Philebus, 47E - 48A. (١٣)

(Bowra, C. M., Landmarks in Greek Literature, Pelican, 1966) p. 201 (١٤) - يذكر باورا

أن المأساة تبحث في قضايا السلوك الإنساني .

(١٥) - حول صلة فن المأساة بالمجتمع انظر :

Snell, Bruno, Poetry and Society, The Role of Poetry in Ancient Greece (Indian Univ. Pr., 1961) pp. 72 - 90.

Arist., Poet., 1951B 8 - 10. (١٦)

ويعتبر استخدام القناع في المأساة الإغريقية القديمة دليلاً واضحاً على عموميتها ، وبعدها عن تصوير الشخصيات كأفراد جزئيين . انظر :

Bowra, C. M., Op. cit., p. 157.

(١٧) - انظر حاشية ١ .

(١٨) - انظر حاشية ٧ .

Arist. E. N., 1174B 20 - 23. (١٩)

Arist. Poet., 1449B 24 - 28. (٢٠)

Ibid., 1462B 13. (٢١)

D. 2250

Historic Cities of the Islamic World

edited by

C. Edmund Bosworth

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	150004
Tar. No:	711.297 H15-C

BRILL

LEIDEN • BOSTON
2007

BIBLIOGRAPHY

For Tripoli in Antiquity and the early Islamic period, see Pauly-Wissowa, vii. A. 1. cols. 203–7 (E. Honigsmann). For the town in Islamic and modern times, R.L. Playfair, *Murray's handbook to the Mediterranean, its cities, coasts, and islands*², London 1882, 82; Le Strange, *Palestine under the Moslems*, 348–52; Baedeker, *Palestine and Syria*, Leipzig 1912, 336–8; M. Van Berchem and E. Fatio, *Voyages en Syrie*, Méms. IFAO, Cairo 1913–14, i, 116–31; R. Dussaud, *Topographie historique de la Syrie antique et médiévale*, Paris 1927, index; H. Probst, *Die geographischen Verhältnisse Syriens und Palästinas nach Wilhelm von Tyrus*, 1927, i, 28–9; for the Crusading period, see the standard histories of Grousset, Runciman, and Setton and Baldwin, i–ii; Naval Intelligence Division. Admiralty handbooks. *Syria*, London 1943, index; Antoine Abdelnour, *Introduction à l'histoire des villes syriennes à l'époque ottomane*, Beirut 1982; M. Gilsenan, *Lords of the Lebanese marches. Violence and narrative in an Arab society*, London 1996.

Tرابلس

TRIPOLI, in Libya, a city on the southern Mediterranean coast of the northeastern part of the Libyan People's Republic, now the chief port and administrative capital of the country. In pre-modern usage, it was known in Arabic at Tarābulus al-Gharb "Tripoli of the West" in order to distinguish it from Tarābulus al-Shām "Syrian Tripoli."

I. GENERAL

The Arabic name derives from the Graeco-Latin Tripolis. The modern city of Tripoli is situated in lat. 32° 54' N., long 13° 11' E. The region of Tripoli, Tripolitania, which with Cyrenaica to the east and Fezzan to the south, make up the modern State of Libya, extends from the Tunisian frontier in the west to Qūs or Qaws in the east. This Marble Arch (Ar, *qaws* "bow, arch"), constructed by the Italian then rulers of Libya in 1929, some 210 km/130 miles to the east of Syrte, marks the limits of the province, which extends to the south, in the desert, along the line of latitude 28° N., and encloses an area of 250,000 km². Tripolitania under Italian rule comprised six provinces: Tripoli, Sabha, Gharyān, Mişrāṭa, Zāwiya and Khums.

Numerous Islamic dynasties took turns in dominating the city (the Aghlabids, Zirids and Almohads), which also experienced periods of foreign occupation (Normans from Sicily, Genoese, Sicilians, Spaniards and the Knights of Malta) before being conquered in 1551 by the Ottoman Turks.

II. IN PRE- AND EARLY ISLAMIC TIMES

Tripoli was established by the Phoenicians and was later enlarged by the Greeks and the Romans. According to G.D.B. Jones, the core of the primary settlement of the Phoenicians in Oea must be located at the elevation within the triangle formed by Borg el Hahie. This place, now covered by buildings, has not been excavated.

The port of Oea – which was named Tripoli in the 3rd century A.D. – was active during the Graeco-Roman period, but because of the direction of the prevailing wind in North Africa and the difficulty in navigating across it, the main sea routes were usually those between Tripoli and the ports of Greece rather than those between Cyrenaica and Tripoli (M.G. Fulford, *To East and West. The Mediterranean trade of Cyrenaica and Tripolitania in Antiquity*, in *Libyan Studies*, xx [1989], 171). Moreover, navigation was easy from Tripoli via Pantelleria to Sicily.

Nevertheless, in Byzantine times interregional trade linking Cyrenaica with Tripoli and Carthage developed. Byzantine Tripoli was an active port from where surplus agricultural produce was exported, along with wild animals, and was also an entrepôt in the sea route from Alexandria to Carthage, and via it to Spain and England. Hagiographical works inform us that, on the eve of the Arab conquest, the Patriarchate of Alexandria financed long-run shipping activities originating along the axis Alexandria-Tripoli-Carthage. The impact of such maritime activities had a clear impact on the social structure of Tripoli and the adjacent area of Tripolitania.

Even before the final conquest of Egypt by the Arabs (25/645), the way to Cyrenaica, Tripolitania and the rest of Maghrib was open, and a series of expeditions against Cyrenaica and Tripolitania, which formed the spearhead of the Muslim conquest of North Africa, started. 'Amr b. 'Aṣ, in a spectacular march moving from Alexandria (22/642), conquered Barqa and, by-passing the fortified towns of Apollonia Sozusa (Sūs), Paraetonium (Marsa Maṭrūh), and Ptolemais (Tulmayṭa), reached Tauchira (Tukra).

The town of Tripoli was the Arabs' next target. 'Amr soon afterwards launched a second rapid cavalry raid, later in that same year; by-passing Teuchira, where the Byzantines were still entrenched, he appeared in front of the gates of Tripoli. This town was well fortified and, according to Pseudo-Raqīq

✓ *Tرابلس*
THE OTTOMAN TRIPOLI: A MEDITERRANEAN MEDINA

Ludovico Micara

It is not an easy task to isolate a specific historical period as Ottoman in the history of the urban development of Tripoli. Cities indeed grow on themselves, reusing and transforming the traces inherited from the past, unless a natural or artificial event breaks the continuity of their development, producing early endings and new beginnings. This can be observed in a clearer way in the cities of the Islamic world where the urban fabric is organized in a way that overcomes any crisis, no matter how severe.

In the case of Tripoli the disastrous Spanish occupation and the resulting urban decay that affected the city for a period of about forty years (1510–1551) strongly modified the urban topography, deleting important traces of its ancient past.¹ Such destructions, nevertheless, have not been able to block the process of formation of the urban fabric and, on the contrary, stimulated the development of the city.

During the Ottoman period and particularly under the reign of the Karamanli dynasty the present image of the Medina of Tripoli was consolidated.

The achievement of a strong urban image was the result of different building activities that concerned great religious, collective, and commercial institutions, together with the careful design of the defensive

¹ The common identification of the *cardo* of the Roman Tripoli, Oca, with the long street called Sciara Arba'a Arsat and Sciara Jama el-Druj is questionable. The direction of this road is, in fact, different from the orientation of the openings of the Arch of Marcus Aurelius that was the very centre, *umbilicum*, of the Roman city; whereas the supposed *decumanus* is perfectly in axis with the main openings of the same arch. Moreover the cross streets of the *cardo* are not orthogonal to it, but are oriented in the same way as the *decumanus*. We may speculate therefore, in lack of more advanced archaeological researches, that the destructions caused by the Spanish troops and the Knights of Saint John in the urban area to the west of the Castle, (see the following footnotes 11 and 12), together with the demolitions made by the Ottomans in order to conquer again the city, produced the obstruction of the ancient *cardo* and its shifting westwards. Darghut Pasha, who built also the Jama Darghut Mosque and its connecting street that is the only orthogonal to the new *cardo*, probably determined its direction. Apparently his palace was also in the same neighbourhood.

- 729 CONSOLI, Gian Paolo. Da Roma a Tripoli via Bisanzio. L'opera di Armando Brasini nell'Africa italiana. *Ricerche di Storia dell'Arte*, 86 (2005) pp.65-70;111. [Italian architect in Libya. With summary in English.] *Tرابلس*

- 761 LALA COMNENO, Maria Adelaide. L'apporto italiano in epoca postcoloniale all'indagine sistematica dell'architettura islamica a Tripoli. *Ricerche di Storia dell'Arte*, 86 (2005) pp.61-63;111. [With summary in English.] *Tرابلس* 26 ARA 2005

- 768 MIANO, Giuseppe. Presenza e attività dell'architetto Florestano Di Fausto a Tripoli (1932-1940). *Ricerche di Storia dell'Arte*, 86 (2005) pp.71-77;111-112. [Italian architect. With summary in English.] *Tرابلس*

- 765 MARINO, Angela. Il castello e la fortificazione di Tripoli nel Mediterraneo del '500. *Ricerche di Storia dell'Arte*, 86 (2005) pp.27-37;110. [Libya. With summary in English.] *Tرابلس*

- 726 CIRANNA, Simonetta. La città mediterranea. Archeologia e spolia nella Medina di Tripoli. *Ricerche di Storia dell'Arte*, 86 (2005) pp.53-60;111. (... spolia appartenenti a edifici romani ...) [With summary in English.] *Tرابلس*

Conclusion :

Ainsi les mouvements les plus modérés n'obtinrent qu'une audience distraite auprès des autorités coloniales. Mais si leurs tentatives se soldèrent par des échecs, ceux-ci étaient plus apparents que réels dans la mesure où les dirigeants FLN purent contourner, par la suite, les erreurs et les faiblesses du passé et exploiter les acquis pour l'acquisition de la souveraineté nationale. Puisque au dialogue constamment recherché par les leaders algériens répondait sans cesse la répression multiforme, arbitraire et barbare du colonisateur, puisque les lourdes contributions humaines et matérielles de la population algérienne pendant les deux guerres mondiales ne soulevaient qu'ingratitude et mépris, il devint évident que la voie de la légalité et de la conciliation était condamnée. Face au blocage politique, la méthode révolutionnaire prônée par les partis d'avant-garde s'imposa à la majorité des Algériens.

Badra LAHOUEL
Université d'Oran

Mecelleu't - Tarihiyyet'il - Mağribiyye

sene : 20, aded : 71-72, 1993, Zagvan-

Tunus, s. 425-445. IRCICA.

14 EKİM 1994

TRIPOLI DU COUCHANT
NOTE SUR LE COMMERCE EXTERIEUR
D'UNE VILLE OTTOMANE DANS LA DEUXIEME
MOITIE DU XIXe SIECLE

André MARTEL
Institut d'Etudes Politiques
Aix-en-Provence - France

Le commerce extérieur de Tripoli du couchant, **Trabelsi el charb**, dans la seconde moitié du XIXe siècle, est connu par les rapports des consuls d'Angleterre, de France, et d'Italie qui puisent aux mêmes sources, (lorsqu'ils ne se recopient pas) : les registres des mouvements portuaires à partir desquels sont établis les prélèvements fiscaux à l'entrée et à la sortie de la province ottomane (1). Ces documents consulaires, le plus souvent imprimés, n'autorisent donc pas une comparaison critique ; tout juste peut-on les estimer complémentaires. Comme toutes les données fiscales, celles qu'ils utilisent sont soumises à caution. Toutefois, les séries qu'ils proposent ont l'avantage d'illustrer une évolution et les explications qu'ils en donnent permettent de percevoir la sensibilité d'un port maghrébin aux bouleversements du commerce international engendré par les entreprises coloniales. Non sans paradoxe apparent car la wilayet de Tripoli de Barbarie échappe aux conquêtes européennes jusqu'en 1911 alors que l'Algérie est devenue possession française en 1830, que la Tunisie a été placée sous protectorat français en 1881 et que l'Egypte puis le Soudan de Khartoum ont été intégrés dans l'Empire britannique, (en fait, sinon en droit) en 1882 et 1898.

Devenue ottomane en 1551, la province de Tripoli avait connu une évolution comparable à celle de la Tunisie. En 1711, l'agha des spahis, Ahmed Qaramanli, s'appuyant sur des forces locales, avait éliminé le pouvoir des raïs corsaires et de la milice turque. Sans remettre en cause la souveraineté du sultan ottoman, ce soldat de fortune avait fait reconnaître l'autorité d'une dynastie autonome qui, au début du siècle suivant, paraissait porteuse d'espairs nationaux. En 1835, soutenue sinon poussée par l'Angleterre maîtresse de Malte, la Sublime Porte avait rétabli son autorité

(1) Ces rapports figurent : dans les archives britanniques du Public Record Office, à partir de 1886, sous le titre de Diplomatic and Consular Report Annual Series, Foreign Office, Trade and Commerce of Tripoly ; Trade and Commerce of Benghazi en particulier n° 578, Tripoly, 1902. Dans les archives italiennes de l'Archivio Storico del Ministero degli Affari Esteri, Seria Politica P 1891-1916, en particulier P6-10, 1902.

Il existe également, au Quai d'Orsay, à Paris, à partir de 1877 : le Bulletin consulaire français, Tripoli et Benghazi.

(191018)

Libya
- Tripoli 1619

MICARA, Ludovico. The Ottoman Tripoli: a
Mediterranean medina. *The city in the Islamic world.*
Vol. I. Gen. ed. Salma K. Jayyusi; special editors:
Renata Holod, Attilio Petruccioli and André Raymond.
Leiden: Brill, 2008, (Handbook of Oriental Studies:
Section I, the Near and Middle East, 94), pp.383-406.
[Libya.]

191015

04 KASIM 2011

0101 Le Comté de Tripoli : état
multiculturel et multiconfessionnel,
(1102-1289) / sous la direction de
Gérard Dédéyan et Karam Rizk ;
préface de Jean Richard. - Paris :
Geuthner, 2010. - 236 p., [12] p. de lám.
: il., mapas ; 24 cm

Texto en francés, árabe y inglés. -
Bibliografía: p. [201]-220. - Índice: p.
[221]-234

ISBN 978-2-7053-3839-8

1. Trípoli (Libano) - Historia I. Dedeyan,
Gérard II. Rizk, Karam III. Título.
94(569.3)

ICMA 4-60641 R. 71568

Mabuzgar 6

MADDE YAYIMLANDIRTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

191015

MADE IN TURKEY
SÜLEYMAN VELİDİN OKUMAN

R16 Arabic dialect of the Jews of Tripoli (Libya):
grammar, text and glossary / Yoda, Sumikazu. Wiesbaden,
2005

Trablsger

Geva Kleinberger, A. *Orientalistische Literaturzeitung*,
102 iii (2007), pp.346-348 (E)

Ritt-Benmimoun, Veronika. *Wiener Zeitschrift für die
Kunde des Morgenlandes*, 96 (2006), pp.529-531 (G)

Diem, Werner. *Zeitschrift der Deutschen
Morgenländischen Gesellschaft*, 158 ii (2008),
pp.438-441 (G)

Watson, Janet C.E. *Zeitschrift für Arabische Linguistik*,
48 (2008), pp.95-96 (E)

19 HAZ 2011

(191015)

Udaya
Trablsger

1619

MICARA, Ludovico. The Ottoman Tripoli: a
Mediterranean medina. *The city in the Islamic world*.
Vol. I. Gen. ed. Salma K. Jayyusi; special editors:
Renata Holod, Attilio Petruccioli and André Raymond.
Leiden: Brill, 2008, (*Handbook of Oriental Studies*:
Section I, the Near and Middle East, 94), pp.383-406.
[Libya.]

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

03 Mayıs 2014

- 309 LANFRY, Jacques. Témoignage sur le séminaire de dialogue islamo-chrétien de Tripoli (1-6 février 1976). *Islamochristiana Dirāsāt Islāmīya Masīhīya*, 38 (2012) pp.145-156. [With abstracts in French & English.]

Trabluşgar
197015

أوضاع طرابلس الغرب الاقتصادية في نهاية

العهد القرمانلي

أحميدة سالم

ملخص

Trablusgarb.
191015

كان ارتباط الحكم القرمانلي بالعامل الاقتصادي الذي لعب دوراً بارزاً في استمرارية السلطة وتأثيره على أدائها في إدارة القوة العسكرية ، فكانت العلاقة المتبادلة بين الأهالي والأسرة الحاكمة من أهم مرتكزات بقاء الحكم خاصة في أواخر عهده، لكن حدث اختلال في تلك العلاقة بين الطرفين وذلك بسبب كثرة الضرائب والرسوم التي فرضت على السكان من قبل الحكام، لإيجاد بدائل عن الموارد المالية لبناء السلطة واستمرارية حكمها، وفي سبيل ذلك استعملت كل الطرق والوسائل الكفيلة لاستحصا المداخيل خاصة بعد ضعف التجارة الخارجية والداخلية وتقلص موارد الهجمات البحرية على السفن الأوربية بسبب الضغوط الدولية على تلك العمليات.

غير أن الاستفادة من تلك الموارد لم يكن بالمستوى الذي تتطلبه الأوضاع الاقتصادية في الأيالة نظراً للرؤية السياسية غير الجادة التي كانت تنتهجها السلطات في إظهار الأداء السياسي والعسكري على المستويين الداخلي والخارجي، إضافة إلى استمرارها في اتباع سياسة الإسراف والتبذير حتى في سنوات الضعف الاقتصادي وتراكم الديون الخارجية.

كان ذلك تزامناً مع إهمال كبير من قبل الولاة على تطوير الأيالة اقتصادياً ، ومحاولة إيجاد تنمية فاعلة للأنشطة الاقتصادية المختلفة كالـتجارة والصناعة وغيرها، والتي كان من الممكن لو تم الاهتمام بها أن تعطي للسلطات الانتعاش الاقتصادي، وهذا ما لم تقم به.

D2251

دور طرابلس الغرب في تأصيل الحركة الفكرية

على عهد الحفصيين

عبد الحميد بن أبي الدنيا أنموذجاً⁽¹⁾

يتركز موضع هذا البحث «دور طرابلس الغرب في تأصيل الحركة الفكرية على عهد الحفصيين: عبد الحميد بن أبي الدنيا أنموذجاً» في الإيماء المكثف إلى صورة الحياة السياسية والفكرية التي ازدهرت بظهور الدولة الحفصية التي امتد نفوذها خلال القرن السابع الهجري؛ ليشمل جُلَّ بلدان الغرب الإسلامي الذي تفاعل مع تلك الدولة، ومع ما نشأ عنها من نمو الحركة الفكرية وانتعاشها، سواء في علوم الآلة والمقاصد، أو في فن التاريخ وعلوم الأوائل.

كما تأثر بها، وأثر في القضية التي نحاول أن ندرسها في إطارها التاريخي البحث، وهي قضية إعادة الاعتبار من جديد للمذهب المالكي الذي حوَّصر عهدئذٍ أعلامه، وأوذيت بهيمنة الدولة الموحدية ومذهبها الرسمي مذهب ابن تومرت كتبه وأقلامه⁽²⁾ كما يتركز البحث على بيان أن طرابلس الغرب التي كانت تعني في ذلك

(1) نشر هذا البحث ضمن أعمال «ندوة التواصل الثقافي بين أقطار المغرب العربي - تنقلات العلماء والكتب»، وهي الندوة التي نظمتها كلية الدعوة الإسلامية بطرابلس الغرب، وشارك فيها لفيف من الجامعيين من ليبيا وتونس والجزائر والمغرب الأقصى وموريتانيا، وقد أشرف على مراجعة هذه الأعمال والبحوث وتقديمها عند إصدارها صديقنا الدكتور عبد الحميد عبد الله الهرامة في سنة (1429 - 1998).

(2) راجع: ما كتبه أستاذنا محمد المنوني أكرم الله مثواه في كتابه القيم: «العلوم والآداب =

Trablusgarb
191015
Hafsi
080215

Muhammed Mesud Cübran, Ebhas ve Tahkikatı
Turasit-Garbi'l-İslamî, 2009 Trablus, İSAM DA -
203305

22 Subat 2014

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

-
- ¹ ZOUBEİR KHALFALLAH, Trablusgarb meselesi ve kamuoyunun tutumu (1878-1912), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Doktora, 2009

environment, I offer a new approach and methodology for reading historical cities.

Throughout the pages of this study, the Mamluk city is portrayed through three lenses: the tangible, the socially constructed, and the conceptualized. By dint of a comparison of Jerusalem, Safad, and Tripoli, as well as through insights from other cities, I establish the very existence of a Mamluk city and demonstrate that there was indeed a sense of Mamluk urbanism. In addition to offering its own account of Mamluk urbanism, the book addresses the conceptual model of "the Islamic city." I contend that the cities of *Bilād al-Shām*, like any other city, are the product and processes of multiple forces that have conjointly and perpetually shaped them. The concept of "the Islamic city" is a misguided analytic construction that has long worn out its welcome. Nevertheless, the use of this term and classification still lingers within the field itself and thrives in other urban disciplines. By exploring Mamluk cities in their historicocultural context and by engaging with general urban theories, I hope to further undermine the notion of "the Islamic city." This effort is geared toward emancipating Mamluk cities from past generalizations and presenting them as full-fledged cities. Furthermore, my analysis shows that neither Islamic perceptions nor religious demands proved to be the primary forces that shaped the "Oriental" city. Many factors, whether in tandem or at odds with each other, contributed to the development of the Syrian urban landscape during the Mamluk period. Only by deciphering the many cultures that coexisted on its streets and squares and the diverse elements of the Mamluk city's urban landscape can we hope to improve our understanding of its highly complex nature.

Nimrod Luz, The Mamluk City in the Middle East, Cambridge 2014, ISBN-9781107029114

23 Mars 2015

MADE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

I

- Mamluklar (130900)
- Trablusgarp (191015)
- Safed (180156)
- Kudüs (111330)

Urban Regional History before the Mamluks

Presenting Tripoli, Safad, and Jerusalem

"What is the city," Shakespeare's Sicinius asks in the third act of *Coriolanus* and immediately answers, "but the people."¹ Thus, concisely, Shakespeare touches on the essence of the city: its human actors. Numerous students of the city have been at pains to explain its uniqueness and in what ways it differentiates from its rural counterpart, the village. Ibn Khaldun argued that the city is indeed the summit of human developments. Modern theorists, such as Tönnies and Simmel, have focused our attention on the special social "spices" that make the urban world such a mesmerizing human phenomenon. Weber, in his seminal work, emphasized time and again its social structure, political organization, and cultural complexity as the foundation stones of the city. Obviously, what makes the city a city is not its spatiality or any of its physical qualities. There is no physical quality that might be suggested as uniquely urban that cannot be found in rural settlements. Surely, contemporary cities are gargantuan entities, and their size and density indeed differentiate them from nonurban phenomena. But, be that as it may, these characteristics are not so easily discerned in cities prior to the modern era or, better yet, prior to the Industrial Revolution. The things that separate the city from other social structures and transform it into such a spellbinding human accomplishment have not changed in essence since it first emerged on the world stage: its complexity, diversity, specialists, literacy, hierarchy, social stratification, and nonagrarian-based economic infrastructure are but the main issues that come to mind. Indeed, the city is an "urban drama" and the place where the human drama always reaches new heights.² Before we delve into issues concerning

¹ William Shakespeare, *Coriolanus*, 3.1.199.

² The description of the city as an urban drama is drawn from Mumford, *The City in History*, 184.

el-Mecelle't-Tarihiet-i'l-Mefari biyye, sene 30, sy. III, 2003 Zafvan.

IRICA Ktp -

Ann Williams

Trablusgarp (191015)

Malta (130280)

23 Maris 2015

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Definitions of sea frontiers and territorial waters were a surprisingly late development in international relations. It was not until the Dutch and the English came into conflict in waters remote from the Mediterranean, in the East Indies, that theorists like Grotius, began to define territorial waters and delimit spheres of influence off shore⁽¹⁾. In the late medieval and early modern period in the Mediterranean, coasts and islands were vulnerable to attack, as indeed they had been from ancient times. Ships descended on settlements and attacked them, sacking the houses and carrying the people off into slavery. The line between raids by governments and piracy was very finely drawn. Galleys needed stopping places to take on water and supplies. The Venetian empire consisted of a network of bases on its route to the eastern Mediterranean. There were fortresses like Modon and Coron in the Morea, communities and funduks in the more important cities like Constantinople and Alexandria, and settled colonies like Crete and Negroponte. It could be valuable for rulers to grant concessions for trading bases, as the Lusignan kings did to both the Venetians and the Genoese in Cyprus. The danger was that groups of unruly foreigners became too powerful.

How did the Knights of St. John fit into Mediterranean politics? The Order, also known as the Hospitallers, and after 1530, as the Knights of Malta, was a player on the Mediterranean scene from its foundation in Latin Syria at the time of the Crusades in the eleventh century until its expulsion from Malta by Napoleon in 1798. The Order was a Christian religious institution of men who took vows of poverty, chastity and obedience, and added to them a commitment to fight against Islam. Their training as military knights was carried out in the West before they joined the Order. In Syria they had been, at least nominally, under the overlordship of the rulers of the Crusader states, but after the fall of Acre to the Mamluks in 1291, they set themselves up as independent rulers of Rhodes and its independent islands in 1306-8. The conquest of these islands from the Byzantines forced them to become a naval power and gave them an undefined and potentially enormous sea frontier to patrol.

⁽¹⁾ Williams, Ann "Crusaders as frontiersmen: the case of the Order of St John" *Frontiers in Question* ed. D Power and N Standen, London 1999, 225.

213684

The Walled Arab City in Literature, Architecture and History: The Living Medina in the Maghrib

Edited by Susan Slyomovics

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	219684
Tes. No:	301.36 UPLA

FRANK CASS
LONDON • PORTLAND, OR

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Preservation and Self-Absorption: Italian Colonisation and the Walled City of Tripoli, Libya

MIA FULLER

26 Ağustos 2015

Trablusgarb (191015)

Scholars periodically return to the study of how French administrators and architects handled the urban settings of North Africa – the ones they found and the ones they founded – beginning with the occupation of Algiers in 1830. Italian occupation of Libya began much later, in 1911, but in the 32 years of their effective rule, Italians had sufficient time to be both destructive and constructive in significant ways.¹ Nonetheless, only a handful of scholarly efforts have been devoted to Italian architectural and urban policies in Tripoli; and very few of those have been concerned with the walled city at all.

The Italian attitudes to the walled city I discuss in this essay are mostly those of military personnel, government bureaucrats and planners, for these were the people who decided how to reshape Tripoli, and it is their voices that fill the documents in the archives of the colonial administration. I formulated many of the questions I pose here in response to the rich scholarship on French demolitions and constructions in Algeria, Tunisia and Morocco. A relatively unilinear progression in these settings has been charted, beginning with rash demolitions in Algiers and a colonial architecture in a *style du vainqueur* (conqueror's style), which took the form of 'official images of a France represented in great public buildings and government structures' and 'the affirmation ... of might and difference'.² After 1865, these demolitions were halted, and the administration took an interest in documenting and restoring local monuments. A full transition in the French architectural self-representation was made in the early 1900s, when 'official architecture broke with seventy years of neo-classical austerity and adopted a neo-Moorish

Mia Fuller is Assistant Professor of Italian Studies at the University of California at Berkeley. An anthropologist, she has combined fieldwork with archival research in her studies of architecture and city planning in the Italian colonies between 1869 and 1943. She has written a book on the subject, *Colonial Constructions: Architecture, Cities, and Italian Imperialism in the Mediterranean and East Africa* (Routledge, forthcoming).

121-154

04 Ekim 2015

joined the French army in his early twenties and attended Fréjus Military College in France. When MALI became independent in 1960, Traoré returned to the country and joined the Malian army. In 1967 Mali's first president, Modibo KEITA, established a militant youth organization, the Popular Militia, which began to threaten the power of the military.

Traoré led a military coup that ousted Keita in 1968 and established the Comité Militaire pour la Libération Nationale (CMLN). Traoré assumed the presidency in early 1969 and promised to return the country to civilian rule as soon as his transitional government had improved the Malian economy. Although Traoré fulfilled this promise in 1979, he maintained political control by establishing a one-party state under his Union Démocratique du Peuple Malien, which assured him successive wins at the ballot box—and millions of dollars in his secret bank accounts.

As president, Traoré did not immediately reverse the popular Keita's socialist policies for fear of alienating Keita's supporters. Instead, Traoré supplemented existing programs with renewed financial aid from France and other Western donors. Throughout the 1970s Traoré devoted most of his effort toward consolidating his political power. In the early 1970s and again in the mid-1980s, however, Mali suffered from debilitating droughts that increased economic hardship throughout the country.

In order to acquire new aid during the 1980s, Traoré was forced to comply with the economic programs of the International Monetary Fund (IMF) and World Bank. Under structural adjustment policies, Traoré cut government spending, liberalized the economy, and privatized state businesses throughout the 1980s. The reforms caused rampant unemployment, and prompted massive protests by students, workers, and civil servants. At first, Traoré attempted to deflect public unrest by making minor economic concessions and dismissing officials accused of corruption. However, public discontent continued to mount, and by 1990 a pro-democracy movement had mobilized. When Traoré sent troops to quell pro-democracy demonstrations in BAMAKO in 1991, his troops killed at least 106 people and injured hundreds more.

Lieutenant Colonel Amadou Toumani Touré led a military coup to remove Traoré and arrested him for corruption and murder. A court sentenced Traoré to death in 1993, but President Alpha Oumar KONARÉ later commuted his sentence to life in prison. In 1999 Traoré was sentenced to death, along with his wife Mariam, for economic crimes. Once again, however, the sentences were later commuted to life imprisonment. In May 2002 President Konaré, one month before leaving office, pardoned Traoré and his wife

for humanitarian reasons. Traoré has since retired from political life.

See also AFRICAN SOCIALISM; DROUGHT AND DESERTIFICATION; POLITICAL MOVEMENTS IN AFRICA; STRUCTURAL ADJUSTMENT IN AFRICA.

BIBLIOGRAPHY

Imperato, Pascal James. *Historical Dictionary of Mali*. Scarecrow Press, 1996.

Tرابلس (131015) ELIZABETH HEATH
Tripoli, Libya

Capital of the North African nation of Libya.

Located on the coast of the Mediterranean Sea, Tripoli is the capital and largest city of LIBYA, with an urban population estimated at 1,203,637 in 2009. Until the twentieth century, Tripoli seemed destined to share the fate of whatever empire held it. Alternately built up, captured, bombarded, and leveled, it rose and fell with these empires. BERBER-speaking people were the original inhabitants of the North African peninsula where the city of Tripoli stands, but Phoenician traders from the eastern Mediterranean created the settlement. Later Rome ruled the region for more than 500 years. Three cities grew up under the Roman name Tripolitanos: Ouaia (the site of the present-day city), Sabrata, and Libtes. When an invading Germanic tribe called the Vandals took the three cities in the fifth century C.E., they broke down the walls between them, and the single city Tripoli grew over the old boundaries.

The Arab conquest of Tripoli in the seventh century brought Islam and an Arab elite to the city. The new rulers rebuilt the city's crumbling infrastructure, and Tripoli became a busy port. Sicilian Normans held it briefly in the twelfth century, but Arabic culture was dominant in Tripoli and the surrounding region. Then, in the sixteenth century, the Christian-Islamic rivalry that had dominated the Mediterranean region for centuries came to Tripoli. Spain captured the port and built a castle that still dominates the modern city. But in 1551 the Ottomans, rulers of an Islamic empire based in modern Turkey, took the city they called Tarabulus al-Gharb (Tripoli West) to distinguish it from another Tripoli in Lebanon. The Ottoman presence would be long and influential. The city's rulers came from the ranks of the janissaries, men who arrived in the region as members of the Ottoman military but later adopted a distinct North African identity and claimed power for themselves. Other inhabitants included Berber speakers, cologhliis (descendants of Turkish men and local women), Jews, and Greeks.

Under Ottoman rule, Tripoli was connected to several important trans-Saharan trade routes as well as the east-